

AKTIV SAKSSTYRING I TVISTELOVEN

Kandidatnummer: 553 og 610

Leveringsfrist: 25. april 2008

Til sammen 26 968 ord

24.04.2008

Innholdsfortegnelse

<u>1</u>	<u>INNLEDNING.....</u>	<u>1</u>
1.1	Hva er aktiv saksstyring?.....	1
1.2	Grenseflaten mot aktiv saksstyring.....	2
1.3	Bakgrunn.....	3
1.4	Oppgavens videre fremstilling.....	4
<u>2</u>	<u>GENERELLE REGLER OM AKTIV SAKSSTYRING .....</u>	<u>5</u>
2.1	Rettens plikt til aktiv saksstyring – § 11-6.....	5
2.1.1	Oversikt	5
2.1.2	Plan og oppfølging.....	6
2.1.3	Fristsetting	7
2.1.4	Kompetansefordeling.....	10
2.2	Mangelfull saksstyring – § 11-7.....	11
2.2.1	Oversikt	11
2.2.2	Bakteppet for § 11-7	11
2.2.3	Reaksjon ved manglende saksstyring	12
<u>3</u>	<u>AKTIV SAKSSTYRING I ALLMENNPROSESSEN.....</u>	<u>16</u>
3.1	Oversikt	16
3.2	Krav til kvalitet på saksforberedelsen i allmennprosessen	17
3.2.1	Rettens innledende plikter	17
3.2.2	Planleggingsmøtet – § 9-4	18
3.2.3	Rettens plikter frem til avsluttet saksforberedelse	32
3.2.4	Forberedelse av hovedforhandlingen – § 9-11.....	33
3.3	Aktiv saksstyring knyttet til hovedforhandlingen i allmennprosessen – § 9-13.....	36

3.3.1	Oversikt	36
3.3.2	Aktiv saksstyring ved åpning av hovedforhandlingen	37
3.3.3	Rettens plikter og virkemidler under hovedforhandlingen	39
4	<u>AKTIV SAKSSTYRING I ANDRE PROSESSFORMER.....</u>	44
4.1	Oversikt	44
4.2	Aktiv saksstyring i småkravsprosessen	44
4.2.1	Særlige utfordringer ved aktiv saksstyring i småkravsprosessen.....	44
4.2.2	Aktiv saksstyring under saksforberedelsen i småkravsprosessen – § 10-2.....	46
4.2.3	Aktiv saksstyring under den muntlige sluttbehandlingen i småkravsprosessen – § 10-3	53
4.2.4	Aktiv saksstyring under ankebehandlingen av små krav	56
4.3	Aktiv saksstyring i gruppeprosessen.....	57
4.3.1	Oversikt	57
4.3.2	Generelle saksstyringsregler i gruppeprosessen	58
4.3.3	Særlige saksstyringsregler i gruppeprosessen.....	59
4.4	Aktiv saksstyring i indispositive saker.....	61
4.4.1	Aktiv saksstyring ved rettslig prøving av administrative tvangsvedtak i helse- og sosialsektoren	62
5	<u>AKTIV SAKSSTYRING I ANDRE INSTANSER .....</u>	64
5.1	Oversikt	64
5.2	Aktiv saksstyring i Høyesterett	64
5.2.1	Oversikt	64
5.2.2	Aktiv saksstyring under saksforberedelsen i Høyesterett	64
5.2.3	Aktiv saksstyring under den muntlige ankeforhandlingen i Høyesterett	67
5.3	Aktiv saksstyring i forliksrådet	67
5.3.1	Aktiv saksstyring under saksforberedelsen i forliksrådet	67
5.3.2	Aktiv saksstyring under forliksmøtet.....	68
6	<u>HVORDAN PÅVIRKER RETTENS AKTIVE SAKSSTYRING VEILEDNINGSPLIKTEN I § 11-5? .....</u>	69

6.1	Aktiv saksstyring versus prosessuell veiledning	69
6.2	Aktiv saksstyring versus materiell veiledning.....	70
7	<u>AKTIV SAKSSTYRING I ET KOMPARATIVT PERSPEKTIV.....</u>	73
7.1	Oversikt	73
7.2	England.....	73
7.2.1	Oversikt	73
7.2.2	Aktiv saksstyring under saksforberedelsen i England	74
7.2.3	Aktiv saksstyring under hovedforhandlingen i England.....	76
7.3	Tyskland	77
7.3.1	Oversikt	77
7.3.2	Aktiv saksstyring under saksforberedelsen i Tyskland.....	77
7.3.3	Aktiv saksstyring under hovedforhandlingen i Tyskland	79
7.4	Sverige	79
7.4.1	Oversikt	79
7.4.2	Aktiv saksstyring under saksforberedelsen i Sverige	80
7.4.3	Aktiv saksstyring under hovedforhandlingen i Sverige	81
7.5	Danmark.....	82
7.5.1	Oversikt	82
7.5.2	Aktiv saksstyring under saksforberedelsen i Danmark	82
7.5.3	Aktiv saksstyring under hovedforhandlingen i Danmark	84
8	<u>LITTERATURLISTE .....</u>	85
8.1	Norske rettskilder	85
8.1.1	Lover.....	85
8.1.2	Forarbeider.....	85
8.1.3	Juridisk litteratur.....	86
8.1.4	Nettbaserte kilder.....	86
8.2	Utenlandske rettskilder	87

8.2.1	Generelt	87
8.2.2	England.....	87
8.2.3	Tyskland	88
8.2.4	Sverige.....	89
8.2.5	Danmark	89

1 Innledning

1.1 Hva er aktiv saksstyring?

Tvisteloven¹ innfører aktiv saksstyring som et nytt grunnprinsipp i sivilprosessen. Det er et virkemiddel for å effektivisere den sivile rettergangen, samt gjøre den mer forsvarlig, konsentrert og proporsjonal med tvistens omfang og vanskelighetsgrad.² Retten pålegges i større grad en aktiv og styrende rolle i alle saker, som for partene skal bidra til en rimeligere, hurtigere og mer tilgjengelig rettergang. "Aktiv saksstyring" er ikke legaldefinert i tvisteloven, men kjernen er at retten har ansvar for å strukturere saksbehandlingen. Sentrale elementer som initiativ, planlegging, styring og tilrettelegging utgjør ledd i struktureringen.

Plikten til aktiv saksstyring er lovfestet i generalklausulen § 11-6, mens enkeltbestemmelser konkretiserer saksstyringsplikten ytterligere, avhengig av sakens stadium og prosessform. Det lovtekniske valget beror på et behov for klare regler som tydeliggjør innholdet i saksstyringsplikten, som følge av kulturendringen aktiv saksstyring medfører for rettens aktører.³ I allmennprosessen er saksstyringsplikten hovedsakelig konkretisert i §§ 9-4, 9-11 og 9-13, mens i småkravsprosessen er §§ 10-2 og 10-3 sentrale bestemmelser.

Hovedansvaret for saksfremdriften ligger hos retten, som skal legge en tids- og innholdsmessig plan for behandlingen av saken, og kontrollere at planen etterleves av partene, jf. § 11-6. Retten skal initiere kontakt med partene, treffe beslutninger og aktivt styre slik at nødvendig struktur oppnås og fokus tidlig rettes mot de sentrale tvistespørsmålene. Redskaper for dette er blant annet fristsetting etter § 11-6 annet ledd, og

---

¹ Lov av 17. juni 2005 nr. 90 om mekling og rettergang i sivile tvister (tvisteloven).

² NOU 2001:32 Rett på sak Bind A s. 133.

³ NOU 2001:32 Bind A s. 238.

planleggingsmøte etter § 9-4 i allmennprosessen. Dommeren har ansvaret for å beramme den muntlige forhandlingen innen fristene i § 9-4 annet ledd bokstav h og § 10-4 første ledd, og styre forberedelsen slik at avholdelse innen fristen er forsvarlig. Under hoved- eller ankeforhandlingen skal dommeren kontrollere at alt er tilrettelagt, og konsentrere forhandlingen slik det er lagt opp til i saksforberedelsen, jf. § 9-13. Domstollederen skal påse at plikten til aktiv saksstyring etterleves, og gripe inn dersom en dommer ikke oppfyller plikten, jf. § 11-7.

1.2 Grenseflaten mot aktiv saksstyring

For å gi en helhetlig fremstilling av aktiv saksstyring behandles også nært beslektede regler. Disse er ikke direkte aktiv saksstyring, men konsekvenser eller nødvendige oppgaver i forbindelse med saksstyringen. Dette gjelder for eksempel reglene om preklusjon, jf. § 9-16, fristforelegg, jf. § 16-7 annet ledd, og sakskostnader, jf. § 20-4 bokstav c. De alminnelige bevisbegrensningene i kapittel 21 legger føringer på utøvelsen av saksstyringen, men avskjæring i medhold av disse kan også være en konsekvens av at retten overholder plikten til aktiv saksstyring.

En annen mulig konsekvens av utøvet saksstyring, er aktivisering av rettens plikt til veiledning. Aktiv saksstyring og rettens veiledningsplikt etter § 11-5 er to forskjellige virkemidler for å påvirke prosessen. Saksstyringen skal primært sikre en konsentrert, effektiv og proporsjonal prosess, materiell veiledning skal sikre riktige avgjørelser, mens prosessuell veiledning skal forhindre feil som påfører partene unødige rettstap. Fordi retten som følge av saksstyringsplikten tidlig setter seg grundig inn i saken, vil den være i bedre stand til å veilede partene fra sakens begynnelse. Slik kan det rent faktisk være en sammenheng mellom aktiv saksstyring og veiledningsplikten.⁴ Dette behandles nærmere i punkt 6.

---

⁴ NOU 2001:32 Bind A s. 136.

Aktiv saksstyring er videre et virkemiddel for at prinsippene om proporsjonalitet og konsentrasjon skal få større gjennomslagskraft i prosessen. De nevnte prinsipper legger føringer på hva dommeren skal vektlegge i sin styring. Styrkingen av proporsjonalitetsprinsippet, jf. § 1-1 annet ledd fjerde strekpunkt, skal føre til at behandlingen står i et rimelig forhold til sakens størrelse og dens viktighet for partene og samfunnet. Prinsippet danner bakteppet for småkravsprosessen i kapittel 10 og konkretiseres blant annet i § 21-8, hvor bevisføring kan begrenses ut fra proporsjonalitet. Konsentrasjonsprinsippet har som formål at saksbehandlingen konsentreres i tid og omfang, og kommer til uttrykk i EMK⁵ artikkel 6 (1) sitt krav om rettergang innen rimelig tid. For å oppnå tilstrekkelig konsentrasjon er det nødvendig med en aktiv saksstyring fra rettens side.⁶ Konsentrasjonsprinsippets innvirkning på saksstyringen synliggjøres blant annet i preklusjonsreglene, jf. § 9-16, kravet om at muntlig forhandling skal avholdes innen seks måneder, jf. § 9-4 annet ledd bokstav h, og at dom i småkravsprosessen skal foreligge innen tre måneder, jf. § 10-4 første ledd. Rettens plikt til å konsentrere hovedforhandlingen i § 9-13 er videre et uttrykk for konsentrasjonsprinsippet.

Det legges opp til et samspill mellom proporsjonalitets- og konsentrasjonsprinsippet som sammenholdt med reglene om aktiv saksstyring i § 11-6 og veiledning i § 11-5 i sum skal føre til at prosessen får den ønskede endring.

1.3 Bakgrunn

En god prosessform er viktig både for den enkeltes behov for avklaring, og for samfunnets behov for å få respektert den materielle retten.⁷ For å nå målsettingen om at alle som har rett også skal få rett, eller ”access to justice” i EMK artikkel 6 (1), er det viktig at man har en hurtig, billig og rettferdig prosessform som er tilgjengelig for alle.

---

⁵ Lov av 21. mai 1999 nr. 30 om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett (menneskerettsloven) § 2 jf. Den Europeiske Menneskerettighetskonvensjonen med protokoller av 4. november 1950 (EMK).

⁶ NOU 2001:32 Bind A s. 133.

⁷ Ot.prp. nr. 51 (2004-2005) Om lov om mekling og rettergang i sivile tvister (tvisteloven) s. 39.

I både Norge, og i land det rettshistorisk og kulturelt er naturlig å sammenligne oss med, har den sivile rettergangen blitt kritisert for blant annet å være sendrektig, omfangsmessig uproportjonal og for kostnadskrevende for partene.⁸ Det har derfor i den senere tid pågått omfattende reformarbeid i mange land, som for eksempel England, Tyskland, Danmark, Sverige og Norge. Hovedformålet med den norske reformen var ”å gi en mer effektiv sivil rettspleie som gir raskere, billigere og riktigere tvisteløsning for partene og bidrar til rettsavklaring.”⁹

Innføring av aktiv saksstyring medfører en mer dommerstyrt prosess enn tidligere, og er en følge av at det partsbestemte prosessopplegg ofte har vist seg å bli for omfattende og lite tilpasset tvistens betydning.¹⁰ Disposisjons- og forhandlingsprinsippet er videreført i § 11-2, slik at partene i utgangspunktet har suverenitet over krav, påstander og påstandsgrunnlag i saken. Reglene om aktiv saksstyring endrer ikke direkte på dette, men det kan skje en påvirkning i form av dommerens strukturering og tilskjæring av partenes prosessopplegg. Prosessen skal i større grad baseres på samarbeid og kommunikasjon mellom partene og retten – der sistnevnte har det overordnede ansvar for at saken gis en behandling i tråd med formålene i § 1-1.

1.4 Oppgavens videre fremstilling

I det følgende vil de generelle bestemmelsene om aktiv saksstyring behandles, og deretter særreglene som er tilpasset de ulike prosessformene. Fremstillingens hovedvekt legges på saksstyringen i allmenn- og småkravsprosessen, mens gruppesøksmål og indispositive saker kommenteres mer kortfattet. Tingrett og lagmannsrett behandles samlet, men ulikheter påvises og drøftes. Høyesterett og forliksrådet behandles kort i et eget kapittel. Andre temaer som blir behandlet er hvordan den aktive saksstyringen virker inn på rettens

---

⁸ NOU 2001:32 Bind A s. 183.

⁹ Ot.prp. nr. 51 (2004-2005) s. 13.

¹⁰ NOU 2001:32 Bind A s. 133.

plikt og adgang til materiell- og prosessuell veiledning, samt at det foretas et komparativt utsyn hvor vi ser nærmere på reglene om aktiv saksstyring i fremmed rett.

2 Generelle regler om aktiv saksstyring

2.1 Rettens plikt til aktiv saksstyring – § 11-6

2.1.1 Oversikt

§ 11-6 er en nyskaping i tvisteloven og er generalklausulen om aktiv saksstyring. Den fastslår at retten i alle saker har en plikt til å drive aktiv saksstyring. Bestemmelsen er plassert i tvistelovens fjerde del og gjelder i samtlige instanser, enten fullt ut eller så langt den passer. § 11-6 pålegger retten en selvstendig plikt til å styre saken planmessig fra den kommer inn og til den er gjennom rettssystemet, balansert mellom hva forsvarlighet og effektivitet tilsier. I tingretten vil reglene om aktiv saksstyring få størst betydning, da det relativt sett er her de fleste saker avgjøres.¹¹ Gjennom styrket saksbehandling i førsteinstans kan man unngå at tingretten blir en saksforberedelsesinstans for lagmannsretten. Sistnevnte rendyrkes som ankeinstans, som skal overprøve og sikre kvalitet i rettspleien.¹² Saksbehandlingen for lagmannsrett og Høyesterett skal effektiviseres og konsentreres om det påankede, og kan dra nytte av tidligere saksstyring, ved at tvisten er ryddet og klargjort.¹³ Da ankeadgangen i småkravsprosessen er betinget av samtykke fra lagmannsretten, jf. § 29-13 første ledd, er det av sentral betydning at tingrettsbehandlingen av små krav er tilfredsstillende og har tillit hos partene.

---

¹¹ NOU 2001:32 Bind A s. 239.

¹² NOU 2001:32 Bind A s. 235-237.

¹³ NOU 2001:32 Bind A s. 239.

2.1.2 Plan og oppfølging

Retten skal legge en plan for behandlingen som skal følges opp, slik at saken effektivt og forsvarlig kan bringes til ende, jf. § 11-6 første ledd. Fremdriftsplanen skal sørge for at saksgangen har den nødvendige struktur, gi partene frister for prosesshandlinger og gi retten tid til egen saksforberedelse.¹⁴ Den enkelte dommer må derfor sørge for å skape rom i egen arbeidshverdag for aktiv saksstyring. Når og hvordan planen skal legges fremgår av § 9-4 i allmennprosessen, og av § 10-2 i småkravsprosessen. For at planen skal bli hensiktsmessig, kreves det kommunikasjon mellom partene og retten. Partene må gi de nødvendige opplysninger og kan eventuelt komme med forslag, men det er retten som har ansvaret for at det kommer i stand en plan og skal lede arbeidet med denne.¹⁵

Ordlyden i § 11-6 første ledd krever at dommeren skal "følge ... opp" planen. Hva som nærmere ligger i dette kan være uklart. Å følge opp innebærer at retten må påse at partene forholder seg til planen, og gripe inn dersom de for eksempel ikke overholder fastsatte frister. Ser retten i et prosesskriv at en part har misforstått et påstandsgrunnlag, må den vurdere veiledning etter § 11-5. For at målet om en raskere saksbehandling skal nås, er det av vesentlig betydning at retten etterlever oppfølgingsplikten og sørger for at partene forstår hvorfor planmessig struktur er viktig. En rigid holdning til at den først fastsatte planen må holdes, er imidlertid ikke i tråd med bestemmelsens formål. Fremdriftsplanen skal stimulere partene til tidlig å konsentrere seg om tvistens sentrale punkter, og fremskaffe bevis knyttet til de aktuelle bevistemaer. Den bør ikke bli en tvangstrøye som ikke tar hensyn til en uforutsett utvikling i saken. § 11-6 første ledd er generell i formen og gir vide rammer for den enkelte dommers utøvelse av saksstyringen, og hjemler således en tilpasning av saksbehandlingen underveis. Retten må vurdere hva forsvarlighet og effektivitet i den enkelte sak tilsier, som er angitt som de to bærende hensyn i § 11-6 første ledd. Effektivitet vil for eksempel veie tungt i småkravsprosessen, mens forsvarlighet er især viktig i indispositive saker.

---

¹⁴ Kommentarutgave (2007) Bind I s. 543-544.

¹⁵ Ot.prp. nr. 51 (2004-2005) s. 181.

Det kan reises spørsmål om planen som sådan er bindende for partene – eller om kun de deler der loven angir sanksjoner ved brudd er bindende. Saksforberedelses slutt i allmennprosessen to uker før hovedforhandling er for eksempel bindende, jf. § 9-10 første ledd, da bevis som fremlegges senere i utgangspunktet prekluderes, jf. § 9-16. Svaret følger ikke direkte av ordlyden i § 11-6 første ledd, som krever at retten skal følge opp den fastsatte plan. Usikkerhet kunne vært ryddet av veien ved å føye til ”bindende” i ”legge en ... plan” i første ledd. Både Tvistemålsutvalget og kommentarutgaven gir imidlertid uttrykk for at planen er bindende, og Tvistemålsutvalget begrunner det i hensynet til effektiv saksfremdrift.¹⁶ Skal fremdriftsplanen etter § 11-6 første ledd være et reelt redskap for en effektiv og konsentrert behandling, er det nødvendig at den er bindende.

2.1.3 Fristsetting

Som nevnt innledningsvis har retten virkemidler for utøvelsen av sin aktive saksstyring. Ett av de viktigste er fristsetting. Et sentralt spørsmål er hvordan fristsetting kan bidra til hurtigere behandling. § 11-6 annet ledd gir retten kompetanse til å sette frister for partenes prosesshandlinger, og ellers treffe de avgjørelser om saksforberedelsen som kreves for at saken skal ha den nødvendige fremdrift. Ytterligere fristsetting enn de som følger direkte av loven kan være et godt redskap for dommeren til å drive partene fremover i tråd med planen. Særlig vil dette gjelde i saker med stort sakskompleks eller flere omfattende rettslige spørsmål, som kan kreve en mer omstendelig saksforberedelse enn hva lovens standardregler legger opp til. For at redskapet skal bli konstruktivt forutsetter det imidlertid at dommeren har satt seg inn i sakens omfang og kompleksitet, og kan gi frister i tråd med dette. Tvisteloven gir i enkelte tilfeller regler om lengden, for eksempel § 9-3 første ledd om avgivelse av tilsvaret tre uker etter mottakelse av stevning. Utover disse har dommeren i stor grad frihet å fastsette fristens lengde. Det fremheves som et poeng at de ulike domstoler ikke bør operere med standardfrister, men vurdere hver sak konkret og tilpasse

---

¹⁶ NOU 2001:32 Bind B s. 749 og Kommentارutgave (2007) Bind I s. 543.

fristene til de aktuelle partene og den foreliggende sak.¹⁷ Bakteppet for vurderingen bør også være kravet etter EMK artikkel 6 (1) til at saken skal avvikles ”...within a reasonable time..”.

Selv om planen som legges er bindende og partene normalt vil følge rettens beslutninger, hender det at en fastsatt frist ikke holdes. Hvilke konsekvenser får et eventuelt fristbrudd for partene? Vanligvis vil dommeren kontakte parten på eget initiativ, eller etter oppfordring fra motparten, og henstille til snarlig oppfyllelse. Dersom prosesshandlingen er av ”vesentlig betydning for motparten eller nødvendig for forsvarlig behandling av saken”, kan dommeren ved fristforelegg pålegge vedkommende å foreta prosesshandlingen innen en siste angitt frist, under press om avsigelse av fraværdom, jf. § 16-7 annet ledd. Skal prosesshandlingen foretas etter krav fra motparten, kan retten bare utstede fristforelegg dersom det begjæres av denne, jf. § 16-7 annet ledd siste punktum. Hva som er av ”vesentlig betydning” i den enkelte sak må vurderes konkret, men som ordlyden indikerer må det være tale om et reelt behov. Da fraværdom er en streng reaksjon, fremheves det i proposisjonen at dette virkemiddelet kun unntaksvis bør benyttes. Det skal ikke være normal fremgangsmåte ved for eksempel manglende fremleggelse av bevis.¹⁸ I en tvist om innholdet av en kontrakt, der saksøkte har det eneste eksemplaret, kan fristforelegg trolig benyttes dersom saksøkte etter provokasjon fra saksøker ikke utleverer kontrakten. Videre kan det være aktuelt ved manglende inngivelse av sluttinnlegg, jf. § 9-10 annet ledd, dersom retten anser sluttinnlegg som nødvendig for en forsvarlig gjennomføring av hovedforhandlingen.

§ 11-6 annet ledd henviser til domstollovens¹⁹ fellesprosessuelle regler om frister i § 140 og kapittel 8. Konsekvensen av å oversitte en fastsatt frist er regulert i dl. § 152. Selv om ordlyden i dl. § 152 første ledd tilsier at prosesshandlingen ikke kan foretas, er dette i

---

¹⁷ NOU 2001:32 Bind B s. 711.

¹⁸ Ot.prp. nr. 51 (2004-2005) s. 252.

¹⁹ Lov av 13. august 1915 nr. 5 om domstolene (domstolloven).

praksis tolket dit hen at dette kun gjelder preklusive frister.²⁰ Hva som er en preklusiv frist beror igjen på en konkret tolkning av den aktuelle fristregel. Manglende tilsvarende etter § 9-3 til tingretten har preklusiv virkning da det kan avsies fraværdom overfor saksøkte, jf. § 16-7 første ledd bokstav c og § 16-10 første ledd. Prosessuell preklusjon kan det for eksempel være der en part, mot motpartens protest, kommer med et nytt påstandsgrunnlag etter avsluttet saksforberedelse, jf. § 9-16 første ledd. Selv om preklusjonsadgangen er videre enn etter tvistemålsloven,²¹ betyr ikke det nødvendigvis at flere prosesshandlinger nå vil prekluderes.²² Utvidelsen er ment å gi partene incitament til tidlig å utforme krav og påstander, samt påberope seg påstandsgrunnlag og relevante bevis.²³ I tillegg får retten et sterkere virkemiddel for sin aktive saksstyring. Ved at retten gjennom drøftelse med partene utøver økt aktivitet på et tidlig stadium, minker risikoen for at bevis og påstandsgrunnlag blir prekludert, noe som kan gi flere materielt riktige avgjørelser.²⁴ Bli saken fullstendig opplyst før dommeren treffer sin avgjørelse, vil sannsynligheten øke for at det er en riktig avgjørelse som treffes.

I tillegg av sakskostnader overfor en part som gjennom forsømmelser påfører motparten kostnader, kan også fungere som en sanksjon fra retten ved fristoversitting, jf. § 20-4 bokstav c. Forsømmelsen inkluderer både passive og aktive handlinger, som for eksempel forsinker sakens fremdrift og dermed øker motpartens saksutgifter.²⁵ Også kostnader som følge av unødvendig saksomfang, kan erstattes etter § 20-4 bokstav c. Vet en part allerede under § 9-4 møtet at et av vedkommendes krav vil frafalles under hovedforhandlingen, vil tilbakeholdelse av slik informasjon kunne påføre motparten merutgifter både i forbindelse med bevisinnhentning og antall arbeidstimer. Den forsømmende part bør i slike tilfeller dekke motpartens økte sakskostnader. Hvorvidt forsømmelsen må være forsettlig for at

---

²⁰ NOU 2001:32 Bind B s. 712.

²¹ Lov av 13. august 1915 nr. 6 om rettergangsmåten for tvistemål (tvistemålsloven) [oppehvet]

²² Ot.prp. nr. 51 (2004-2005) s. 176.

²³ Ot.prp. nr. 51 (2004-2005) s. 176.

²⁴ Ot.prp. nr. 51 (2004-2005) s. 179.

²⁵ NOU 2001:32 Bind B s. 931.

erstatningsansvar kan ilegges, er loven taus om. Tvistemålsutvalget uttaler at så lenge forsømmelsen har påført motparten en merkostnad, er det i utgangspunktet grunnlag for å ilegge vedkommende ansvar uavhengig av forsømmelsens årsak.²⁶ At det er en "kan" regel gir retten adgang til å foreta en skjønnsmessig vurdering, hvor klanderverdige forhold hos partene vil være relevant å ta i betraktning.

2.1.4 Kompetansefordeling

§ 11-6 tredje og fjerde ledd regulerer saksstyringens kompetansefordeling. Det kan reises spørsmål ved hvorfor domstolleder i alle saker skal oppnevne en dommer som saksforbereder, fremfor en saksbehandler fra domstolsapparatet. Begrunnelsen for § 11-6 tredje ledd er at en dommer som kommer tidlig inn i saken raskere vil få oversikt over de sentrale tvistepunkter, som fører til at saksforberedelsen kan konsentreres om disse. Dommeren skal selv stå for kontakten med partene fra tilsvar kommer inn, legge planen etter § 11-6 første ledd og i all hovedsak være kontaktpersonen for partene i domstolen. Det vesentlige er at dommeren har styringen, men det er naturligvis mulig at saksbehandlere kan assistere dommeren.

Selv om reglene i utgangspunktet ikke utelukker at noen dommere spesialiseres på saksforberedelse og andre på hovedforhandling, kan det spørres om dette er forenlig med effektiv saksavvikling.²⁷ Fornuftig ressursbruk i domstolene og hensyn til en rask behandling taler for at saksforberedende dommer også følger saken videre under hovedforhandlingen. Vedkommende vil da kjenne saken godt og være bedre i stand til å styre forhandlingene, enn en som kommer inn under hovedforhandling. Det er et uttalt ønske fra lovgiver at domstollederen i størst mulig grad legger til rette for dette.²⁸ Viser det seg at saksforberedende dommer blir forhindret i å ha hovedforhandlingen, bør domstolleder sørge for at dommerbyttet skjer så tidlig som mulig i saksforberedelsen.

---

²⁶ NOU 2001:32 Bind B s. 931.

²⁷ Ot.prp. nr. 51 (2004-2005) s. 409.

²⁸ Ot.prp. nr. 51 (2004-2005) s. 409.

Dersom noe haster for partene å få avgjort, og saksforberedende dommer er forhindret i å ta avgjørelsen, grunnet for eksempel sykefravær eller ferie, vil effektiv saksavvikling tilsi at en annen dommer håndterer dette, jf. § 19-2 annet ledd annet punktum.

I lagmannsretten vil det av hensyn til rasjonell saksavvikling ikke la seg gjøre at saksforberedende dommer også deltar under ankeforhandlingen.²⁹ Saksforberedende dommer bør derfor ha for øye at kvaliteten på saksforberedelsen vil kunne bestemme hvor effektiv og konsentrert ankeforhandlingen blir. Enkelte lagmannsretter har gitt retningslinjer som skal tilstrebe en mest mulig likeartet måte å forberede saken på, slik at det skal være lettere for dommeren som overtar saken å se hvilke avtaler som er gjort og hvilke frister som er satt. Dette kommenteres nærmere i punkt 3.2.4.

2.2 Mangelfull saksstyring – § 11-7

2.2.1 Oversikt

Domstolleder pålegges i § 11-7 en plikt til å påse at domstolens dommere følger opp sin plikt til aktiv saksstyring etter § 11-6. § 11-7 angir hvilke virkemidler domstolleder kan benytte ved unnlatt eller sen saksstyring, og er et incitament for dommerne til å overholde plikten. Bestemmelsen er ny, og har samme anvendelsesområde som § 11-6.

2.2.2 Bakteppet for § 11-7

Den som med rimelig grunn anfører at ens rettigheter etter EMK er krenket, har etter konvensjonens artikkel 13 krav på tilgang til en effektiv prøvingsrett ved en nasjonal myndighet. Ettersom artikkel 13 er saklig begrenset til spørsmål om krenkelse av rettigheter og friheter i konvensjonen, gir den ikke grunnlag for en effektiv prøvingsrett overfor nasjonal lovgivning som ikke ligger innenfor de konvensjonsfestede rettigheter.³⁰

---

²⁹ Kommentaryutgave (2007) Bind I s. 427.

³⁰ “Everyone whose rights and freedoms as set forth in this Convention are violated...”, jf. EMK artikkel 13.

Det er en eventuell krenkelse av artikkel 6 (1) sitt krav til en ”fair ... hearing within a reasonable time”, som følge av manglende saksstyring, som nødvendiggjør § 11-7.

Hva som ligger i artikkel 13 sitt krav til ”effective remedy” er utviklet i praksis fra Den europeiske menneskerettighetsdomstol (EMD).³¹ Det sentrale er at rettsmiddelet er tilgjengelig, at myndigheten har kompetanse til å prøve den påståtte konvensjonskrenkelsen, samt mulighet til å reparere krenkelsen.³² Det er en reell adgang til rettsmiddelet artikkel 13 krever, og ikke nødvendigvis at parten får medhold i sin klage.³³ Dette oppfylles i § 11-7 ved at domstolleder, på eget initiativ eller etter krav fra en part, har plikt og kompetanse til å gripe inn dersom en dommer tilsidesetter plikten etter § 11-6. Det er antatt at § 11-7 rekker videre enn hva som kreves etter EMK artikkel 13.³⁴

2.2.3 Reaksjon ved manglende saksstyring

Domstollederen pålegges i § 11-7 første og annet ledd en selvstendig plikt til å påse at domstolens øvrige dommere oppfyller kravene til aktiv saksstyring i § 11-6. Et spørsmål er hvilke utfordringer dette medfører for domstolenes organisering. Det krever for det første at domstolene har et system som gjør det mulig for domstollederen å ha oversikt over de enkelte dommers sakshåndtering. Domstollederen må holde seg oppdatert på hvordan den enkeltes dommers arbeidsmengde og restanseliste ser ut, og ta hensyn til det ved tildeling av nye saker. I store domstoler med titalls dommere, kan det være naturlig med avdelingslederne som delegeres det daglige oppfølgingsansvaret. For det andre oppfordrer bestemmelsen til utstrakt kommunikasjon mellom dommeren og domstollederen. Den enkelte dommer bør informere domstollederen dersom vedkommendes saksmengde er for stor slik at den nødvendige saksstyringen ikke etterleves. Deretter er det opp til domstollederen å gjøre de nødvendige grep, for eksempel omplassere noen saker til andre

---

³¹ NOU 2001:32 Bind A s. 160-161, som blant annet viser til EMD avgjørelsen *Vilvarajah and others*.

³² NOU 2001:32 Bind A s. 160.

³³ NOU 2001:32 Bind A s. 161.

³⁴ Ot.prp. nr. 51 (2004-2005) s. 409.

dommere slik at hver sak får en behandling i tråd med tvistelovens krav. I praksis kan domstollederene – ved å holde seg oppdatert gjennom datasystemet LOVISA og kollegiale samtaler – preventivt hindre at plikten til aktiv saksstyring ikke etterleves.

En part kan på et hvert tidspunkt av saken kreve at domstollederen griper inn hvis dommeren forsømmer sine plikter etter § 11-6. Dette følger av § 11-7 første ledd annet punktum, og tar sikte på de tilfeller der domstollederen ikke selv har grepet inn etter § 11-7 første ledd første punktum. Fremmes et slikt krav må domstollederen vurdere tiltak etter § 11-7 første og annet ledd. Før det treffes en avgjørelse vil trolig domstolleder konferere med den aktuelle dommer, avklare om plikten er tilsidesatt og eventuelt finne en hensiktsmessig løsning. Motparten bør gis adgang til å uttale seg, jf. § 9-6 første ledd, da denne kan ha et annet syn på saksstyringen som kan påvirke domstollederens vurdering. Partene har med § 11-7 første ledd annet punktum fått et pressmiddel for å påskynde prosessen, og er et uttrykk for en mer partsvennlig prosess. Hvilken effekt denne regelen vil få i praksis gjenstår å se.

I bakgrunnen hviler det grunnleggende prinsipp om at dommerne er uavhengige i sin dømmende virksomhet, hvilket begrenser domstollederens kompetanse. Inngrep etter § 11-7 er av administrativ karakter, og berører i utgangspunktet ikke den dømmende virksomhet. Dette følger av ordlyden i § 11-7 første ledd første punktum, som krever inngripen fra domstollederen ved ”unnlatt eller for sen saksstyring”. Det er altså ikke en innholdsmessig prøving av hvordan den enkelte dommeren styrer saken § 11-7 hjemler, men en granskning av hvorvidt saksstyringen går for langsomt eller er helt fraværende.³⁵ I så fall plikter domstollederen å gripe inn med nødvendige pålegg, det være seg å bidra selv eller sette interne frister for vedkommende dommers videre saksbehandling, jf. § 11-7 første og annet ledd. Domstollederen kan for eksempel der det har gått over en uke fra tilsvaret kom inn uten at § 9-4 møtet er berammet, gi saksforberedende dommer en ukes frist for å gjennomføre møtet og fremlegge en fremdriftsplan for kontroll.

---

³⁵ Ot.prp. nr. 51 (2004-2005) s. 409.

Dersom en dommer vesentlig tilsidesetter plikten etter § 11-6, skal domstollederen overføre saken til en annen dommer eller overta behandlingen av den selv, dersom det er nødvendig for en forsvarlig videre saksgang, jf. § 11-7 annet ledd. Spørsmålet blir hva som ligger i ”vesentlig tilsidesetting”. En ordlydsfortolkning tilsier at dommeren grovt forsømmer sin lovpålagte aktivitet, med den følge at saken for eksempel ikke oppnår slik konsentrasjon i tid og omfang den skulle hatt. Vesentlighetskravet krever at det er forhold av reell betydning for saksbehandlingen som er tilsidesatt, for eksempel manglende fristsetting for partenes prosesshandlinger. Uten frister for bevisfremleggelse har ikke partene motivasjon til å fremlegge bevisene for motparten før ved avsluttet saksforberedelse. Dette kan medføre forsinkelse og endringsspørsmål etter § 9-16 som ellers kunne vært unngått. I forarbeidene eksemplifiseres vesentlig tilsidesettelse med at dommeren i lang tid ignorerer krav fra partene om å treffe en beslutning om saksbehandlingen, samt at det går uforholdsmessig lang tid etter hovedforhandling før dom blir avsagt.³⁶ Et annet eksempel er der saksforberedende dommer tidligere har fått pålegg fra domstolleder om å øke saksfremdriften etter § 11-7 første ledd, men ikke innretter seg etter pålegget. Som følge av dette kan saken trekke ut, slik at for eksempel hovedforhandlingen ikke avholdes innen seks måneders fristen, jf. § 9-4 annet ledd bokstav h.

Sen domsavsigelse er viet særskilt plass i forarbeidene, hvilket tyder på at dette har vært et problem tidligere.³⁷ Der hovedforhandling er avholdt bør domstolleder oppfordre til snarlig avsigelse, eventuelt med en frist, og samtidig frigjøre dommeren for andre plikter. Alternativt må domstolleder overføre saken til seg selv eller en annen dommer. Ved overføring vil hovedforhandlingen måtte holdes på nytt, noe som kan føre til at kravet til rettergang innen rimelig tid ikke etterleves, jf. EMK artikkel 6 (1). Domstolens ressurser blir dårlig utnyttet, samt at partene påføres ulemper både i form av ekstra arbeid, tidsspille og kostnader. Sistnevnte kan riktignok avhjelpest ved at staten kan ilegges erstatningsansvar for en parts saks kostnader etter § 20-12 første ledd bokstav b, men til dette er det knyttet strenge vilkår. Det understrekes at der hovedforhandlingen er avsluttet bør det forsøkes

---

³⁶ Ot.prp. nr. 51 (2004-2005) s. 409 og NOU 2001:32 Bind B s. 713.

³⁷ Ot.prp. nr. 51 (2004-2005) s. 409 og NOU 2001:32 Bind B s. 713.

andre løsninger før overføringshjemmelen i § 11-7 annet ledd benyttes. Den reserveres tilfeller der det er grunn til å tro at den sene saksbehandlingen vil bli påberopt som ankegrunn og at en slik anke vil føre frem.³⁸ Det antas for øvrig at overføringshjemmelen i § 11-7 annet ledd sjelden vil bli brukt i praksis. Som nevnt vil domstolleder antagelig gripe inn før en dommer vesentlig tilsidesetter sin saksstyringsplikt. Videre vil dommerne selv være tjent med å overholde saksstyringsplikten, blant annet for å unngå klage til Tilsynsutvalget for dommere.³⁹

Beslutningen fra domstollederen, enten den beslutter inngripen eller ikke, kan ankes etter § 11-7 tredje ledd, og ankeinstansen har tilsvarende kompetanse som domstollederen etter § 11-7 første ledd. I ett henseende er kompetansen videre – ankeinstansen kan overføre saken for behandling til en annen domstol, jf. § 11-7 tredje ledd annet punktum. Trolig er det hensynet til partenes og allmennhetens tillit til domstolenes upartiske og forsvarlige saksbehandling som er bakgrunnen for denne overføringshjemmelen.⁴⁰

Ordlyden i § 11-7 tredje ledd utelukker ikke at også dommeren kan anke domstollederens beslutning dersom vedkommende blir fratatt sine prosessuelle plikter. Hensynet bak § 11-7 vil imidlertid tale imot å tillate at saken forsinkes ytterligere fordi dommeren mener seg forurettet. Hensynet til sakens fremme skal gå foran.⁴¹

Er domstollederen inhabil eller selv forberedende dommer, jf. § 11-7 fjerde ledd, treffes avgjørelse etter § 11-7 første og annet ledd av overordnet domstol. Det samme gjelder begjæring fra en part der vedkommende har bedt domstollederen gripe inn etter § 11-7 første ledd, og det har gått en måned uten at avgjørelse har blitt truffet, jf. § 11-7 fjerde ledd annet punktum.

---

³⁸ Ot.prp. nr. 51 (2004-2005) s. 409.

³⁹ Bugge Nordén og Bårdsen (2008) s. 48.

⁴⁰ Kommentarutgave (2007) Bind I s. 554.

⁴¹ Kommentarutgave (2007) Bind I s. 554.

3 Aktiv saksstyring i allmennprosessen

3.1 Oversikt

Allmennprosess er den ordinære behandlingsformen for tvister i tingretten og i lagmannsretten der denne er førsteinstans, jf. § 9-1. Flere av reglene i kapittel 9 får også anvendelse i ankebehandlingen i lagmannsretten gjennom henvisninger fra kapittel 29. Lagmannsretten kan bygge noe på den relevante saksforberedelsen fra tingretten, men har et selvstendig ansvar for å sørge for forsvarlig saksforberedelse. Dette vises ved at sentrale bestemmelser fra kapittel 9 som §§ 9-4, 9-5 tredje og fjerde ledd, 9-10 og 9-11 fullt ut gis anvendelse ved anke over dommer, jf. § 29-14 tredje ledd. § 29-18 første ledd gir blant annet §§ 9-13, 9-14 og 9-16 anvendelse under ankeforhandlingen.

Allmennprosessens regler kommer til anvendelse både på enkle og på kompliserte rettslige og faktiske tvister, der tvistegjenstandens verdi vil variere fra normalt 125 000 kroner til flere millioner. Lovgiver har ikke valgt å innføre et eget prosesspor for de omfattende sakene. Det henvises til at reglene i allmennprosessen er fleksible, og at dommeren ved å drive aktiv saksstyring med de virkemidler som er gitt, vil kunne sørge for en god nok behandling.⁴² Som eksempel nevnes økt bruk av rettsmøter etter § 9-5 tredje ledd og mulighet for å be partene om skriftlige redegjørelser av særlige kompliserte rettslige eller faktiske spørsmål, jf. § 9-9 tredje ledd. Departementet legger til grunn at det nettopp er i de store sakene den aktive dommerstyringen vil få størst betydning utover de konkrete reglene som finnes i kapittel 9. Det er særlig her utfordringen med å få oversikt over tvistespørsmålene og de relevante bevis gjør seg gjeldende.⁴³ De samme argumentene kan også gjøres gjeldende i forhold til selvprosederende parter. Her vil kunnskapsnivå og kjennskap til retts- og saksbehandlingsregler være varierende, slik at rettens veiledning og styring kan bli særlig viktig for en forsvarlig saksbehandling.

---

⁴² Ot.prp. nr. 51 (2004-2005) s. 50.

⁴³ Ot.prp. nr. 51 (2004-2005) s. 180.

Aktiv saksstyring i allmennprosessen innebærer i hovedsak at retten tidlig må kontakte partene og avholde et møte der tvistepunktene avdekkes, og den videre saksforberedelse planlegges, jf. § 9-4. Saksforberedelsen representerer en av de største endringene fra tvistemålsloven. For partene og deres prosessfullmektiger medfører endringen at de fra et tidligere tidspunkt må kommunisere til retten og motparten hvilke krav og påstander som skal fremmes, samt hvilke bevis de ønsker å fremlegge. Partene styrer ikke lenger saksforberedelsen, men må i større grad forholde seg til rammen retten setter. Underveis i saksforberedelsen må retten kontrollere at planen følges opp. Før hovedforhandling inngis sluttinnlegg, jf. § 9-10 annet ledd, og retten forbereder hovedforhandlingen, jf. § 9-11 annet ledd. En streng struktur under saksforberedelsen skal medføre at retten kan styre hovedforhandlingen effektivt og forsvarlig, jf. § 9-13, på anslagsvis 30 % kortere tid enn under tvistemålsloven.⁴⁴

3.2 Krav til kvalitet på saksforberedelsen i allmennprosessen

3.2.1 Rettens innledende plikter

Rettens plikt til aktiv saksstyring inntreder ved mottakelse av tilsvaret. Det er på dette stadiet i saken dommeren kartlegger hva som er de omtvistede punktene i saken og begynner å planlegge den videre saksforberedelsen.⁴⁵ Plattformen for planleggingen i tingretten legger dommeren ved kontroll av stevningen for å se om det hefter feil eller mangler ved den som hindrer eller forsinker fremme av saken. Dersom feilen kan avhjelpes, skal dommeren gi nødvendig veiledning etter § 11-5 og anledning til å rette feilen innen en gitt frist, jf. § 16-5. Etter stevning er kontrollert og eventuelle mangler rettet opp, sender retten stevningen til saksøkte, som avgir tilsvaret, jf. § 9-3. Tilsvaret må kontrolleres på samme måte som stevningen, samtidig som det nå er viktig at dommeren tar ordentlig tak i saken. Dommerens oppgaver i forbindelse med stevning og tilsvaret er ikke å anse som direkte aktiv

---

⁴⁴ Ot.prp. nr. 74 (2005-2006) Om lov om endringer i tvisteloven (endringer i straffeprosessloven og andre lover). s. 47.

⁴⁵ NOU 2001:32 Bind A s. 134.

saksstyring, men som en nødvendig oppgave i forbindelse med saksstyringsplikten. For å kunne konsentrere saksforberedelsen om det omtvistede punkt, må dommeren sørge for at stevning og tilsvaret gir grunnlag for dette. Slik blir det en nær sammenheng mellom dommerens innledende plikter og saksstyringen.

I en ankebehandling står tingretten for mottak og kontroll av anken og anketilsvaret, jf. § 29-10. For saksforberedende dommer i lagmannsrett vil plikten til aktiv saksstyring inntre når lagmannsretten mottar saken fra tingretten, jf. § 29-14. Saksforberedelsen i anke over kjennelser og beslutninger er ofte avsluttet når den sendes til lagmannsretten, og kan avgjøres rett etter mottagelsen, jf. § 29-14 annet ledd. Ved anke over dommer er saken ved oversendelse til lagmannsretten oftest forberedt slik at saksforberedende dommer kan avholde planleggingsmøtet.⁴⁶

3.2.2 Planleggingsmøtet – § 9-4

Hvordan planen etter § 11-6 skal gjennomføres i allmennprosessen og hva som skal inngå i den, er konkretisert i § 9-4. § 9-4 er ny og er i følge Tvistemålsutvalget den viktigste av særbestemmelsene om aktiv saksstyring.⁴⁷ Det er trolig i tingretten planleggingsmøtet vil ha størst betydning for å tilskjære saken. § 9-4 gjelder også for ankebehandling over dommer i lagmannsretten, jf. § 29-14 tredje ledd. Tvistemålsutvalget forutsetter at saksforberedende dommer i lagmannsretten også skal drøfte saksforberedelsen med partene og treffe nødvendige avgjørelser.⁴⁸ Ved anke over kjennelser og beslutninger får § 9-4 anvendelse så langt den passer, jf. § 29-14 annet ledd.

Det er tvilsomt hvorvidt § 9-4 første ledd har selvstendig betydning i forhold til § 11-6 første ledd. Første ledd i 9-4 gir få konkrete holdepunkter for hvordan saksstyringen skal utføres, annet enn hvilke hensyn som skal vektlegges. I § 11-6 er hensynene ”effektivt og

---

⁴⁶ Kommentarutgave (2007) Bind II s. 1302.

⁴⁷ NOU 2001:32 Bind A s. 238.

⁴⁸ NOU 2001:32 Bind B s. 781.

forsvarlig” trukket frem, mens § 9-4 bruker ”rask, prosessøkonomisk og forsvarlig”. Dersom en sak behandles effektivt, vil den ofte også være rask og prosessøkonomisk, hensynene er derfor tilnærmedesvis like. Det antas at § 9-4 første ledd er en nærmere presisering av hensynene aktiv saksstyring skal ivareta. Hensynene kan være motstridende, og det er i så fall opp til den enkelte dommer å foreta en skjønnsmessig avveining tilpasset den aktuelle sak. For å få en mest mulig likeartet saksforberedelse mellom både enkeltdommere og domstolsembeter, har lovgiver i § 9-4 annet ledd gitt anvisning på hva som skal tas opp med partene i planleggingsmøtet.

Hvordan retten ”aktivt og planmessig” skal styre saksforberedelsen slik at behandlingen blir i tråd med hensynene i § 9-4 første ledd, er hovedspørsmålet i det følgende. Ordlyden tilsier at retten pålegges å være initiativrik og administrerende fra saken kommer inn. Ved å strukturere behandlingen slik det er angitt blant annet i § 9-4 annet ledd, kan formålet om rask, prosessøkonomisk og forsvarlig saksforberedelse nås.

Etter § 9-4 annet ledd skal dommeren legge en plan ”straks” tilsvarende er inngitt. Det kan reises spørsmål ved hva som ligger i kravet til ”straks”. Ordlyden kan tilsi at dommeren skal starte planleggingen samme dag som tilsvaret er inngitt. I praksis kan det bli vanskelig å gjennomføre. En mer realistisk tolkning av ”straks” er at dommeren kontakter partene og lager en plan innen 4 - 5 virkedager. Forarbeidene omtaler ikke nærmere hva som ligger i ”straks”. Foreløpig praksis ved en del domstoler er at planleggingsmøtet søkes avholdt innen 1 – 2 uker etter mottagelse av tilsvarende, men dette kan komme til å variere.

I planleggingsmøtet skal dommeren legge en plan etter drøfting med partene – hvor frister skal fastsettes og nødvendige beslutninger treffes. Dette er i samsvar med § 9-6 første ledd, som gir partene rett til å uttale seg om forhold av betydning for saksforberedelsen. Tvistemålsutvalget fremhever at det må være snakk om et reelt uttalelsesbehov.⁴⁹ Partene kan ikke regne med å få uttale seg om avgjørelser av ren administrativ karakter, som for

---

⁴⁹ NOU 2001:32 Bind B s. 751.

eksempel hvilken rettssal rettsmøtet skal avholdes i.⁵⁰ Derimot vil en part eksempelvis ha uttalelsesbehov for om det skal avholdes ytterligere rettsmøter, jf. § 9-5, eller om det kreves befarung, jf. § 9-4 annet ledd bokstav f. Etter § 9-6 annet ledd skal parten komme med innsigelsene så snart det er mulig. Hvis dommeren er aktiv og godt forberedt til planleggingsmøtet, vil forhold av betydning for videre saksforberedelse bli tatt opp, og partene gis en mulighet til kontradiksjon. Slik avklares innsigelser på et tidlig tidspunkt og saksbehandlingen blir mer effektiv.

§ 9-4 annet ledd bokstav a til j inneholder en ikke uttømmende oppregning av hva dommeren skal drøfte med partene. Ved at flest mulig forhold ved saksbehandlingen tas opp, sikres en rask, planmessig og effektiv fremdrift.⁵¹ Det er ikke alltid nødvendig å drøfte alle punktene med partene, men dommeren må allikevel ta stilling til alle.⁵² Dette vil i praksis by på utfordringer for de enkelte dommere, som kort tid etter mottakelse av stevning forventes å være i stand til å treffe beslutninger som kan påvirke saken. Å vurdere relevansen av tilbudte bevis og eventuelt avskjære disse på et så tidlig stadium, jf. § 9-4 annet ledd bokstav f, kan for eksempel være vanskelig. Pågående advokater som har store mengder bevis de anser som absolutt nødvendig, kan i tillegg være egnet til å forvanske dommerens jobb. Det er derfor av sentral betydning at det skapes en felles forståelse mellom dommeren og de øvrige aktørene av formålet med tvistelovens prosessregler, som blant annet skal medføre at partenes sakskostnader reduseres med 30 %.⁵³

Muligheten for rettsmekling og ordinær mekling skal drøftes i planleggingsmøtet, jf. § 9-4 annet ledd bokstav a. Økt ordinær mekling og rettsmekling er et satsningsområde i tvisteloven, og siden det skal drøftes på et tidlig tidspunkt kan det medføre at det blir meklet i flere saker enn ellers. Kommer partene til en minnelig ordning før mye innsats er lagt ned i saken, vil det spare både parter og domstoler for bruk av tid og ressurser. Videre

---

⁵⁰ Kommentirutgave (2007) Bind I s. 407.

⁵¹ NOU 2001:32 Bind B s. 749.

⁵² Kommentirutgave (2007) Bind I s. 401.

⁵³ Ot.ptp. nr. 74 (2005-2006) s. 47.

kan avklaringen som finner sted under planleggingsmøtet avdekke meklingsmuligheter som ikke fremgikk av stevningen og tilsvaret. Det kan for eksempel vise seg at partene er villige til inngå forlik for deler av saken. Der det bestemmes at rettsmekling eller ordinær mekling skal forsøkes under saksforberedelsen, skal det settes en dato for meklingen. Datoen skal være slik at man ved forgjeves mekling allikevel kan avholde hovedforhandlingen innen fristen på seks måneder, jf. § 9-4 annet ledd bokstav h, og § 8-7 første ledd om at forgjeves rettsmekling ikke skal forsinke fremdriften i saken. I praksis bør man derfor i planleggingsmøtet både beramme hovedforhandling og sette av tid til rettsmekling eller ordinær mekling.⁵⁴

Der partene i stevningen og tilsvaret begge gir uttrykk for at de ønsker mekling, kan det reises spørsmål om hvordan retten skal håndtere dette – skal meklingen skje før planleggingsmøtet, under planleggingsmøtet, eller skal det i planleggingsmøtet berammes tid til mekling?

Rettsmekling skal ikke avholdes i rettsmøte, jf. § 8-5 første ledd, og kan avholdes i forkant av planleggingsmøtet om man får tid. Dette kan være vanskelig, da planleggingsmøtet skal avholdes ”straks”, jf. § 9-4 annet ledd. Enkelte domstoler velger å løse dette ved å utsette planleggingsmøtet dersom partene ønsker rettsmekling. Da brukes saksforberedende dommer som rettsmekler, og ved mislykket rettsmekling overtas saken av ny dommer som avholder planleggingsmøtet, med mindre partene ønsker samme dommer, jf. § 8-7 annet ledd. Det ligger en ressursgevinst i å bruke dommeren som allerede kjenner saken som rettsmekler, siden rettsmekling ofte er vellykket. Rettsmekling skal som nevnt ikke avholdes i rettsmøte, og kan derfor ikke avholdes under planleggingsmøtet, jf. § 9-4 tredje ledd.

Ordinær mekling kan også være gjennomførbart før planleggingsmøtet, siden det kan foregå ”ved annen kontakt” i tillegg til i rettsmøte, jf. § 8-2 første ledd, for eksempel ved et

---

⁵⁴ Ot.prp. nr. 51 (2004-2005) s. 181.

samtidig telefonmøte. Da dommeren ikke blir inhabil til fortsatt behandling ved mislykket ordinær mekling, jf. § 8-2 jf. § 8-7 annet ledd, er det for øvrig lite å spare på å avholde ordinær mekling før planleggingsmøtet. Dersom partene er klare, og saken som sådan åpner for det, kan det forsøkes ordinær mekling i planleggingsmøtet.⁵⁵ Mest praktisk vil det være om meklingen er en innledende del av planleggingsmøtet, og ved mislykket ordinær mekling fortsetter møtet som et normalt planleggingsmøte.

Dersom ønsket rettsmekling eller ordinær mekling ikke er avholdt før eller under planleggingsmøtet, berammes tid i møtet, hvilket er lovens normalordning.

I planleggingsmøtet skal det også drøftes om saken bør behandles etter "særlige regler", jf. § 9-4 annet ledd bokstav b. "Særlige regler" viser til om saken skal behandles etter andre regler enn de som følger av kapittel 9.⁵⁶ Det kan for eksempel være om en sak som egentlig skal behandles etter allmennprosessen, likevel bør behandles etter småkravsprosessen, jf. § 10-1 annet ledd bokstav b og c. I Høyesterett kan det være aktuelt å ta stilling til om saken krever behandling i storkammer eller plenum, jf. § 30-12.

Etter § 9-4 annet ledd bokstav c skal det treffes beslutning om hvorvidt det er behov for ytterligere rettsmøter, jf. § 9-5. Det kan i flere saker være aktuelt med ytterligere rettsmøter før hovedforhandlingen, og det er en del av den aktive saksstyringen at retten sørger for dette ved behov. Særlig gjelder dette i saker som er uoversiktlige, slik at man ikke har tilstrekkelig grunnlag til å treffe de nødvendige beslutningene allerede i planleggingsmøtet. Det kan også være praktisk for å rydde tvisten for mer bagatellmessige poster, slik at den videre behandlingen kan dreie seg om tvistens hovedpunkter.⁵⁷ Dette vil spesielt være aktuelt i komplekse saker, for eksempel ved næringskontrakter. I tråd med formålene til tvisteloven om en hurtigere prosess, kan en sak realitetsbehandles allerede i et forberedende rettsmøte, jf. § 9-5 fjerde ledd. Forutsetningen er at dommen blir avsagt på et forsvarlig

---

⁵⁵ Kommentarutgave (2007) Bind I s. 360.

⁵⁶ Kommentarutgave (2007) Bind I s. 401.

⁵⁷ Kommentarutgave (2007) Bind I s. 402.

grunnlag og at partene har samtykket i slik behandling. § 9-4 andre ledd bokstav c er en oppfordring for dommeren til å drøfte slik behandling med partene på et tidlig tidspunkt. Da vil begge parter være forberedt på en eventuell realitetsbehandling i det kommende rettsmøtet.

I omfattende saker har dommeren også et annet virkemiddel som kan gjøre saken mer oversiktlig. Det kan bestemmes at skriftlige innlegg skal inngis og være en del av avgjørelsesgrunnlaget, jf. § 9-4 annet ledd bokstav d. Hjemmel for å inngi en kortfattet kronologisk eller annen systematisk redegjørelse for det faktiske forhold er § 9-9 fjerde ledd. § 9-9 tredje ledd hjemler skriftlige redegjørelser om særlig kompliserte rettslige eller faktiske spørsmål. § 9-9 tredje ledd første og annet punktum oppstiller strenge vilkår for bruk av skriftlige redegjørelser. Saken må reise ”særlig kompliserte rettslige eller faktiske spørsmål”, redegjørelsene må være nødvendige for å få et ”vesentlig sikrere avgjørelsesgrunnlag” og ”prosessøkonomiske hensyn” må ikke tale imot. Redegjørelsene skal kun omfatte disse avgrensede spørsmålene, jf. § 9-9 tredje ledd første punktum. Denne oppmykningen av muntlighetsprinsippet gir dommeren et redskap i sin aktive saksstyring, og spørsmålet blir når vilkårene etter § 9-9 tredje ledd er oppfylt.

Det første vilkåret for å pålegge partene utforming av skriftlige redegjørelser er at saken reiser ”særlig kompliserte” rettslige eller faktiske spørsmål. Ordlyden tilsier at spørsmålene må være svært komplekse eller av høy vanskelighetsgrad. Videre krever § 9-9 tredje ledd annet punktum at redegjørelsene må gi et ”vesentlig sikrere avgjørelsesgrunnlag”. Etter ordlyden skal dommeren kun bruke skriftlige innlegg der retten vil ha et klart svakere avgjørelsesgrunnlag med bare muntlig fremstilling i retten. En slik forståelse støttes av Tvistemålsutvalget.⁵⁸ Det kan tenkes å være tilfelle i en tvist der tekniske forklaringer om hvordan en oljerigg er konstruert utgjør en nødvendig del av avgjørelsesgrunnlaget. Hva som ligger i at ”prosessøkonomiske hensyn” ikke må tale mot, kan etter ordlyden forstås som at utarbeidelsen av redegjørelsen ikke må påføre saken en ekstrakostnad.

---

⁵⁸ NOU 2001:32 Bind B s. 753.

Tvistemålsutvalget fremhever imidlertid at kostnadsspørsmålet må vurderes i den konkrete sak, hensett til hva som er prosessøkonomisk forsvarlig. Merkostnader i seg selv hindrer ikke bruk av redegjørelser.⁵⁹

Effektivitetshensyn og prosessøkonomi er bakgrunnen for at dommeren i planleggingsmøtet skal drøfte skriftlige innlegg med partene, jf. § 9-4 annet ledd bokstav d. De kan komme med synspunkter, og forberede sin videre saksforberedelse med tanke på bruk av skriftlighet. Det er tidkrevende og kostbart at prosessfullmektigen skal forberede skriftlige innlegg i tillegg til muntlig hovedforhandling, og bør derfor klarlegges så tidlig som mulig. Når redegjørelsen må foreligge, følger ikke direkte av loven. Skal retten og motparten få fullt utbytte av redegjørelsen, taler dette for at den bør foreligge i god tid før hovedforhandling.⁶⁰ Redegjørelsen kan påvirke dommerens forståelse av saken og dermed gjøre styringen mot de sentrale tvistepunktene enklere.

Ved anke over dommer i lagmannsretten er adgangen til skriftlige innlegg noe videre, da det ikke er krav om at de rettslige eller faktiske spørsmålene må være særlig kompliserte, jf. § 29-16 tredje ledd. Årsaken til dette er trolig at de sakene som ankes inn for lagmannsretten ofte er kompliserte både rettslig og faktisk, slik at muntlig forhandling alene ikke vil gi et tilstrekkelig avgjørelsesgrunnlag.⁶¹ I tillegg er ankeadgangen snevrere, slik at forsvarlighetshensyn bør veie tyngre enn prosessøkonomi. De andre vilkårene er tilnærmet like ved ankebehandlingen. § 9-9 annet og fjerde ledd gjelder tilsvarende, jf. § 29-16 fjerde ledd.

Er det aktuelt å dele opp saken, skal dommeren ta dette opp i planleggingsmøtet, jf. § 9-4 annet ledd bokstav e, og partene gis adgang til å uttale seg, jf. § 9-6 første ledd.⁶² Effektiv saksavvikling kan tilsi en oppdeling av saken, jf. § 16-1. Det vil særlig gjelde der en egen

---

⁵⁹ NOU 2001:32 Bind B s. 753.

⁶⁰ Kommentarutgave (2007) Bind I s. 421.

⁶¹ Kommentarutgave (2007) Bind II s. 1322.

⁶² Kommentarutgave (2007) Bind I s. 681.

behandling av et tvistepunkt vil føre til at ett eller flere andre krav i saken blir løst.⁶³ Gjelder saken for eksempel spørsmål om fordeling av arv mellom testaments- og livsarvinger, kan det være praktisk å dele opp saken til først å avgjøre testamentets gyldighet. Dersom testamentet ikke er gyldig, vil ikke testamentsarvingene lenger ha noen krav, og resten av saken kan gå på fordelingen mellom livsarvingene.

Etter § 9-4 annet ledd bokstav f skal dommeren allerede i planleggingsmøtet gjennomgå bevisføringen med partene og avgjøre hvordan bevisførselen skal legges opp. Dommeren skal i samråd med partene blant annet avgjøre om det er behov for sakkyndige, jf. kapittel 25, om realbevis som beskrevet i § 26-3 kan føres direkte for den dømmende rett, eller om det skal gjennomføres bevisopptak, jf. § 21-11 jf. kapittel 27. Videre må retten ta stilling til hvilke gjenstander og realbevis som skal tjene som bevis, jf. §§ 26-5 og 26-6. Under planleggingsmøtet vil særlig § 26-5 annet ledd være praktisk, siden den kan effektivisere bevistilgangen i §§ 26-5 første ledd og 21-4. En aktiv dommer vil kunne bidra til større bevisåpenhet.⁶⁴ Partene må svare på spørsmål om de kjenner til bevisgjenstander, og kan pålegges å utarbeide en fremstilling av beviset. Retten er i § 26-5 tredje ledd første punktum gitt kompetanse til å nekte bevistilgang etter § 26-5 første og annet ledd ut fra proporsjonalitetshensyn. Dommeren må også avgjøre om utenrettslige erklæringer skal tillates, jf. § 21-12 annet ledd. Sistnevnte skal kun tillates hvis det er ”klart” at personen som har avgitt den vil møte i retten, jf. § 21-12 annet ledd annet punktum. I forlengelsen av den aktive saksstyringen må retten derfor sørge for at parten som vil fremlegge erklæringen bekrefter at personen vil møte.

Et praktisk viktig spørsmål er hvilket grunnlag dommeren har for å legge føringer på bevisførselen under saksforberedelsen. Bakteppet for slike avgjørelser vil blant annet være § 21-7 om hva det er tillatt å føre bevis om. Videre vil proporsjonalitetsbegrensningen i § 21-8, som stiller krav til forholdsmessighet mellom tvistens betydning og omfanget av bevisføringen, utgjøre en viktig del av avgjørelsesgrunnlaget. Varsler den ene parten at den

---

⁶³ Kommentartutgave (2007) Bind I s. 677.

⁶⁴ Kommentartutgave (2007) Bind I s. 1210-1211.

har tre vitner som alle kan bekrefte at parten spurte boligselgeren om det hadde vært muggskader, bør retten i planleggingsmøtet gi beskjed om at kun ett av vitnene får føres. Hva som er nødvendige bevis kan være vanskelig for dommeren å avgjøre på et så tidlig tidspunkt, men loven legger opp til at spørsmålet må tas stilling til. Tvistemålsutvalget fremhever at for at proporsjonalitetsbegrensningen i § 21-8 skal bli effektiv, er det nødvendig at en avgjørelse om å nekte bevis treffes under saksforberedelsen, og ikke under hovedforhandlingen.⁶⁵ Tidlig klargjøring og tilskjæring av saken vil være egnet til å spare både partene og retten for unødig ressursbruk. Er retten usikker bør den tillate beviset, da innsnevring av bevisadgangen under hensyn til prosessøkonomi og effektivitet ikke må skje på bekostning av en forsvarlig rettergang. En nektelse under saksforberedelsen kan imidlertid omgjøres både senere under saksforberedelsen og under hovedforhandlingen, jf. § 19-10 første ledd.

Det vil i praksis kunne være forskjell på bevisavskjæringen i enkle og krevende saker. I krevende saker har dommeren trolig ikke full oversikt over alle sakens sider. Da kan det være vanskelig å gi klare føringer på hva som er nødvendig for opplysning av tvistespørsmålene, og hva som er overflødig eller irrelevant. I enklere saker kan tilskjæring være lettere, da det er mindre å ta stilling til. Partene har etter § 9-6 første ledd krav på å få uttale seg, og selv om en enighet hos partene ikke er bindende for retten, jf. § 11-2 annet ledd tredje punktum, er det et moment dommeren kan vektlegge.⁶⁶ Er retten usikker vil det trolig være naturlig å vektlegge partenes enighet, men siden proporsjonalitetsregelen også skal ivareta en fornuftig og rasjonell bruk av ressursene i domstolene, kan enigheten ikke ubetinget være avgjørende.⁶⁷ Er for eksempel partene enige om at det er nødvendig med fem vitner hver, kan retten anse det uproporsjonalt med saken, og tillate tre vitner fra hver. Det forutsetter imidlertid at retten har satt seg godt inn i saken og er trygg i sin vurdering, da partene i utgangspunktet må antas å kjenne saken best.

---

⁶⁵ NOU 2001:32 Bind B s. 950.

⁶⁶ NOU 2001:32 Bind B s. 950.

⁶⁷ NOU 2001:32 Bind B s. 950.

I lagmannsretten bør behovet for bevisføring vurderes i lys av § 29-16 annet ledd. Bestemmelsen angir at saksfremstillingen i tingretten legges til grunn med mindre den bestrides, samt at saksforberedelsen skal konsentreres om det som er omstridt, jf. § 29-14 første ledd annet punktum. Saksforberedende dommer må derfor gjøre partene oppmerksom på at med mindre de bestrider beskrivelsen fra tingretten, er det ikke nødvendig å føre bevis.

Etter § 9-10 annet ledd skal partene som hovedregel inngi hvert sitt sluttinnlegg to uker før hovedforhandlingen. Sluttinnlegget skal være kort og presist angitt, det bør ikke overstige én side, maksimalt to i kompliserte saker.⁶⁸ Ved å avgjøre om sluttinnlegg skal inngis i planleggingsmøtet, jf. § 9-4 annet ledd bokstav g, kan retten bidra til å spare partene for sakskostnader. I tvistelovens startfase kan det være hensiktsmessig å informere om sluttinnlegges form, for å unngå omfattende og tidkrevende redegjørelser. Særlig selvsproserende parter vil ha behov for veiledning fra dommeren. For advokater ligger det mal for sluttinnlegg på hjemmesiden til Advokatforeningen.

I hvilke tilfeller sluttinnlegg kan unnlates, lar seg ikke direkte utlede av ordlyden i § 9-10 annet ledd. At retten ”som regel” skal kreve sluttinnlegg, tyder på at sluttinnlegg skal være hovedregelen, men kan unnlates der begrunnelsen for sluttinnlegg ikke gjør det påkrevd. Der de påstandsgrunnlagene som påberopes fremgår klart av stevningen og tilsvaret, og det heller ikke foreligger mange prosesskriv som gjør saken uoversiktlig, kan retten vurdere hensiktsmessigheten av sluttinnlegg.⁶⁹ Det er bare i oversiktlige saker sluttinnlegg bør unnlates. Begrunnelsen for at sluttinnlegg som regel skal inngis, ligger i innleggenes todelte formål.⁷⁰ For det første markerer det saksforberedelsens ende og angir sakens ramme under hovedforhandling for partene og retten. Etter inngivelsen er det derfor som utgangspunkt ikke adgang til å bringe inn nye krav, påstander, bevis eller påstandsgrunnlag i saken mot motpartens protest, jf. § 9-16. Sluttinnleggets andre formål er kort å gi en

---

⁶⁸ Kommentarutgave (2007) Bind I s. 425.

⁶⁹ Kommentarutgave (2007) Bind I s. 424.

⁷⁰ Kommentarutgave (2007) Bind I s. 424.

endelig klarlegging av partens påstand, de påstandsgrunnlag og rettsregler som påberopes og hvilke bevis parten vil føre. Har en part misforstått et påstandsgrunnlag er det bedre at dette avdekkes her enn under hovedforhandlingens start. I praksis bør saksøker sende sitt sluttinnlegg til saksøkte før fristen går ut, slik at saksøkte kan koordinere sitt sluttinnlegg med saksøkers. Særlig praktisk vil dette være dersom saksøker i sluttinnlegget har frafalt et eller flere krav. Retten skal som ledd i saksstyringen kontrollere sluttinnleggene, og tilbakevise det til parten dersom innlegget ikke holder seg innenfor rammen i § 9-10 annet ledd, med en kort frist til retting.⁷¹

Som nevnt, skal retten under planleggingsmøtet fastsette tid for hovedforhandling, jf. § 9-4 annet ledd bokstav h. I tingretten skal hovedforhandling berammes innen seks måneder etter stevning ble inngitt. For lagmannsretten løper seks måneders fristen fra anken mottas i lagmannsretten.⁷² Snarlig beramming av hovedforhandling er av vesentlig betydning for saksfremdriften – partene kjenner datoen for hovedforhandlingen fra et tidlig tidspunkt og kan innrette saksforberedelsen etter det.⁷³

For at hovedforhandlingen skal kunne berammes senere enn seks måneder, må det foreligge ”særlige grunner”, jf. § 9-4 annet ledd bokstav h. Spørsmålet om hva som utgjør slike ”særlige grunner” er ikke nærmere behandlet i forarbeidene. Ordlyden indikerer at senere behandling kan forsvares dersom det sammenholdt med lovens formål blir en rask, effektiv og forsvarlig behandling, jf. § 1-1. Særlige grunner kan antas å foreligge dersom spesielle forhold gjør seg gjeldende i den enkelte sak. Dette kan for eksempel være sakkyndige utredninger som er tidkrevende å utarbeide, eller at saken er så omfattende at det ikke er forsvarlig å avholde hovedforhandling innen seks måneder.⁷⁴ En rigid holdning til seks måneders fristen kan komme i strid med EMK artikkel 6 (1) sitt krav til en ”fair and public hearing within a reasonable time”, da ”within a reasonable time” må ses i forhold til

---

⁷¹ NOU 2001:32 Bind B s. 754.

⁷² Kommentarutgave (2007) Bind II s. 1303.

⁷³ NOU 2001:32 Bind B s. 749.

⁷⁴ Kommentarutgave (2007) Bind I s. 403.

sakens omfang og kompleksitet. Selv om artikkelen i første rekke knytter seg til at det ikke skal gå for lang tid, er det en naturlig tolkning at den også gjelder i motsatt tilfelle, jf. ”fair hearing”. Kravet til en rettferdig og forsvarlig behandling må ikke tilsidesettes for ønsket om en rask og effektiv prosess. Dette er også i samsvar med § 1-1.

Restanser i domstolene antas ikke å være ”særlige grunner”, da det ikke er forenlig med lovens formål.⁷⁵ Dette synliggjøres også ved at Stortingets justiskomiteé gjorde om fjerde strekpunkt i § 1-1 annet ledd i Innst. O. nr. 110 (2004-2005). I departementets lovforslag het det at for å oppnå formålene i § 1-1 første ledd skal ”saksbehandlingen og kostnadene stå i et rimelig forhold til sakens betydning og domstolenes samlede ressurser”.⁷⁶ Siste del, om domstolenes samlede ressurser, ble fjernet av justiskomiteen. Begrunnelsen var at det er Stortingets ansvar å vurdere domstolenes ressursbehov i de årlige budsjettene, mens det er opp til domstolene å fastsette minstemålet for en forsvarlig saksbehandling. Dette minstemålet bør ikke påvirkes av domstolenes ressurser og restanser.⁷⁷ Underbemanning og restanseproblematikk er derfor ikke ”særlige grunner”.

En annen utfordring for dommeren kan være travle advokater med fulle avtalebøker langt frem i tid. Her er det viktig at dommeren legger det nødvendige press på advokatene for å finne en tid innenfor seks måneders fristen, og eventuelt skjærer igjennom og fastsetter et tidspunkt for hovedforhandling. Kan ikke advokaten finne tid, må vedkommende varsle sin klient og eventuelt gi fra seg saken. Advokater bør ikke påta seg oppdrag dersom de ikke kan stille til hovedforhandling i løpet av seks måneder. For saksøktens advokat, som ikke kontrollerer tidspunktet for anleggelse av sak, kan det tenkes unntak. Særlig der det er et langt og nært samarbeidsforhold mellom en klient og dennes advokat, og saken gjelder personlige forhold som er vanskelig for parten å betro andre enn sin faste advokat. Som

---

⁷⁵ Kommentarutgave (2007) Bind I s. 403.

⁷⁶ Ot.prp. nr. 51 (2004-2005) s. 516.

⁷⁷ Innst.O. nr. 110 (2004-2005) Innstilling fra justiskomiteen om lov om mekling og rettergang i tvisteloven, punkt 2.2.2.

utgangspunkt må allikevel travle advokater tilpasse seg de nye reglene, og utgjør som hovedregel ikke en ”særlig grunn” i relasjon til § 9-4 annet ledd bokstav h.

Det kan stilles spørsmål om forhold ved partene kan utgjøre ”særlige grunner” for å avholde senere hovedforhandling. Normalt vil partene være interessert i en snarlig avsigelse, og problemet vil ikke oppstå. Det kan likevel tenkes særtilfeller hvor det for parten er problematisk med hovedforhandling innen seks måneder. Det er i hovedsak på saksøkte sin side problemet kan oppstå, siden saksøkte ikke har kontroll på når søksmål anlegges. Det kan tenkes at en part lider av en langvarig sykdom som innebærer at parten ikke kan møte til hovedforhandling i en tid fremover. Selv om parten har gyldig fravær kun i sykdomsperioden, bør saken heller ikke berammes til rett etter dette, da vedkommende ikke har hatt mulighet til å forberede saken. Tilsvarende der saksøkte for eksempel er på militært tjenesteoppdrag i utlandet, som ofte har seks måneders varighet, og vedkommendes nærvær er nødvendig i saksbehandlingen. Gode grunner taler for at forhold ved partene i enkelte særtilfeller kan utgjøre ”særlige grunner”.

I følge § 9-12 settes retten med meddommere, som kan være fagkyndige, dersom en av partene eller retten finner det ønskelig. Det kan være vanskelig å finne kvalifiserte fagkyndige som har anledning til å stille opp, særlig dersom lang hovedforhandling må påregnes. Behovet for meddommere bør derfor avklares på et tidlig tidspunkt, fortrinnsvis under planleggingsmøtet, jf. § 9-4 annet ledd bokstav i.

Oppramsingen i § 9-4 annet ledd bokstav a – i er som nevnt ikke uttømmende, jf. § 9-4 annet ledd bokstav j, da ”andre forhold av betydning” også kan tas opp under planleggingsmøtet. Hvis det for eksempel både er tatt ut stevning og begjært midlertidig forføyning, kan det være hensiktsmessig å vurdere felles behandling av hovedkravet og forføyningen.⁷⁸ ”Andre forhold av betydning” kan også være om en sak skal stanses etter reglene i kapittel 16 IV.

---

⁷⁸ Kommentarutgave (2007) Bind I s. 403.

Et praktisk spørsmål kan være om behandling etter § 9-8 – forenklet domsbehandling – kan være ”andre forhold av betydning”, jf. § 9-4 annet ledd bokstav j. Ordlyden taler ikke imot, da forenklet domsbehandling vil være et forhold av betydning for videre saksforberedelse. Verken forarbeidene eller litteraturen behandler spørsmålet. Gode grunner taler for at det faller innunder bokstav j, siden begjæringen av ressursbesparende grunner bør behandles så tidlig som mulig under saksforberedelsen. Det er hensiktsmessig at forenklet domsbehandling tas opp under planleggingsmøtet, og da fortrinnsvis tidlig i møtet, siden mange av de andre punktene i § 9-4 annet ledd ikke behøver gjennomgang om retten beslutter forenklet domsbehandling. Parten kan fremsette begjæringen i stevning/tilsvar eller under møtet. Siden forenklet domsbehandling reserveres saker det er åpenbart at kravet ikke kan føre frem, kan det være problematisk om dommeren i medhold av § 11-5 spør om forenklet domsbehandling kan være aktuelt. Selv om det kan gi ressursbesparelser og forliksmuligheter, kan motparten føle at dommeren har tatt stilling i saken og tilliten til rettens upartiskhet er svekket, jf. § 11-5 sjuende ledd. Et dommerbytte bør da vurderes.

Planleggingsmøtet skal, jf. § 9-4 tredje ledd, skje i rettsmøte med samtidig kommunikasjon mellom dommeren og partene – i praksis ofte prosessfullmektigene.⁷⁹ Det kan diskuteres hvorvidt en part representert ved prosessfullmektig selv bør delta i planleggingsmøtet. Som utgangspunkt behøver ikke parten møte, jf. § 3-4. Retten kan pålegge parten møteplikt etter § 23-1 dersom motparten begjærer det eller retten finner det nødvendig at parten deltar, men dette vil ikke være det normale. I tingretten kan partens tilstedeværelse bidra til rask avklaring av for eksempel uklarheter i faktum og meklingsmuligheter, samt at vedkommende kan få en annen forståelse av følgene med å gjennomføre et søksmål. Fordelene ved partsdeltakelse blir mindre i lagmannsretten og Høyesterett.

Rettsmøtet kan avholdes som fjernmøte. Enkelte domstolledere angir at opptil 95 % av møtene kommer til å bli avholdt som fjernmøte, hvilket er i tråd med Tvistemålsutvalgets

---

⁷⁹ Kommentarutgave (2007) Bind I s. 403.

antakelser om at fjernmøter vil bli praktisk.⁸⁰ Telefonmøter er tilstrekkelig i de fleste saker, samtidig som det er minst kostnadskrevende. I større og kompliserte saker kan det være hensiktsmessig med et ordinært rettsmøte.

I noen tilfeller åpner loven for at retten kan sørge for nødvendig avklaring gjennom annen kontakt med partene, jf. § 9-4 tredje ledd siste punktum. Det vil da typisk foregå som skriftlig kommunikasjon, eller ikke-samtidig telefonkontakt mellom dommeren og partene. For at det skal være anledning til dette, må sakens fremdrift tilsi det, eller det er åpenbart unødvendig med drøfting i rettsmøte. Det første alternativet er tiltenkt saker der det er vanskelig å få avvirket et rettsmøte innen rimelig tid, mens det andre alternativet er tiltenkt enkle saker, der saksstyringen ikke tilsier behov for samtidig kommunikasjon.⁸¹

3.2.3 Rettens plikter frem til avsluttet saksforberedelse

Tiden mellom planleggingsmøtet og hovedforhandlingen kan være på mange måneder. Normalt skal saksforberedelsen avsluttes to uker før hovedforhandlingen, jf. § 9-10 første ledd. § 11-6 første ledd pålegger som nevnt retten å følge opp planen som legges i § 9-4 møtet, og er hjemmelen for saksstyringsplikten i denne perioden. Hva rettens aktive saksstyring går ut på i denne perioden, kan variere og er ikke uten videre klart.

For det første er det viktig at retten utøver sin kontrollfunksjon. Retten må kontrollere at partene utfører de planlagte prosesshandlinger og overholder de fastsatte frister for blant annet utveksling av prosesskriv og fremlegging av bevis. Dersom fristene ikke overholdes, vil rettens reaksjon avhenge av om unnlatsen betyr fravær i saken eller ikke, jf. § 16-6. Er prosesshandlinger mangelfulle, kan retten sette en frist for retting, og veilede om følgene av at retting ikke foretas, jf. § 16-5 første ledd. Følgen kan for eksempel være fristforelegg, jf. § 16-7 annet ledd, og i forlengelsen av dette kan det bli aktuelt å avsi fraværdom. Retten må også kontrollere at eventuelle skriftlige utredninger som skal inngå i

---

⁸⁰ NOU 2001:32 Bind B s. 750.

⁸¹ Kommentarutgave (2007) Bind I s. 404.

avgjørelsesgrunnlaget, jf. § 9-9 tredje og fjerde ledd, tilfredsstillende avtalte krav til innhold og omfang.

For det andre må retten i noen tilfeller ta initiativ for videre saksforberedelse. Det kan ha åpnet seg en mulighet for rettsmekling, og dommeren må da oppfordre partene til å forsøke. Det kan tenkes at det er formålstjenlig å dele opp saken, jf. § 16-1, og for eksempel rettsmekle om de delene der forlik er oppnåelig. Videre må dommeren sørge for innkalling av eventuelle sakkyndige, jf. § 13-3 fjerde ledd. Vitner innkalles stort sett av partene og deres prosessfullmektiger, men retten kan også gjøre det selv, jf. § 13-3 første ledd. Dersom det er besluttet bevisopptak, jf. kapittel 27, skal retten sørge for at det gjennomføres – enten av den rett som har saken eller ved en annen domstol, jf. § 27-2 tredje ledd.

Retten må for det tredje strukturere, styre og bestemme omfanget av videre forberedelse. Det kan være nye forhold dommeren må ta stilling til underveis i saksforberedelsen som ikke ble avklart under planleggingsmøtet. Praktisk er endringer i krav, påstand og påstandsgrunnlag. Dommerne må da klarlegge endringene, slik at de er tilstrekkelig presise og korresponderer med motparten. Ikke sjelden vil det dukke opp nye bevis, og dommeren må vurdere om de skal avskjæres eller nektes, jf. §§ 21-7 og 21-8. Det kan også være behov for andre typer avgjørelser underveis. For eksempel avgjøre en begjæring om forenklet domsbehandling, jf. § 9-8, stanse saken, jf. §§ 16-16 til 16-18, eller avsi kjennelse om partshjelp skal tillates dersom det bestrides av en eller begge parter, jf. § 15-7 annet ledd. Dersom det er store endringer underveis, kan det bli behov for ytterligere rettsmøter, jf. § 9-5, eller saken må omberammes for å sikre en forsvarlig behandling, jf. § 16-3 første ledd.

3.2.4 Forberedelse av hovedforhandlingen – § 9-11

Når saksforberedelsen er avsluttet må retten forberede hovedforhandlingen, jf. § 9-11, som konkretiserer den aktive saksstyringen på dette stadiet. Dommeren skal kalle inn partene til

hovedforhandling, jf. § 9-11 første ledd. Denne plikten følger allerede av § 13-2, men er tatt inn i § 9-11 for å tjene som en påminnelse.⁸²

Videre skal dommeren på bakgrunn av det som har kommet frem under saksforberedelsen klarlegge gjennomføringen av den forestående hovedforhandlingen, jf. § 9-11 annet ledd, som inneholder en ikke uttømmende rekke momenter til vurdering. Dommeren skal igjen vurdere hvor lang tid som bør settes av til hovedforhandlingen, under henblikk til sakens karakter og viktighet. Saksforberedelsen kan ha avdekket utvidelse eller reduksjon av tvistes spørsmålets omfang uten at saken av den grunn har blitt omberammet etter § 16-3, som setter strenge vilkår.⁸³ Om nødvendig skal dommeren gjøre endringer i planen, og det er viktig at forhandlingen tilpasses tvistens reelle behov. Har saken vokst seg større enn forventet, er det enda viktigere med et stramt tidsskjema der det kun tillates forhandlinger om det som er avgjørende for tvistes spørsmålet. Tilsvarende for de mindre sakene – ser dommeren at det er mulighet for å avgjøre saken på kortere tid enn antatt, bør opplegget justeres slik at minst mulig tid går til spille for aktørene, jf. også plikten i § 9-13 annet ledd første punktum til å unngå unødig tidsspille under hovedforhandling.

Partene skal med sluttinnlegget legge ved et forslag til fremdriftsplan, jf. § 9-10 annet ledd tredje punktum. Mest ressursbesparende vil det være om partene samarbeider, slik at innkommet utkast er samkjørt og passer for begge parter. Dommeren har det overordnede ansvaret og må kontrollere fremdriftsplanen og justere den ved uenighet. I ”nødvendig utstrekning” drøftes gjennomføringen med partene, jf. § 9-11 annet ledd tredje punktum. Det kan reises spørsmål om når drøftelse med partene er nødvendig. Nødvendigheten bør vurderes opp mot plikten retten har etter § 9-13 annet ledd til å sørge for en konsentrert og forsvarlig hovedforhandling. En drøftelse kan være praktisk for å gi retten en mulighet til å kontrollere at partenes innfallsvinkel og fokus i tvisten korresponderer, slik at hovedforhandlingen kan forløpe med tilstrekkelig flyt. Forarbeidene uttaler at drøftelser vil

---

⁸² Kommentirutgave (2007) Bind I s. 427.

⁸³ Kommentirutgave (2007) Bind I s. 428.

være mest aktuelt i større saker, men at det også kan være praktisk i ordinære saker.⁸⁴ I enklere saker vil ofte sluttinnlegget og fremdriftsplanen etter § 9-10 annet ledd være klargjørende nok, men det er opp til den enkelte dommer å vurdere behovet for ytterligere avklaring.⁸⁵ For eksempel kan dommeren ha behov for å drøfte hvordan vitneførselen best kan tilpasses partenes vitner. Har et vitne en skade eller et handikap, kan det tenkes at tilpasninger er påkrevd. Et vitne som er sterkt plaget av stamming, kan eksempelvis trenge mer tid enn andre.

Formen på disse drøftelsene er ikke lovregulert, slik at dommeren kan velge den fremgangsmåten som er mest hensiktsmessig i den konkrete saken. Normalt vil det skje ved telefonhenvendelser til de enkelte parter eller ved e-post. Er det mye som skal drøftes kan det være praktisk med et ytterligere felles rettsmøte etter § 9-5 tredje ledd, gjerne som fjernmøte.⁸⁶ Tilbyr for eksempel begge partene i sluttinnleggene større mengder nye bevis, og retten vurderer mengden som uforholdsmessig, kan det være nødvendig med samtidig kontakt. Dersom partene forstår at retten avskjærer hos begge, kan det oppleves mer rettferdig og tillitskapende. Uavhengig av om retten har drøftet fremdriftsplanen med partene, bør retten alltid sende partene den endelige planen. Partene bør få den så tidlig som mulig, helst én uke før hovedforhandlingen, slik at de kan justere sitt prosessopplegg i tråd med den endelige planen.

Bruk av tidsrammer for partenes innlegg, forklaringer og bevisføring, jf. § 9-11 annet ledd fjerde punktum, er et virkemiddel for dommeren under saksstyringen for å nå den ønskede effektivitet og konsentrasjon om tvisten. En fornuftig bruk av dette vil være egnet til å gi forutberegnelighet om hovedforhandlingen, slik at partene kan fullføre sin egen saksforberedelse under klare rammer. Dette forutsetter at spørsmål om tidsrammer drøftes med partene, slik at man blir enig. Oppnås ikke enighet, må dommeren ha det avgjørende ord.

---

⁸⁴ Ot.prp. nr. 51 (2004-2005) s. 396 og NOU 2001:32 Bind B s. 754.

⁸⁵ Kommentarutgave (2007) Bind I s. 428.

⁸⁶ Kommentarutgave (2007) Bind I s. 428.

Ved anke over dommer gir § 29-14 tredje ledd § 9-11 tilsvarende anvendelse. Situasjonen for lagmannsretten er imidlertid noe annerledes, da saksforberedende dommer sjelden deltar under ankeforhandlingen. Et praktisk spørsmål er derfor når dommerbyttet bør foretas. Et bytte før klarleggingen etter § 9-11 annet ledd medfører at den rett som skal behandle saken er bedre forberedt når ankeforhandlingen starter og kjenner sakens kompleksitet. Slik kan den nødvendige styring utøves fra første stund, jf. § 29-18 første ledd jf. § 9-13. Videre kan retten få avklart uklarheter. Selv om forberedende dommer under den tidligere saksforberedelsen har oppfylt sin saksstyringsplikt og således avklart uklare forhold, kan den rett som skal behandle saken ha andre spørsmål som er greit å klarlegge før ankeforhandlingen. En likeartet saksforberedelse, så langt det er i tråd med tvistelovens forutsetning om konkret tilpasning til hver enkelt sak, vil gjøre byttet effektivt. På denne bakgrunn bør en av dommerne som skal delta i ankeforhandlingen, fortrinnsvis rettens leder, foreta klarleggingen etter § 9-11 annet ledd.⁸⁷ Ved et dommerbytte er det viktig at retten informerer partene, slik at det til enhver tid klart fremkommer hvem som er forberedende dommer med ansvaret for saksstyringen, jf. § 11-6 tredje ledd.⁸⁸

3.3 Aktiv saksstyring knyttet til hovedforhandlingen i allmennprosessen – § 9-13

3.3.1 Oversikt

Som følge av en mer omfattende saksforberedelse og en konsentrert hovedforhandling, forutsettes det at hovedforhandlingen skal kunne gjennomføres på anslagsvis 30 % kortere tid enn tidligere.⁸⁹ Under hovedforhandlingen er de viktigste endringene som skal bidra til en raskere og mer effektiv saksavvikling rettens innledende klarlegging av saken, reduksjon av innledningsforedragenes omfang og økt fokus på å unngå vidløftigheter og unødig tidsspille for rettens aktører.⁹⁰ En aktiv og initiativrik dommer vil under saksforberedelsen ha avdekket tvistespørsmålene i samråd med partene, og sørget for et

---

⁸⁷ Kommentarutgave (2007) Bind I s. 427.

⁸⁸ Kommentarutgave (2007) Bind I s. 765.

⁸⁹ Ot.prp. nr. 74 (2005-2006) s. 47.

⁹⁰ Kommentarutgave (2007) Bind I s. 443-444.

tilpasset opplegg for den videre behandlingen. Det er påkrevd at dommeren også under hovedforhandlingen er aktiv, strukturert og styrende, slik at tilstrekkelig konsentrasjon og proporsjonalitet oppnås. § 9-13 er den viktigste bestemmelsen hva angår dommerens plikt til aktiv saksstyring på dette stadiet. § 29-18 første og annet ledd gir §§ 9-13 til 9-17 og § 16-4 anvendelse på muntlig ankeforhandling i lagmannsretten.

3.3.2 Aktiv saksstyring ved åpning av hovedforhandlingen

Etter § 9-13 første ledd påligger det dommeren å kontrollere at ”det er lagt til rette for” gjennomføring av saken, slik at hovedforhandlingen kan avholdes i tråd med det fastsatte opplegg, jf. § 9-11 annet ledd. Det er ikke uten videre gitt hva den nærmere tilretteleggingen innebærer for dommeren. Bevisstgjøring om at praktisk tilrettelegging er en viktig del av saksstyringen, og ønske om ensartethet i domstolenes behandlingsmåte, er bakgrunnen for § 9-13 første ledd.⁹¹ Hvordan kontrollen gjennomføres og hva som gjennomgås for å oppnå en hensiktsmessig saksavvikling, er opp til hver enkelt dommer, avhengig av sakens art og kommunikasjon under de forberedende stadier.⁹² Det kan både gjelde at nødvendig teknisk utstyr er tilgjengelig og at oppsatt tidsplan kan gjennomføres. Har det for eksempel blitt bestemt under saksforberedelsen at det skal gjennomføres fjernavhør av et vitne via videokonferanse, må dommeren kontrollere at det nødvendige utstyret er klargjort og virker. Selv om dommeren nok kan delegere den praktiske gjennomføringen av å innhente og sette opp utstyr og lignende, ligger ansvaret for at alt er på plass ved åpning av hovedforhandlingen på dommeren. § 9-13 første ledd omfatter også at retten kontrollerer at partene og prosessfullmektigene er til stede, og forhører seg om at vitner har møtt opp eller vil komme til avtalt tid. Dersom noen har fravær på grunn av sykdom eller av andre grunner, må retten avgjøre hvilke konsekvenser det skal ha. Er for eksempel en part syk, kan det besluttes omberammelse, jf. § 16-2. Om et vitne er forsinket kan retten forandre rekkefølgen på forhandlingen, eventuelt beslutte fjernavhør dersom vitnet ikke rekker forhandlingen, jf. § 21-10.

---

⁹¹ NOU 2001:32 Bind B s. 757.

⁹² Ot.prp. nr. 51 (2004-2005) s. 397.

Dersom en part vil benytte hjelpedokumenter etter § 9-14 annet ledd og motparten på grunn av dokumentenes kompleksitet har behov for å sette seg inn i disse før de gjennomgås, bør de være fremlagt under saksforberedelsen. Dukker problemstillingen likevel opp ved åpningen av hovedforhandlingen, kan dommeren i forlengelse av saksstyringen vurdere preklusjon hvis bruken vil føre til en forsinkelse av sakens fremdrift, jf. § 9-14 annet ledd femte punktum.

Hvordan dommeren i forbindelse med sin aktive saksstyring innledningsvis eller underveis i hovedforhandlingen skal håndtere endringskrav fra partene i krav, påstand, påstandsgrunnlag eller varslet bevisførsel utover det som følger av sluttinnleggene, reguleres av § 9-16. Som hovedregel skal ikke endringer etter avsluttet saksforberedelse tillates mot motpartens protest, med mindre vilkårene i § 9-16 er oppfylt. § 9-16 første ledd bokstav a – c oppstiller tilfeller der retten skal gi tillatelse, mens det i annet og tredje ledd er gitt skjønnsmessige regler hvor dommeren kan gi tillatelse til endringer. Sentrale momenter i vurderingen vil være betydningen for begge parter av at endringen tillates, hensynet til sakens fremdrift og rimelighetshensyn. Dersom endringen medfører at saken må omberammes, kan det være en ”tungtveiende grunn” for å nekte endring, jf. § 9-16 tredje ledd. Selv om omberammelse kan skape problemer for retten, og således er en tungtveiende grunn, må det i vurderingen også vektlegges hvilke konsekvenser nektelsen vil få for parten – nektelsen må ikke være ”urimelig”, jf. § 9-16 tredje ledd siste punktum.⁹³ Avveiningen kan slå ulikt ut etter hva det fremmes endring om. Dersom endringen gjelder fremme av et nytt krav, skal det mer til før endringen tillates. Nye krav blir ikke rettskraftig avgjort i inneværende sak, og parten kan reise kravet i et nytt søksmål, jf. rettskraftsreglene i kapittel 19 V. Motsatt, ved endring av bevis, påstand og påstandsgrunnlag, vil rettskraftsreglene hindre ny sak med endringen. En nektelse kan få store konsekvenser for partene.

---

⁹³ Kommentarutgave (2007) Bind I s. 454-455.

For lagmannsretten kan det reises spørsmål om retten gjennom sin styring bør være mer restriktiv med å tillate endringer etter avsluttet saksforberedelse. Da muligheten for overprøving av lagmannsrettens dom er snever, taler dette for en strengere praksis enn i tingretten.⁹⁴ Hensynet til motpartens kontradiksjon og behov for forberedelse, som kan medføre forsinkelse av saken, peker også i samme retning.

3.3.3 Rettens plikter og virkemidler under hovedforhandlingen

§ 9-13 annet ledd konkretiserer den aktive saksstyringen under hovedforhandlingen.

Dommeren plikter å sørge for at forhandlingen foregår forsvarlig og konsentrert, jf. § 9-13 annet ledd første punktum. De resterende punktum i § 9-13 annet ledd angir virkemidler dommeren har for å oppnå den ønskede balanse mellom de to hensynene under hovedforhandlingen.

Ved åpningen av hovedforhandlingen skal retten kort presentere partenes påstander, påstandsgrunnlag og bebudet bevisførsel, jf. § 9-15 første ledd. Dette skal bidra til ytterligere klargjøring og en konsentrert forhandling. Dommeren kan ta utgangspunkt i sluttinnleggene, men bør ikke lese de opp i deres opprinnelige form, siden partene ved gjennomgangen skal få en bekreftelse på at retten har forstått sakens tvistepunkter. Dersom det er uklarheter, vil partene ha anledning til å korrigere rettens oppfattelse. Slik kan eventuelle misforståelser bli rettet opp innledningsvis.⁹⁵ Når alle aktørene er sikre på at det er en felles enighet om tvistens hovedpunkter, vil forhåpentligvis dommerens videre jobb med å konsentrere og effektivisere saken bli møtt med større forståelse og aksept av partene.

Da tvisteloven legger opp til en forskyvning av tyngdepunktet fra innledningsforedraget til prosedyren, krever dette økt oppmerksomhet og aktivitet fra dommeren under

---

⁹⁴ Ot.prp. nr. 51 (2004-2005) s. 176.

⁹⁵ Kommentarutgave (2007) Bind I s. 445.

innledningsforedraget, jf. § 9-15 annet og tredje ledd.⁹⁶ Retten skal sørge for at saksøker overholder kravet til en konsentrert saksfremstilling og gjennomgåelse av dokumentbevis i innledningen. Går saksøker over i det som skal behandles i en prosedyre, må retten gripe inn og presisere innledningsforedragets formål som er å gi en konsentrert fremstilling av saken og kort begrunne påstandene.⁹⁷ Tilsvarende der saksøktets innledningsforedrag – som fortrinnsvis skal korrigere og supplere saksøkers – går ut over rammen i § 9-15 tredje ledd. Opplesning av dokumentbevis er tidkrevende og kun det som er viktig skal påpekes, jf. § 26-2. Prosessfullmektigen bør begrense direkte opplesning til de steder ordlyden er av sentral betydning, og dommeren må gripe inn om det er mer opplesning enn nødvendig. I saker med overvekt av dokumentbevis kan dommeren vurdere sammenslåing av innledningsforedrag og prosedyre til ett hovedinnlegg. Det gis da anledning for et kort innlegg til slutt, basert på motpartens hovedinnlegg og etterfølgende bevisføring, jf. § 9-15 tiende ledd. Denne vurderingen gjøres i lys av hva forsvarlig og effektiv saksbehandling tilsier.

Retten skal sørge for at forhandlingen gjennomføres uten ”unødig tidsspille” for deltakerne, jf. § 9-13 annet ledd første punktum. Spørsmålet blir hva som ligger i ”unødig tidsspille” og hvordan retten konkret kan hindre dette. Ordlyden tilsier at retten plikter å sørge for effektivitet, ved for eksempel å kontrollere at vitner og sakkyndige er innkalt til hensiktsmessige tider. Så langt det lar seg gjøre bør vitnene få forklare seg uten å måtte vente.⁹⁸ Unødigheten må imidlertid ikke forstås som at vitner aldri må belage seg på noe venting. Poenget er at dersom planen viser at et vitne skal føres klokken 13, innkalles vitnet ikke fra morgenen av. Dersom prosessfullmektigen ikke har tilstrekkelig fremdrift i disposisjonen, bør retten gjøre vedkommende oppmerksom på forsinkelsen og be om tilpasning, slik at vitnet slipper å vente unødig. Unødig tidsspille dekker også situasjonen der prosessfullmektigen under vitneutspørringen stiller lite konkrete eller uforståelige spørsmål, slik at utspørringen tar lenger tid enn nødvendig. Videre plikter retten under

---

⁹⁶ Kommentarutgave (2007) Bind I s. 445-446.

⁹⁷ Kommentarutgave (2007) Bind I s. 445.

⁹⁸ Ot.prp. nr. 51 (2004-2005) s. 397.

parts- og vitneavhørene etter § 9-15 fjerde og femte ledd, å avvise spørsmål som ikke har betydning for saken, jf. § 24-9 fjerde ledd. Stiller prosessfullmektigen ledende spørsmål, skal retten gripe inn og be prosessfullmektigen endre avhørsmetoden. Retter vedkommende seg ikke etter advarselen, må retten vurdere å fortsette avhøret selv, slik at det foregår på en tilfredsstillende måte, jf. § 24-9 femte ledd. § 24-9 fjerde og femte ledd gjelder tilsvarende på partsavhør, jf. § 23-2 annet ledd.

For å holde saken i de rette proporsjoner har dommeren plikt til å nekte forhandlinger som ikke er av betydning for tvisten, unødige gjentakelser, unødig omfattende behandling av et spørsmål og ellers spørsmål som er tilstrekkelig drøftet, jf. § 9-13 annet ledd annet og tredje punktum. Problemstillingen i det følgende er hvordan de alminnelige bevisbegrensningene i § 21-7 og § 21-8 legger føring på dommerens styring.

Hvilke bevis som kan tillates ført følger av § 21-7. Partene kan bare føre bevis om de faktiske forhold som ”kan være av betydning” for avgjørelsen, jf. § 21-7 første ledd.

Bestemmelsen har således en forbindelse med § 9-13 annet ledd annet punktum, som gir retten kompetanse til å nekte bevisførsel uten betydning for saken. Hva som er nødvendig for avgjørelsen bør være klarlagt under saksforberedelsen, men problemstillingen kan dukke opp under hovedforhandling. Det kan både være spørsmål om nye bevis og bevis som ble nektet under saksforberedelsen, jf. § 19-10 første ledd. Retten må på ny ta stilling til bevisene og kan i medhold av § 9-13 annet ledd tredje punktum begrense omfanget.

Begrensningen gjøres ved å avskjære innlegg og bevis dersom de overskrider den avtalte tidsramme etter § 9-11 annet ledd. Beslutning om avskjæring vil bero på en skjønnsmessig avveining mellom hensynene til konsentrasjon og forsvarlig saksbehandling.

De tre alternativene i § 9-13 annet ledd tredje punktum dekkes også av § 21-7 annet ledd bokstav b, som gir retten kompetanse til å nekte bevisførsel som ikke styrker avgjørelsesgrunnlaget nevneverdig. En avgjørelse om å nekte bevis i sin helhet etter § 21-7 må treffes ved kjennelse, jf. § 19-1 annet ledd bokstav d, da det i slike tilfeller anses å være ”tvist” om bevis.

§ 21-8 gir retten kompetanse til å avskjære i utgangspunktet relevante bevis under henvisning til proporsjonalitet. Også her kreves kjennelse ved nektelse av beviset som sådan, jf. § 19-1 annet ledd bokstav d. Etter § 21-8 første ledd skal det være ”rimelig forhold” mellom tvistens betydning og omfanget av bevisføringen. Ordlyden angir en forholdsmessighetsvurdering, der hensynet til tvistens økonomiske verdi, sakens betydning for andre enn partene og ideelle interesser partene har i en avgjørelse, må veies mot en kostnadseffektiv og hurtig prosess.⁹⁹ Etter § 9-13 annet ledd tredje punktum skal retten nekte ”unødige gjentakelser”, ”unødig omfattende behandling” og ”spørsmål som er tilstrekkelig drøftet”. Dette henspiller på proporsjonalitetsbegrensingen i § 21-8. Det kan for eksempel tenkes at prosessfullmektigen i sin prosedyre gjentar bevisføringen som har skjedd tidligere i behandlingen. Da kan retten gripe inn og spørre prosessfullmektigen hvor vedkommende vil, da retten også har hørt vitneforklaringen og ikke behøver en gjentakelse.

Det er antatt at § 21-8 favner videre enn § 21-7.¹⁰⁰ Samtidig er det en klar grenseflate mellom disse to bestemmelsene og § 9-13 annet ledd. Det kan reises spørsmål om det har noen betydning hvilken hjemmel dommeren avskjærer bevis etter. Hvis retten nekter bevisførsel etter §§ 21-7 eller 21-8, kan kjennelsen ankes dersom avgjørelsen er ”uforsvarlig eller klart urimelig”, jf. § 29-3 annet ledd. Ankeadgangen for beslutning om avskjæring etter § 9-13 annet ledd er snevrere, det kreves at beslutningen var ”åpenbart uforsvarlig eller urimelig”, jf. § 29-3 tredje ledd. Dette innebærer at ved å begrense bevisføring etter § 9-13, istedenfor å nekte bevisene i sin helhet begrunnet i §§ 21-7 og 21-8, blir ankemuligheten mindre og saken kan unngå forsinkelser. Det bemerkes for øvrig at en snever ankeadgang kan være uheldig for rettssikkerheten, og dermed ikke et ubetinget gode. Kjennelser er videre tids- og ressurskrevende, og bør derfor unngås under hovedforhandlingen såfremt retten finner grunnlag for å begrense beviset, fremfor å nekte beviset ført i sin helhet. Det kan allikevel antydes at avskjæring i medhold av § 9-13 under hovedforhandling, i tillegg til å være mer tids- og ressursbesparende, er mer partsvennlig. En part vil trolig føle det mer inngripende om retten beslutter en nektelse

---

⁹⁹ Kommentartutgave (2007) Bind II s. 1019.

¹⁰⁰ Bugge Nordén og Bårdsen (2008) s. 74.

av hele beviset, enn om retten tillater vitnet ført – men begrenser vitneførselen til noen få spørsmål. Dette er også i tråd med formålet i § 1-1 om en tillitskapende behandling. Hvordan de enkelte dommere løser dette i praksis, gjenstår å se.

Det understrekes i proposisjonen at det bør være et mål at avskjæringshjemplene i minst mulig grad benyttes, og at det i så fall er viktig at dommeren skaper en forståelse hos parten om hvorfor det skjer en inngripen fra retten.¹⁰¹ Dersom saksforberedelsen har vært preget av kommunikasjon og tvistens kjerne er avdekket, bør det imidlertid ikke være behov for å gjøre særlig bruk av avskjæring. Da er det avklart på et tidligere tidspunkt hva partene skal føre bevis for, og de innretter sine innlegg etter det.

I tillegg til den generelle styringen § 9-13 gir anvisning på, vil det for lagmannsretten være en sentral del av saksstyringen å sørge for at forhandlingen konsentreres om det som er tatt opp i anken og er omtvistet, jf. § 29-18 første ledd annet punktum. Dreier anken seg for eksempel om feil lovanvendelse, trenger ikke partene føre bevis for de faktiske omstendigheter på nytt. Tingrettens beskrivelse legges til grunn og bevisføringen for lagmannsretten reduseres til det som har relevans i forhold til lovanvendelsen. Det skal ikke være en ny fullstendig gjennomgang av saken.

Videre har lagmannsretten hjemmel i § 29-18 tredje ledd til å avskjære videre forhandling dersom retten, etter å ha hørt partens påstand og påstandsgrunnlag, finner det ”klart” at disse ikke kan føre frem. Hvilke tilfeller dette vil være aktuelt for, er etter ordlyden kun der retten er sikker. Et typetilfelle er der parten har fått argumentere fullt ut for sitt eller sine påstandsgrunnlag, og retten er overbevist om at partenes argumenter ikke kan føre frem.¹⁰² Denne særregelen for lagmannsretten begrunnes ikke i nærmere i forarbeidene. I kommentarutgaven antas det at den rekker videre enn i førsteinstansbehandlingen.¹⁰³ Den har trolig sin bakgrunn i at parten i førsteinstansen har fått argumentere for sitt syn fullt ut,

---

¹⁰¹ Ot.prp. nr. 51 (2004-2005) s. 397.

¹⁰² NOU 2001:32 Bind B s. 784 og Ot.prp. nr. 51 (2004-2005) s. 477.

¹⁰³ Kommentaarutgave (2007) Bind I s. 438.

og tilsvarende har fått presentert synet i innledningsforedraget i ankeinstansen, slik at hensynet til kontradiksjon anses ivaretatt. Ankeinstansens behov for en effektiv og prosessøkonomisk behandling veier således tyngre i disse tilfellene.

4 Aktiv saksstyring i andre prosessformer

4.1 Oversikt

§ 11-6 får også anvendelse på tvister som skal behandles i særlige prosessformer. Hvordan saksstyringen konkret skal utøves i de særlige prosessformene kan skille seg fra allmennprosessen. Behandlingen begrenses til aktiv saksstyring i småkravsprosess og gruppesøksmål. Jordskifte og skjønnsprosess behandles for eksempel ikke. Indispositive saker behandles kort – selv om det ikke er en egen prosessform.

4.2 Aktiv saksstyring i småkravsprosessen

4.2.1 Særlige utfordringer ved aktiv saksstyring i småkravsprosessen

Småkravsprosess er en nyvinning i tvisteloven og er den ordinære behandlingsformen for små krav i tingretten, jf. § 10-1 første ledd. Som hovedregel vil småkravsprosessens regler komme til anvendelse på alle saker der tvistesummen er under 125 000 kroner, jf. § 10-1 annet ledd bokstav a. For at en forenklet og hurtig behandling skal oppnås, er det avgjørende at retten utøver aktiv saksstyring.¹⁰⁴ Det skal være en uformell prosessform, uten andre rettsmøter enn den muntlige sluttbehandlingen. Kravet til at dom normalt skal foreligge tre måneder etter stevning ble inngitt, jf. § 10-4 første ledd, setter rammen for saksbehandlingen og påvirker omfanget av dommerens styringsplikt. Tidsfristen, sammen med proporsjonalitetsprinsippet, tilsier at den aktive saksstyringen vil måtte forenkles og

---

¹⁰⁴ NOU 2001:32 Bind A s. 341.

være mer beskjeden i omfang enn etter allmennprosessen.¹⁰⁵ Planen etter § 11-6 må ta hensyn til den særlige prosessformen, slik at retten tilpasser behandlingen sakens størrelse og tvistens betydning. Retten har også et ansvar for å sørge for at saken ikke blir mer omfattende enn nødvendig som følge av dens styring. Prosessformen stiller krav til en deltagende dommer som evner å konsentrere behandlingen og bevisføringen om de sentrale tvistepunkter, med beskåret saksforberedelse sammenlignet med allmennprosessen. I tillegg får dommeren en ekstra utfordring dersom lovgivers forutsetning om flere selvprosederende parter oppfylles.

Da departementet forutsetter at et gjennomsnittlig dommerårsverk bør gjennomføre to og en halv ganger så mange saker etter småkravsprosessen i forhold til hva som ble gjort under tvistemålsloven, kreves stram styring fra retten.¹⁰⁶ Hvordan den aktive saksstyringen mer konkret skal utøves er det gitt særbestemmelser om i kapittel 10, hvor § 10-2 gjelder saksforberedelsen og § 10-3 den muntlige sluttbehandlingen.

Et praktisk særspørsmål for småkravsprosessen er hvordan dommerens saksstyring påvirkes av kravet til at saken ”normalt” må være avsluttet med dom innen tre måneder etter at stevning ble inngitt, jf. § 10-4 første ledd. Normalbegrensningen i § 10-4 første ledd innebærer ikke som ordlyden kunne tilsi en generell oppmykning av tre måneders kravet. Den er tatt inn for å gi domstoler med store restanser mulighet til å komme à jour med tvistelovens krav, uten at saker etter småkravsprosessen må prioriteres på bekostning av andre saker.¹⁰⁷ Tre måneders fristen gjelder uavhengig av rettsferien. Problemet kommer på spissen når det tar tid å forkynne stevningen fordi saksøkte er bosatt i utlandet. Ble stevning inngitt 30. mai, og tilsvaret kommer inn til retten 30. juni, har retten i praksis fjorten dager fra rettsferiens ende før dom må foreligge. Dette må antas å by på utfordringer i domstolene.

---

¹⁰⁵ NOU 2001:32 Bind A s. 244.

¹⁰⁶ Ot.prp. nr. 74 (2005-2006) s. 46.

¹⁰⁷ Ot.prp. nr. 74 (2005-2006) s. 35-36.

4.2.2 Aktiv saksstyring under saksforberedelsen i småkravsprosessen – § 10-2

Saksforberedelsen i småkravsprosessen skal være enkel og rask, samtidig som den skal gi et forsvarlig avgjørelsesgrunnlag for sluttbehandlingen etter § 10-3.¹⁰⁸ Gir ikke den forenklete saksforberedelsen et tilstrekkelig forsvarlig avgjørelsesgrunnlag, kan retten sørge for ytterligere forhandlinger i medhold av § 9-17 annet ledd, jf. § 10-3 syvende ledd.

I lovforslaget fra Tvistemålsutvalget var det foreslått at hele kapittel 9 del II (§§ 9-2 til 9-11) skulle gjelde tilsvarende, men dette ble ikke fulgt opp av departementet under henvisning til de store ulikhetene mellom prosessformene.¹⁰⁹ Det er isteden angitt hvilke regler i kapittel 9 som skal gjelde tilsvarende, jf. § 10-2 første ledd. Hvilke følger får dette for saksstyringen under saksforberedelsen?

Den viktigste konsekvensen er at det ikke skal avholdes § 9-4 møte. Et så omfattende planleggingsmøte som § 9-4 legger opp til er ikke i tråd med formålet til småkravsprosessen. Med tilsvarende begrunnelse videreføres heller ikke reglene om andre rettsmøter under saksforberedelsen, jf. § 9-5, skriftlige redegjørelser, jf. § 9-9 tredje og fjerde ledd, sluttinnlegg, jf. § 9-10 annet ledd og forberedelse av hovedforhandling, jf. § 9-11 annet ledd. Fravær av disse reglene bidrar til at forberedelsen i småkravsprosessen skiller seg fra allmennprosessen, og dermed vil dommerens plikt til aktiv saksstyring fortone seg annerledes. Som følge av at en del av de viktigste redskapene for saksstyringen i allmennprosessen ikke er tilgjengelige for dommeren i småkravsprosessen, kan det anføres at saksstyringsansvaret er mer krevende i småkravsprosessen. Mangel på klare rammer, færre virkemidler for å drive saken frem og flere selvprosederende parter, kan forvanske saksstyringen.

§§ 9-2 og 9-3 får anvendelse i småkravsprosessen, jf. § 10-2 første ledd. Rettens kontroll av stevning og tilsvarende er som nevnt i punkt 3.2.1 ikke å anse som direkte aktiv saksstyring, men er et nødvendig utgangspunkt for den kommende planlegging og strukturering. I

---

¹⁰⁸ Ot.prp. nr. 51 (2004-2005) s. 200.

¹⁰⁹ Se NOU 2001:32 Bind B s. 763, motsatt Ot.prp. nr. 51 (2004-2005) s. 401.

småkravsprosessen vil mye av saksforberedelsen bygge på nettopp stevning og tilsvaer, siden det ikke avholdes rettsmøter under saksforberedelsen.

Som en følge av den korte saksbehandlingstiden, jf. kravet i § 10-4 første ledd, må retten ha et strengt tidsskjema for saksforberedelsen. Den bør vurdere enklere løsninger enn reglene i utgangpunktet gir anvisning på, såfremt det er forenlig med forsvarlig behandling. For eksempel kan retten etter mottakelse av stevningen vurdere om den konkrete saken krever at den normale tilsvaersfristen på tre uker i § 9-3 første ledd skal opprettholdes, eller om det er tilstrekkelig med kortere frist. Partene må i så fall gis anledning til å uttale seg, jf. § 9-6 første ledd, som er gitt anvendelse gjennom § 10-2 første ledd. Kontakten mellom retten og partene under saksforberedelsen er uformell, og dette bør retten benytte seg av under sin saksstyring. Formfriheten er utslag av prosessformens fleksible og lite formaliserte saksbehandlingsregler, selv om § 12-1 og § 13-1 setter grenser for hva retten og partene kan kommunisere om av betydning for saken utenfor prosesskriv og rettsmøte.¹¹⁰ Praktisk rettede spørsmål eller informasjon kan gis formfritt. For eksempel kan spørsmål om partene har innvendinger mot å avholde sluttbehandlingen som et fjernmøte, gjøres ved telefonhenvendelse til hver av partene, dersom det fremstår som mest effektivt for dommeren.

Beramming av sluttbehandlingsmøtet etter § 10-3 bør skje etter stevning er mottatt eller senest rett etter mottakelse av tilsvaer, slik at partene tidlig kan avsette tid og forberede seg. Det kan reises spørsmål om hvordan dommeren videre skal gjennomføre saksforberedelsen for å tilfredsstille plikten til aktiv saksstyring i § 11-6. Plikten er nærmere beskrevet i § 10-2 annet ledd. Retten skal kontakte partene og gi nødvendig veiledning etter § 11-5. Formålet med kontakten er raskt å avdekke et eventuelt behov for ytterligere saksforberedelse enn hva som fremkommer av stevning og tilsvaer, samt om det kan være grunnlag for en minnelig ordning, jf. § 10-2 annet ledd. I forlengelsen av den aktive saksstyringen, kan det således bli behov for å gi partene veiledning, jf. § 10-2 annet ledd. I vurderingen av hva som er ”nødvendig veiledning etter § 11-5”, må hensynet til en rask og

---

¹¹⁰ Ot.prp. nr.51 (2004-2005) s. 401.

enkel saksforberedelse veies opp mot hensynet til et forsvarlig avgjørelsesgrunnlag. Proporsjonalitetsprinsippet tilsier at rettens veiledning ikke må gjøre saken mer omfattende enn nødvendig. Det vil særlig være selvprosederende parter som trenger veiledning, da de mangler kunnskap om egne prosessuelle plikter og rettigheter. For eksempel kreves det at dersom retten skal settes med to fagkyndige meddommere, må det begjæres av en av partene innen en uke etter rettens mottak av tilsvaret, jf. § 10-3 tredje ledd. De færreste selvprosederende parter vil kjenne til denne regelen, så her blir partene avhengige av veiledning fra dommeren. Materiell veiledning kan det også være behov for, og den bør fortrinnsvis gis i prosesskriv.¹¹¹ Dette for å hindre at parten gir en umiddelbar respons på veiledningen av betydning for saken, hvilket kan medføre habilitetsproblemer for dommerens videre behandling. I tillegg gis ikke motparten anledning til kontradiksjon.

Muligheten for å se om saken kan få en minnelig ordning er fremhevet særskilt i § 10-2 annet ledd. Viser stevning og tilsvaret at forlik ikke er utelukket, skal retten vurdere mekling, jf. § 8-1 første ledd. I så fall bør den snarest informere partene slik at de kan forberede seg på mekling. Dette vil fortrinnsvis være ordinær mekling og ikke rettsmekling, siden sistnevnte er mer kostnadskrevende. Ordinær mekling skal skje i rettsmøtet til den muntlige sluttbehandlingen av saken, da det ikke er anledning til å avholde ytterligere rettsmøter under saksforberedelsen.¹¹² Ønsker partene rettsmekling, kan den avholdes under saksforberedelsen, siden rettsmekling ikke skal avholdes i et rettsmøte, jf. § 8-5 første ledd.

Dersom retten ikke allerede har laget en plan for saksbehandlingen i tråd med kravet i § 11-6, må det antas at planen skal legges under, eller rett etter kontakten med partene i § 10-2 annet ledd. I kontakten med partene bør retten opplyse om fristen i § 10-2 tredje ledd første punktum for å varsle om bevis og innsending av dokumentbevis som ikke fremgår av stevning og tilsvaret. Dette for at partene skal få tilstrekkelig med tid til å innhente bevisene. Rammen for prosessformen tilsier at retten setter kortere frister enn i allmennprosessen, så fremt det gir tid til fremskaffelse av forsvarlig avgjørelsesgrunnlag.

---

¹¹¹ Kommentartutgave (2007) Bind I s. 468.

¹¹² Kommentartutgave (2007) Bind I s. 469.

Parter som unnlater å oppfylle kan risikere fristforelegg etter § 16-7 annet ledd. I småkravsprosessen er det viktig å få saken opplyst så raskt som mulig, og i forlengelsen av saksstyringen kan retten forhindre bevisst trenering ved fristforelegg. Overfor selvprosederende parter bør pressmiddelet brukes med større varsomhet enn overfor parter representert ved prosessfullmektiger. Fristforelegg kan følgelig få mindre praktisk betydning i småkravsprosessen enn i allmennprosessen. For selvprosederende som ikke kjenner fristforelegg eller de rettslige konsekvensene for manglende etterlevelse av frister, kan fraværdom oppleves urimelig og lite partsvennlig. Gode grunner taler derfor for at retten enten i informasjonsskriv eller ved direkte kontakt med partene informerer om frister og fristforelegg, og hvor viktig overholdelse av frister er for at saksbehandlingen skal bli tilfredsstillende.

Siste frist for å varsle om bevis, sende inn dokumentbevis eller avgi skriftlige utredninger er av kontradiksjonshensyn én uke før sluttbehandlingen, jf. § 10-2 tredje ledd. Da småkravsprosessen skal være en uformell prosessform – antakelig med mange selvprosederende parter – er ikke oversittelse av fristen i § 10-2 tredje ledd gitt preklusiv virkning.¹¹³ God prosesskikk tilsier allikevel at fristen overholdes, og dette bør kommuniseres av retten til selvprosederende parter. Dommeren har imidlertid adgang til å nekte beviset ført, dersom det vil føre til utsettelse eller vesentlig forsinkelse av saken, jf. § 16-6 tredje ledd. Det kan reises spørsmål om hva som ligger i at saken blir ”vesentlig forsinket” i småkravsprosessen. Forsinkelsen vil trolig måtte ses i forhold til tre måneders kravet i § 10-4 første ledd. En forsinkelse på én måned kan utgjøre en vesentlig forsinkelse i småkravsprosessen, men vil ikke nødvendigvis være det i allmennprosessen. I dommerens vurdering av om beviset skal tillates bør hensynet til om partens posisjon svekkes, som følge av motpartens forsømmelse, tillegges vekt.¹¹⁴ En materielt riktig avgjørelse veies mot hensynet til en hurtig saksavvikling. I saker der det er av vesentlig betydning for en part med en rask avgjørelse, må retten kunne ta hensyn til det under vurderingen. En part har for eksempel begjært og fått en tidsbegrenset midlertidig forføyning etter § 34-3 annet ledd

---

¹¹³ Kommentarutgave (2007) Bind I s. 469.

¹¹⁴ NOU 2001:32 Bind B s. 913.

fjerde punktum, som er i ferd med å utløpe. Vil motparten føre et bevis som gjør at behandlingen må utsettes til etter utløpet av forføyningen, og partens posisjon svekkes som følge av dette, må retten kunne vektlegge forholdet i sin vurdering. Kan motparten klandres for forsinkelsen beviset vil medføre og retten allikevel tillater beviset ført, kan retten pålegge motparten å dekke merutgiftene for parten, jf. § 10-5 tredje ledd annet punktum og § 20-4 bokstav c.

Der en part ønsker å føre kostnadskrevende bevis, for eksempel sakkyndige eller bevisopptak, blir spørsmålet retten må stille seg om det er forenlig med prosessformens grunntanke og videre i hvilken grad beviset skal tillates. Retten skal som ledd i den aktive saksstyringen bestemme omfanget av bevisførselen, og i småkravsprosessen må dommeren være ekstra tilbakeholden med tillate føring av kostnads- og tidkrevende bevis. Særlig bruk av sakkyndige er kostnadskrevende og kan forlenge saksforberedelsen. Det antas derfor at retten kun bør tillate slik bevisførsel dersom det er uforsvarlig å behandle saken uten, eller det ikke vil pålegge partene noen særlige ekstrakostnader. Sistnevnte kan være tilfelle der en eller begge parter i forkant av søksmålet har innhentet en sakkyndig vurdering.¹¹⁵ Selv om en part ønsker å føre sakkyndigbevis på egen regning, bør retten være forsiktig med å tillate det. Dersom retten tillater sakkyndigbevis fra en part, kan det medføre en skjevhet i styrkeforholdet mellom partene, som fører til at motparten også vil føre sakkyndigbevis for å skape balanse. Dette kan både bli tidkrevende og i realiteten påføre den andre parten ufrivillige kostnader. Retten bør derfor som hovedregel ikke tillate sakkyndigbevis. Dersom det ikke oppnås enighet mellom retten og parten(e) om bevisføringen, kan retten avsi en kjennelse hvor beviset nektes, jf. §§ 21-7 eller 21-8.

Når det gjelder adgangen til bruk av bevisopptak, er den snevrere enn i allmennprosessen. I småkravsprosessen er bevisopptak begrenset til tilfeller der det er en nærliggende risiko for at beviset ikke vil kunne føres for den dømmende rett, jf. § 10-3 sjette ledd annet punktum, jf. § 21-11 første ledd bokstav b, som kommer til anvendelse. Det er viktig at dommeren

---

¹¹⁵ Ot.prp. nr. 51 (2004-2005) s. 200.

raskt tar stilling til om beviset er så sentralt at det er nødvendig for avgjørelsen, samt sørger for at bevisopptaket gjennomføres før fysiske bevis forringes eller før vitnet blir ute av stand til å avgi forklaring.¹¹⁶ Den snevre adgangen til bevisopptak blir avhjulpet med at adgangen til fjernavhør er utvidet, jf. § 10-3 sjette ledd første punktum, og tillates i større grad enn i allmennprosessen, jf. § 21-10. Begrunnelsen ligger i at det er mer prosessøkonomisk å avholde fjernavhør, enn å føre vitner og sakkyndige direkte for den dømmende rett eller holde bevisopptak. Av denne grunn bør retten ikke benytte bevisopptak dersom beviset kan føres ved fjernopptak.¹¹⁷ I dommerens vurdering vil forsvarlighet og proporsjonalitet vektlegges – det er kun der retten finner det ”påkrevd” at bevisføringen må foregå umiddelbart for retten, jf. § 10-3 sjette ledd. Retten gis her en mulighet til å holde prosesskostnadene nede for partene.

Siden småkravsprosessen i hovedsak er en rent muntlig prosessform kreves det ”særlige grunner” for at skriftlige utredninger kan avgis under saksforberedelsen, jf. § 10-2 tredje ledd annet punktum. Som et uttrykk for saksstyringsansvaret, er det dommeren som treffer avgjørelsen, selv om partene bør gis anledning til å uttale seg etter § 9-6 første ledd. Hva som ligger i ”særlige grunner” kan være tvilsomt. Bestemmelsen spesifiserer ikke hva som kreves for at ”særlige grunner” skal foreligge, men ordlyden taler for at det må være et spesielt behov som gjør seg gjeldende. I proposisjonen reserveres skriftlige utredninger til saker hvor det vil gi en klar prosessøkonomisk gevinst, for eksempel der partene tidligere har utarbeidet skriftlige innlegg og det vil koste lite å justere disse.¹¹⁸ Formålet med prosessformen sammenholdt med proporsjonalitetsprinsippet, vil trolig være bestemmende for dommerens konkrete vurdering. Det er viktig at dommeren er tydelig på om det skal være en kombinert skriftlig og muntlig behandling allerede fra et tidlig tidspunkt, slik at partene ikke bruker tid og ressurser på utredninger som ikke tillates brukt. Under saksforberedelsen må også retten ta stilling til om den skal gi samtykke til skriftlig sluttbehandling, dersom det er ønskelig av prosessøkonomiske grunner og partene gjør

---

¹¹⁶ Ot.prp. nr. 51 (2004-2005) s. 200.

¹¹⁷ Ot.prp. nr. 51 (2004-2005) s. 402.

¹¹⁸ Ot.prp. nr. 51 (2004-2005) s. 200.

avtale om det, jf. § 10-3 første ledd annet punktum. Samtykke bør kun gis i saker hvor forlik er utelukket og saken ikke reiser kompliserte juridiske eller faktiske spørsmål, da sluttbehandlingen kun unntaksvis bør være skriftlig.¹¹⁹

Et annet virkemiddel retten har til rådighet under saksstyringen, er å sette tidsrammer for sluttbehandlingsmøtet, jf. § 10-3 annet ledd annet punktum. Det vil normalt være praktisk, og bør i så fall opplyses om i innkallingen. Hvorvidt ”sette tidsrammer” betyr møtets totale varighet, eller om det også gjelder møtets enkelte deler kan være uklart. Ordlyden, ”sette tidsrammer for rettsmøtet”, kan som følge av flertallsformen forstås både som tidsrammer for total tid og tidsrammer for de enkelte deler. Hadde det stått ”tidsramme”, ville det i større grad utelukket oppdeling. I proposisjonen er det forbeholdt rettsmøtets totale varighet, slik at det ikke er hjemmel for å sette tidsrammer for de enkelte deler av sluttbehandlingen.¹²⁰ Dette begrunnes med at rettsmøtene er så kortvarige at oppdeling er lite praktisk, og at proporsjonalitetsprinsippets gjennomslagskraft gir retten andre styringsmidler for å oppnå nødvendig konsentrasjon og effektivitet.

Hensynet til at småkravsprosessen skal være en oversiktlig og håndterlig prosessform, kan derimot tilsi at tidsrammer for de enkelte deler kan være konstruktivt. Når parten har kort tid på å fremstille sitt syn kan forutberegnelighet og forsvarlighet tilsi at man på forhånd bør få en tidsramme på sitt innlegg. Dette vil særlig selvprosederende parter kunne ha nytte av. Da kan parten forberede sin fremstilling innenfor den tildelte tid slik at det viktigste blir med, istedenfor at dommeren underveis må gripe inn og begrense innlegget. Hensynet til en konsentrert og rask behandling gjør imidlertid at partene ikke bør kunne binde rettens styring av forhandlingen, selv om retten satte tidsrammen i utgangspunktet. Retten bør i stedet utøve saksstyringen ved for eksempel å stille partene spørsmål og begrense fremstillinger som ikke vedgår tvisten. Selvprosederende har svake forutsetninger for å vite hva som er rettslig relevant, og gjennom spørsmål kan retten sørge for et avgjørelsesgrunnlag innenfor tidsrammen. Dommeren har det overordnede ansvar for sakens fremdrift og må derfor også ha den avgjørende kontrollen.

---

¹¹⁹ Kommentarutgave (2007) Bind I s. 472.

¹²⁰ Ot.prp. nr. 51 (2004-2005) s. 402.

Retten plikter som ledd i den aktive saksstyringen å innkalle partene til sluttbehandlingen, jf. § 10-3 første ledd, samt orientere om hvordan sluttbehandlingen skal gjennomføres, jf. § 10-3 annet ledd. Dette omfatter avklaring om sluttbehandlingsmøtet skal avholdes som et fjernmøte, jf. § 10-3 annet ledd første punktum. Som ledd i innkallingen kan retten veilede partene, jf. § 11-5, dersom det er påkrevd for å få det beste utgangspunkt til sluttbehandlingsmøtet. Mange selvprosederende parter vil ha liten kunnskap om hvordan et § 10-3 møte forløper, så klargjøring fra retten i forkant kan gi en mer konstruktiv og konsentrert sluttbehandling.

4.2.3 Aktiv saksstyring under den muntlige sluttbehandlingen i småkravsprosessen – § 10-3

Sluttbehandlingen foregår i rettsmøte, jf. § 10-3 første ledd første punktum. Møtet skal normalt vare i ca 2 – 3 timer, hvilket skaper utfordringer for den aktive saksstyringen.¹²¹ Sammenlignet med allmennprosessen vil sluttbehandlingen fortone seg som en forenklet hovedforhandling, hvor målet er å klarlegge hva som skal utgjøre avgjørelsesgrunnlaget i saken, jf. § 11-1 første ledd.¹²²

Rettens plikt til aktiv styring under sluttbehandlingen konkretiseres i § 10-3 femte ledd. Ved åpningen av rettsmøtet kontrollerer retten at det er lagt til rette for en hensiktsmessig forhandling, jf. § 10-3 femte ledd første punktum, som er en forenkling av § 9-13 første ledd. Hensiktsmessighetsvurderingen i småkravsprosessen vil avhenge av hvilken framgangsmåte som gir raskest, mest konsentrert, men allikevel tilstrekkelig forsvarlig behandling.

§ 10-3 femte ledd annet punktum gir § 9-15 anvendelse, men med en generell bemyndigelse til å forenkle behandlingen for å oppnå konsentrasjon. Et praktisk spørsmål

---

¹²¹ Kommentarutgave (2007) Bind I s. 472.

¹²² Kommentarutgave (2007) Bind I s. 471.

er hvordan § 9-15 skal gjennomføres i sluttbehandlingsmøtet. I de fleste saker bør retten starte med å klarlegge partenes påstander, påstandsgrunnlag og bebudet bevisførsel, jf. § 9-15 første ledd. Slik settes rammen for den videre behandling, og partene vil antagelig ha større forståelse hvis retten senere bryter inn og styrer. Trolig vil klargjøringen være enda viktigere her enn i allmennprosessen, siden det ikke er noe sluttinnlegg som setter rammen. For å forenkle behandlingen kan for eksempel innledningsforedrag, partsforklaring og spørsmål fra dommer og motpart slås sammen til ett innlegg. Dette kan særlig være aktuelt ved selvprosederende parter, som ikke vet hva som skal med hvor.¹²³ Å tilpasse fremgangsmåten til den enkelte sak, vil være en viktig del av den aktive saksstyringen i småkravsprosessen. Generelt kan det likevel antas at parts- og vitneavhør bør begrenses til det absolutt nødvendige, slik at retten tidlig bør gripe inn i utredninger den oppfatter som perifere. Retten kan i så fall stille vedkommende spørsmål, slik at det rettslig relevante kommer frem. Selv om retten også i allmennprosessen har plikt til å sørge for at forhandlingen foregår uten unødig tidsspille, jf. § 9-13 annet ledd, gjør tidsrammen i småkravsprosessen det påkrevd at dommeren er strengere med hvor lang tid den tillater på forklaringene.

Etter § 10-3 femte ledd tredje punktum skal bevis gjennomgås og føres bare i den grad det er nødvendig ut fra en avveining mellom hensynene til prosessøkonomi og forsvarlighet. Dette er et av de klareste uttrykk for proporsjonalitetsprinsippets gjennomslag i småkravsprosessen, som er betraktelig mer vidtrekkende enn i allmennprosessen. Det kan imidlertid være ulikheter mellom sakene. Det er ikke slik at alle saker etter småkravsprosessen behøver like mye eller lite bevisføring. Retten må i den konkrete sak bestemme hvor mye som er nødvendig, og dommerens vurdering må ta hensyn til at for omfattende bevisføring vil stride mot småkravsprosessens grunntanke.¹²⁴ For å avgjøre om det er grunn til å føre beviset, må retten kjenne sakens springende punkt. Trolig bør retten i småkravsprosessen ha satt seg enda bedre inn i saken enn etter allmennprosessen, for å være i stand til å begrense bevisføringen til hva som forholdsmessig sett er nødvendig.

---

¹²³ Kommentartutgave (2007) Bind I s. 474.

¹²⁴ NOU 2001:32 Bind A s. 342.

Utøvelse av aktivitet vil her være av sentral betydning for å hindre vidløftiggjøring. I proposisjonen er det antatt at som følge av den korte tiden som står til rådighet, vil rettens saksstyringsplikt særlig være viktig overfor selvprosederende parter på dette punktet.¹²⁵ En part har for eksempel kjøpt et treningsapparat på TV-shop og mener det ikke har alle funksjonene som vist i reklamepresentasjonen på TV. Til støtte for sitt syn ønsker vedkommende å vise reklamepresentasjonen i sin helhet som bevis. Da må retten gripe inn og sørge for at det spoles frem til der egenskapen parten hevder mangler, garanteres fra selgeren.

Det kan være tvilsomt hvordan retten skal håndtere endringskrav fra en part i påstand, påstandsgrunnlag, krav eller bevis under sluttbehandlingsmøtet. Som et ledd i saksstyringen må dommeren ta stilling til om det i småkravsprosessen er anledning til å utvide eller komme med endringer i saken under sluttbehandlingen, siden §§ 9-10 og 9-16 ikke er gitt anvendelse. § 16-6 tredje ledd regulerer spørsmålet frem til saksforberedelsen avsluttes, men henviser til § 9-16 for endringer etter dette tidspunkt. Da det er ikke en formell avslutning på saksforberedelsen i småkravsprosessen, vil vurderingsmomentene i § 16-6 tredje ledd kunne få tilsvarende anvendelse frem til sluttbehandlingen. Spørsmålet om endring under sluttbehandlingen er ikke behandlet i forarbeidene, men er så vidt berørt i litteraturen.¹²⁶ Hov antar at siden det ikke er noe sluttinnlegg som sperrer for utvidelse av saken, vil den kunne utvides uten begrensninger. Hov er likevel av den oppfatning at dette vil passe dårlig med en rask og enkel prosessform. En annen mulighet er å ta motsatt utgangspunkt. Fordi § 9-16 ikke er gitt anvendelse, er det ikke anledning til å ta inn nye krav eller komme med endringer i bevis, påstand og påstandsgrunnlag under sluttbehandlingen. Et slikt absolutt utgangspunkt er heller ikke hensiktsmessig i småkravsprosessen. Mer praktisk er det om dommeren i hver enkelt sak gjør en konkret vurdering ut fra hensynene til proporsjonalitet, forsvarlighet og kontradiksjon. Kan saken forsvarlig behandles innen de gitte rammer, og motparten får nok tid til å imøtegå det endringen omfatter, bør endringen tillates. Det gjelder særlig der rettskraftsreglene hinder

---

¹²⁵ Ot.prp. nr. 51 (2004-2005) s. 402.

¹²⁶ Hov (2007) s. 322.

muligheten for en senere sak om den ønskede endring. At det legges til rette for at dommeren kan vurdere om endringer skal godtas, vil videre være i tråd med forutsetningen om en uformell prosessform som skal kunne gjennomføres av selvprosederende parter. Hvordan dette vil bli utført i praksis er usikkert.

4.2.4 Aktiv saksstyring under ankebehandlingen av små krav

Kapittel 10 gjelder som nevnt behandlingen i tingretten, slik at ankebehandlingen av små krav følger reglene for allmennprosess, jf. § 10-6. Dersom samtykke til ankebehandling blir gitt, vil lagmannsrettens plikt til aktiv saksstyring følge av den generelle bestemmelsen i § 11-6 og de reglene i kapittel 9 som er gitt anvendelse gjennom §§ 29-14 og 29-18.

Omfanget og hvordan saksstyringen av en tidligere småkravssak skal utøves i ankeinstansen, synes lite behandlet i forarbeidene og litteraturen. Det kan diskuteres om det i ankebehandlingen av små krav må innfortolkes et krav om at dommeren må styre saken med tilsvarende fokus på effektivitet og prosessøkonomi som i førsteinstansen, eller om saksstyringen bør være tilsvarende en allmennprosesssak.

På den ene side kan det anføres at proporsjonalitetsprinsippet økte gjennomslag i småkravprosessen som utgangspunkt også bør få virkning på saksbehandlingen i lagmannsretten av hensyn til partene. En saksforberedelse som det er lagt opp til ved ankebehandling av saker etter allmennprosessen, vil bli omfattende og kostbar. Parter som gikk til sak fordi de visste at erstatningsansvaret for sakskostnader maksimalt kunne bli 25 000 kroner, jf. § 10-5 annet ledd første punktum, kan risikere en markant økning i beløpet. Dette fordi nevnte bestemmelse ikke er gitt anvendelse i ankebehandlingen, jf. § 10-5 siste ledd. I tillegg kommer økningen i deres egne sakskostnader.

På den annen side kan det anføres at dersom lagmannsretten mener at saken ikke har fått den nødvendige saksbehandling som følge av småkravprosessens regler, bør den kunne legge opp til en mer omfattende saksbehandling. Selv om dette innebærer økte kostnader for partene, bør retten i slike tilfeller utøve styringen som i en ordinær ankesak. I så fall bør partene gis anledning til å uttale seg, jf. § 29-12 tredje ledd som gir § 9-6 anvendelse.

Hvorvidt partenes oppfatning bør tillegges større vekt her enn i andre saker, er ikke kommentert i kildene. Gode grunner taler for at partenes syn bør tillegges vekt. De har anlagt saken under forutsetning av relativt lave kostnader og rask behandling, og det bør påvirke rettens avgjørelse.

Hvis det foreligger feil i rettsanvendelsen eller vesentlige feil ved saksbehandlingen, kan lagmannsretten velge å oppheve tingrettsdommen uten muntlig ankeforhandling, og sende den tilbake til fornyet behandling, jf. § 10-6 annet punktum jf. § 29-12 annet ledd. Tingretten avgjør hvilket prosessspor som velges for den fornyede behandlingen, om ikke lagmannsretten har bestemt at saken skal behandles etter allmennprosessens regler. Er sistnevnte tilfellet – er saksøker gitt anledning til å frafalle saken uten å oppgi kravet, jf. § 10-1 fjerde ledd annet punktum.¹²⁷ Fornyete behandling er mindre kostnadskrevende for partene enn en ankebehandling i lagmannsretten, og bør av denne grunn være hovedregelen, med mindre lagmannsretten vurderer det slik at saken ikke vil få tilstrekkelig forsvarlig behandling.

4.3 Aktiv saksstyring i gruppeprosessen

4.3.1 Oversikt

Gruppesøksmål er en ny prosessform som er regulert i kapittel 35. Kapitlet gir særlige regler om behandlingsmåten i tingretten og anke over avgjørelser i gruppesøksmål, jf. § 35-1 første ledd. I tillegg suppleres kapittel 35 av lovens øvrige saksbehandlingsregler for allmennprosessen så langt de passer.¹²⁸ Dette betyr at retten i gruppesøksmål også plikter å utøve en aktiv og planmessig saksstyring etter § 11-6, ytterligere konkretisert i kapittel 9. Tvistemålsutvalget gir uttrykk for at aktiv saksstyring vil kunne være enda viktigere i

---

¹²⁷ Ot.prp. nr. 51 (2004-2005) s. 475.

¹²⁸ NOU 2001:32 Bind B s. 991.

gruppeprosessen enn i allmennprosessen, uten at det konkret begrunnes nærmere hvorfor og hvordan.¹²⁹ Rettskildebildet for øvrig er sparsomt.

4.3.2 Generelle saksstyringsregler i gruppeprosessen

Gruppesøksmålenes størrelse kan variere mye med hensyn til antall medlemmer og saksomfang. Det kan reises spørsmål om hvilken betydning det kan få for saksstyringen. Dommerens oppgave blir å strukturere saken slik at den tilpasses den aktuelle gruppe og sak. Generelt kan det sies at retten i gruppesøksmål bør sørge for en strengere struktur fra begynnelsen av, enn i allmennprosessen. Saksomfanget må begrenses til kun det som vedkommer gruppesøksmålet, og retten må sørge for klarhet og ryddighet. Dette vil særlig gjelde i saker hvor gruppemedlemmene har individuelle krav. Et eksempel på sistnevnte er et gruppesøksmål om erstatning for yrkesskade, hvor erstatningskravenes størrelse vil avhenge av invaliditetsgraden hos den enkelte arbeidstaker. Som en konsekvens av manglende struktur på saksstyringen, kan slike saker lett bli uoversiktlige og komme ut av proporsjoner.

I mange gruppesøksmål kan det være vanskelig å ha full oversikt over saken på et tidlig tidspunkt. Av den grunn kan det ofte bli behov for å gjøre endringer i planen som legges etter § 11-6 i planleggingsmøtet. Som følge av stort omfang, kan det være behov for en lengre saksforberedelse enn hva som er lovens hovedregel, jf. § 9-4 annet ledd bokstav h. Retten bør likevel beramme hovedforhandling innen seks måneder og heller omberamme den senere om forsvarlighetshensyn tilsier det, jf. § 16-3. Dette legger press på partene og kan bidra til at nødvendige innlegg og bevis legges frem tidligere, enn om det er kjent fra begynnelsen av at hovedforhandling avholdes om ti måneder. En strukturert behandling kan medføre behov for ytterligere rettsmøter under saksforberedelsen, jf. § 9-5 tredje ledd. I nevnte eksempel om erstatning, kan det være hensiktsmessig først å konsentrere saksforberedelsen om det som er felles for hele gruppen – om det foreligger

---

¹²⁹ NOU 2001:32 Bind A s. 244.

ansvarsgrunnlag og adekvat årsakssammenheng. Senere kan ytterligere rettsmøter fokusere på økonomisk tap for det enkelte gruppe medlem.

Et annet forhold som tilsier økt aktivitet fra dommeren, er at sakens utfall får betydning for mange parter, som i tillegg ikke er personlig tilstede for å ivareta egne rettigheter og plikter. Dette taler for at retten har et særlig ansvar for å sørge for en forsvarlig planmessig behandling, selv om forhandlings- og disposisjonsprinsippet gjelder i gruppeprosessen. Videre kan grupperepresentanten bli ansvarlig for motpartens sakskostnader, jf. § 35-12 første ledd. Rettens saksstyring, for eksempel i form av å tillate kostnadskrevende bevisopptak, kan påvirke størrelsen på sakskostnadene og bør vurderes nøye av retten. Dette må spesielt gjelde der grupperepresentanten er en privatperson.

4.3.3 Særlige saksstyringsregler i gruppeprosessen

Retten har i kapittel 35 visse kontroll- og godkjennelsesfunksjoner. Spørsmålet her er hvordan disse reglene virker inn på dommerens aktive saksstyring.

Etter § 35-9 tredje ledd skal retten utpeke en grupperepresentant, som har som oppgave å ivareta gruppens prosessuelle rettigheter og plikter i søksmålet. Representanten må kunne ivareta gruppens interesser på en god måte, og ha økonomisk evne til å dekke gruppens mulige kostnadsansvar overfor motparten, jf. § 35-9 tredje ledd annet punktum. Retten må før sin utnevning foreta en grundig prøving av de som vurderes som representanter, både vedkommendes personlige skikkethet og økonomiske situasjon. Dette krever at dommeren involverer seg tidlig og forbereder seg, slik at det kan utpekes en god representant samtidig som gruppesøksmålet tillates fremmet, jf. § 35-4 annet ledd bokstav e.

Det er rettens ansvar å sørge for at søksmålet gjøres kjent for gruppe medlemmene, jf. § 35-5 første og tredje ledd. Fremgangsmåten vurderes av retten ut fra kravets art, hvorvidt partene er kjent, hva som vil nå ut til flest og om kostnadene med varselet står i

sammenheng med behovet for varsling.¹³⁰ Denne praktiske regelen er det viktig at retten etterlever. Konsekvensen av manglende saksstyring på dette punkt er at gruppemedlemmer kan bli ufrivillig ekskludert. Det kan igjen føre til at det reises sak om et tilsvarende krav siden, og da sviktes noen av de mest sentrale hensyn bak gruppeprosessen – prosessøkonomi og ønsket om å samle ressursbruken i én stor sak fremfor mange små. For søksmål etter § 35-7, der de som har like krav positivt må melde seg ut for å unngå å bli bundet av et forlik eller en dom, vil manglende varsel medføre at medlemmene fratras adgangen til utmelding.

Retten kan som ledd i saksstyringen bestemme at reglene om gruppesøksmål ikke skal gjelde for tvistepunkter som bare gjelder et lite antall medlemmer, jf. § 35-10 første ledd, dersom det gir en bedre saksavvikling. Retten avgjør rekkefølgen tvistepunktene skal behandles i, og normalt bør spørsmålene som gjelder gruppen som helhet behandles først, jf. § 35-10 første ledd siste punktum. En annen rekkefølge kan tenkes hvis saksforberedelsen for særspørsmålene er ferdig, mens det gjenstår noe for fellesspørsmålene.¹³¹ Aktivitet fra rettens side kan bidra til en effektiv behandling av særspørsmålene, uten at hovedbehandlingen av fellesspørsmålene forsinkes.

Et annet virkemiddel for å effektivisere saksavviklingen er rettens kompetanse til å dele opp gruppen i undergrupper, jf. § 35-10 annet ledd. I følge bestemmelsen kan det gjøres dersom en del av medlemmene har samme eller nesten samme rettslige eller faktiske spørsmål, som skiller seg fra de spørsmål som er felles for gruppen som helhet. Gruppeprosessreglene får tilsvarende anvendelse i den nye gruppen, og retten må sørge for en aktiv styring også i undergruppen. Selv om en slik oppdeling kan være egnet til å gi saken en bedre struktur, må dommeren vurdere om oppdelingen vil være prosessøkonomisk forsvarlig.

---

¹³⁰ NOU 2001:32 Bind B s. 993.

¹³¹ Kommentirutgave (2007) Bind II s. 1624.

4.4 Aktiv saksstyring i indispositive saker

Saksbehandlingen i indispositive saker følger vanlige saksbehandlingsregler, med mindre noe annet er bestemt.¹³² Retten er i saker uten fri råderett ikke bundet av partenes prosesshandlinger lenger enn dette er forenlig med de offentlige hensyn, jf. § 11-4. Videre har retten et selvstendig ansvar for sakens opplysning slik at avgjørelsen treffes på forsvarlig grunnlag, jf. § 21-3 annet ledd. Hvilke særlige utfordringer dette medfører for dommerens aktive saksstyring er ikke uten videre klart.

Det utvidede ansvaret fører til at retten må sette seg grundig inn i tvisten på et tidligere tidspunkt enn i ordinære saker, for at for eksempel planleggingsmøtet skal få full effekt. Ser retten på bakgrunn av stevning og tilsvaret at bevis for ett bestemt forhold kan være avgjørende, kan den tidlig pålegge en part å fremskaffe beviset og dermed sørge for en effektiv fremdrift. Fremskaffer ikke parten beviset innen rettens fastsatte frist, har retten ikke nytte av fristforelegg etter § 16-7 annet ledd, da det ikke kan avsies fraværdsdom i indispositive saker, jf. § 16-10 første ledd annet punktum. I slike tilfeller må dommeren iverksette andre måter å innhente beviset på, og eventuelt ilegge den forsømmende part de ekstra sakskostnadene dette medfører, med mindre staten bærer sakskostnadene.

I for eksempel en farskapssak kan retten pålegge den påståtte faren å avgi blod- eller DNA-prøve, jf. barnelova¹³³ § 24 første ledd. Dersom den ikke avgis frivillig kan retten ved kjennelse ilegge vedkommende tvangsbøte for hver dag frem til påbudet etterkommes, eventuelt vedta at politiet tvangsfører han til blodprøvetakning, jf. barnelova § 24 tredje ledd.

Dommerens aktive saksstyring kan også i andre tilfeller fortone seg ulikt fra allmennprosessen. Adgangen til bruk av mekling vil være begrenset, da det sjelden kan inngås forlik i indispositive saker. Der rettsforlik kan inngås, skal retten i forlengelsen av saksstyringsplikten kontrollere at forliket er i tråd med de offentlige hensynene, jf. § 19-11

---

¹³² NOU 2001:32 Bind A s. 509.

¹³³ Lov av 8. april 1981 nr. 7 om barn og foreldre (barnelova).

tredje ledd. Dette er mest praktisk i barnefordelingssaker, hvor retten skal kontrollere at forliket er til barnets beste.¹³⁴ I saker som inneholder indispositive elementer, men for øvrig er dispositiv, kan effektiv og forsvarlig saksavvikling tilsi oppdeling av saken, jf. §-16-1. Da kan de indispositive elementene behandles for seg, innenfor de ekstra forsvarlige rammene som kreves.

4.4.1 Aktiv saksstyring ved rettslig prøving av administrative tvangsvedtak i helse- og sosialsektoren

Særreglene i kapittel 36 får anvendelse i saker om rettslig prøving av administrative vedtak om tvang mot personer, jf. § 36-1. Saksbehandlingen følger de alminnelige regler, med de endringer som fremgår av kapittel 36.¹³⁵ Retten har også her et selvstendig ansvar for sakens opplysning, jf. §§ 11-4 og 21-3 annet ledd. Det skal legges hovedvekt på en særlig betryggende prosessform, av hensyn til karakteren av inngrepet saken gjelder, samtidig som det er viktig med en hurtig avgjørelse.¹³⁶ Et viktig spørsmål er om dette vil legge noen føringer på dommerens saksstyring.

Det kan påvirke omfanget av saksstyringen at dommeren må la hensynet til forsvarlig behandling og opplysning av saken, veie tyngre enn prosessøkonomi under saksbehandlingen. Prosessøkonomi er i disse sakene ikke like viktig som ellers, da staten bærer sakens kostnader, jf. § 36-8. For øvrig gjelder § 1-1 annet ledd fjerde strekpunkt også her, slik at dommeren plikter å gjøre saksbehandlingen og kostnadene proporsjonale med saken viktighet. Der retten er i tvil om hvilke saksbehandlingsregler som skal anvendes, må den vurdere hvilke som best er i samsvar med særreglenes formål om å sikre en rask, reell og tilstrekkelig inngående prøving.¹³⁷ Av denne grunn vil for eksempel ikke en sak om opprettholdelse av tvungent psykisk helsevern etter psykisk helsevernloven¹³⁸ § 3-8 kunne

---

¹³⁴ Kommentartutgave (2007) Bind I s. 828.

¹³⁵ NOU 2001:32 Bind A s. 522.

¹³⁶ NOU 2001:32 Bind A s. 244.

¹³⁷ NOU 2001:32 Bind A s. 522.

¹³⁸ Lov av 2. juli 1999 nr 62 om etablering og gjennomføring av psykisk helsevern (psykisk helsevernloven).

underlegges forenklet domsbehandling etter § 9-8, da det ikke vil gi en tilstrekkelig inngående prøving.¹³⁹

I saker som behandles etter kapittel 36 kommer heller ikke pliktene en part har før sak reises for domstolene i kapittel 5 og 6 til anvendelse, jf. §§ 5-1 første ledd og 6-2 første ledd. Det kan medføre at sakene ofte er dårlig opplyst ved innkomst til retten, noe som stiller krav til at dommeren er ekstra påpasselig og aktiv i sin saksstyring.

Saker som behandles etter kapittel 36 stiller således strenge krav til dommerens initiativ og aktivitet. Retten må med en gang saken kommer inn ta fatt i den og legge en plan etter § 11-6. Planen må sett hen til sakens krav, vedtakets alvorlighet og forhold hos den enkelte part, sikre en betryggende og tilstrekkelig hurtig behandling. Hovedforhandling skal berammes ”straks”, jf. § 36-5 første ledd. Det betyr at retten før tilsvar er innkommet og før ytterligere saksforberedelse gjennomføres, må beramme hovedforhandlingen. I saker om frihetsberøvelse er kravene til rask behandling særlig strenge.¹⁴⁰ Dette følger også av kravet i EMK artikkel 5 (4) til ”speedily” avgjørelse, som beror på frihetsberøvelsens art, sakens kompleksitet, partens forhold og prosessviljen som er utøvet fra myndighetenes og domstolenes side.¹⁴¹ Det følger videre av § 36-5 annet ledd at sakene skal prioriteres i domstolene, og behandles så raskt som forsvarlig saksbehandling tillater. § 36-5 første og annet ledd lest i sammenheng tilsier at retten plikter å beramme saken til tidligst mulige forsvarlige tidspunkt, slik at andre saker om nødvendig må omberammes.¹⁴²

---

¹³⁹ NOU 2001:32 Bind A s. 522.

¹⁴⁰ NOU 2001:32 Bind A s. 520.

¹⁴¹ Kommentirutgave (2007) Bind II s. 1641-1642.

¹⁴² Kommentirutgave (2007) Bind II s. 1656.

5 Aktiv saksstyring i andre instanser

5.1 Oversikt

Rettens plikt til aktiv saksstyring etter § 11-6 gjelder som nevnt for alle instanser dersom ikke annet er bestemt. For Høyesterett kommer i tillegg noen av allmennprosessens regler om aktiv saksstyring til anvendelse, gjennom henvisninger fra kapittel 30. For forliksrådet gjelder § 11-6 så langt den passer, jf. § 6-1 annet ledd. I andre dømmende organer kan det også foreligge en plikt til aktiv saksstyring, for eksempel gir § 97 i jordskifteloven¹⁴³ tvistelovens regler i kapittel 11 tilsvarende anvendelse ”så langt dei høver”.

I det følgende vil Høyesterett og forliksrådet behandles.

5.2 Aktiv saksstyring i Høyesterett

5.2.1 Oversikt

Høyesteretts rolle i rettsystemet er primært å avgjøre rettslige prinsipielle spørsmål og bidra til rettsenhet, rettsavklaring og rettsutvikling i samspill med Stortinget.¹⁴⁴ Dette får betydning for saksbehandlingen, som skal konsentreres fullt ut om ankens prinsipielle rettslige spørsmål. Rammen for behandlingen er også ulik de andre instanser, ved at saken normalt har gjennomgått to tidligere behandlinger. Videre har advokatene som prosederer særskilt tillatelse for å møte i Høyesterett, og er således erfarne i prosessfaget. Dommerne er i tillegg landets fremste, noe som kan påvirke advokatenes opptreden under saksbehandlingen. På denne bakgrunn kan det reises spørsmål om hvordan den aktive saksstyringen arter seg i Høyesterett og eventuelt skiller seg fra de lavere instanser.

5.2.2 Aktiv saksstyring under saksforberedelsen i Høyesterett

For anke over kjennelser og beslutninger er § 9-4 gitt anvendelse så langt den passer, jf. § 30-8 annet ledd annet punktum. Dersom saksforberedende dommer finner grunnlag for

---

¹⁴³ Lov av 21. desember 1979 nr. 77 om jordskifte o.a. (jordskifteloven).

¹⁴⁴ Ot.prp. nr. 51 (2004-2005) s. 302-303.

videre saksforberedelse, må vedkommende vurdere om det er behov for å drøfte dette med partene. Saksforberedende dommer i Høyesterett avgjør selv nødvendigheten av et § 9-4 møte, og står således friere enn en dommer i de lavere instanser som i de fleste saker må gjennomføre planleggingsmøtet. Har ankeutvalget bestemt at deler av anken skal behandles muntlig i rettsmøte, jf. § 30-9 tredje ledd, er det en del av saksstyringen at forberedende dommer drøfter dette med partene. For at den muntlige behandlingen skal bli konsentrert, må dommeren sørge for at partene er inneforstått med hvilken del som skal behandles muntlig og legge et hensiktsmessig opplegg i tråd med dette.¹⁴⁵ Disse sakene avgjøres imidlertid i hovedsak basert på det foreliggende grunnlag, og forfølges ikke videre.¹⁴⁶

Ved anke over dommer gjelder § 9-4, jf. § 30-8 tredje ledd. Saksforberedende dommer skal derfor straks anken har fått samtykke til behandling, drøfte det videre opplegg med partene og treffe nødvendige beslutninger. I praksis vil prosessfullmektigene samarbeide og lage forslag til videre saksbehandling som legges frem for godkjenning fra retten. Gjør de ikke det, må saksforberedende dommer gripe inn og styre. En del av punktene i § 9-4 annet ledd bokstav a til j vil det ikke være behov for å treffe beslutninger om, avhengig av hvordan saken står for Høyesterett. Mekling og rettsmekling, jf. § 9-4 annet ledd bokstav a, vil for eksempel kun unntaksvis være aktuelt i Høyesterett.¹⁴⁷

Seks måneders fristen i § 9-4 annet ledd bokstav h vil for Høyesterett være særlig viktig å overholde av to grunner. For det første er det en lovpålagt frist, som også gjelder i Høyesterett. For det andre setter Høyesterett standarden for de øvrige domstoler – overholder ikke de fristen, kan den av andre domstoler oppfattes som relativ. I praksis berammes saken så raskt det lar seg gjøre ut fra domstolens kapasitet, prosessfullmektigenes program og nødvendige forberedelser.

Saksforberedende dommer kan som ledd i saksstyringen etter § 30-8 tredje ledd annet punktum bestemme at partene skal avgi sluttinnlegg etter § 9-10 annet ledd. Videre kan det

---

¹⁴⁵ Kommentirutgave (2007) Bind II s. 1370.

¹⁴⁶ Kommentirutgave (2007) Bind II s. 1367.

¹⁴⁷ Kommentirutgave (2007) Bind II s. 1368.

i § 30-8 tredje ledd siste punktum fastsettes rammer for partenes innlegg under ankeforhandlingen. Tidsrammer er praktisk også for Høyesterett, og foregår ofte ved at saksforberedende dommer – på bakgrunn av prosessfullmektigenes forslag – gir en felles tidsramme på forhandlingen, for eksempel én rettsdag. Prosessfullmektigene blir deretter enige om fordelingen seg i mellom.

I forlengelsen av saksstyringen må saksforberedende dommer vurdere hensiktsmessigheten av skriftlige fremstillinger etter § 30-10 annet ledd for å effektivisere ankeforhandlingen. Ordlyden i § 30-10 annet ledd stiller ikke like strenge vilkår som for skriftlige redegjørelser i tingretten, jf. § 9-9 tredje ledd, og i lagmannsretten, jf. § 29-16 tredje ledd. Ifølge Tvistemålsutvalget kan Høyesterett både bestemme utredningens tema og omfang.¹⁴⁸ Det kan reises spørsmål om hvorfor saksforberedende dommer i Høyesterett har en videre adgang til å sørge for konsentrasjon av den muntlige behandlingen enn de lavere instanser. Bevismiddelbarhet og muntlighetsprinsippets praktisering i Høyesterett har ført til ankeforhandlinger over mange dager.¹⁴⁹ Effektivitets- og prosessøkonomihensyn er derfor bakgrunnen for at saksforberedende dommer i § 30-10 annet ledd gis et redskap for å forkorte den muntlige forhandlingen til sakens viktige rettslige og faktiske spørsmål. Skriftlige redegjørelser kan bidra til at Høyesterett er godt forberedt og således bedre i stand til å oppfylle sin oppgave som rettsavklarer og rettsutvikler.¹⁵⁰ Slik avklaring bør skje tidlig i prosessen, og prosessfullmektigene skal gis adgang til å uttale seg, jf. § 30-8 første ledd som gir § 9-6 anvendelse.

Viser ankeforberedelsen at saken for Høyesterett er ryddig, og drøfting med partene derfor er ”åpenbart unødvendig”, kan retten be om skriftlige uttalelser fra partene, jf. § 9-4 tredje ledd annet punktum. ”Åpenbart unødvendig” er et strengt vilkår, men tatt i betraktning at saken har vært gjennom to tidligere behandlinger med planleggingsmøter, kan denne regelen få størst praktisk betydning nettopp i Høyesterett.

---

¹⁴⁸ NOU 2001:32 Bind B s. 795.

¹⁴⁹ NOU 2001:32 Bind B s. 795.

¹⁵⁰ NOU 2001:32 Bind A s. 241-242.

5.2.3 Aktiv saksstyring under den muntlige ankeforhandlingen i Høyesterett

§ 30-11 annet ledd gir §§ 9-13, 9-14, 9-17, 16-4 og § 29-18 første ledd annet punktum, annet ledd annet og tredje punktum og tredje ledd anvendelse under ankeforhandlingen så langt de passer. Rettens administrator har like fullt en plikt til å styre forhandlingene konsentrert om det som er tatt opp i anken, jf. § 29-18 første ledd annet punktum, på samme måte som i lagmannsretten. Som følge av Høyesteretts plassering i rettssystemet og rammene for behandlingen, kan plikten til aktiv saksstyring under ankeforhandling få mindre praktisk betydning enn i de lavere instanser. Saksstyringen under ankeforhandlingen vil for eksempel bestå av at administrator kontrollerer at tidsrammene holdes, og gjør prosessfullmektigen oppmerksom på at tiden begynner å bli knapp om det er tilfelle. Det er lite rom for å gå utover oppsatt tid i Høyesterett.

5.3 Aktiv saksstyring i forliksrådet

5.3.1 Aktiv saksstyring under saksforberedelsen i forliksrådet

§ 11-6 får anvendelse i forliksrådet så langt den passer, jf. § 6-1 annet ledd. Hva dette medfører av utfordringer under saksforberedelsen i lekmannsorganet er ikke uten videre klart.

Under saksforberedelsen påligger ansvaret for saksstyringen forliksrådets leder, eller forliksrådets sekretariat ved delegert kompetanse, jf. § 6-12 annet ledd. Begge kan planmessig styre forberedelsen og sette frister for prosesshandlinger etter § 11-6. Sekretariatet har i mange tilfeller oppgaven med å forberede saken til forliksmøtet, hvilket medfører at de som skal behandle saken i møtet normalt ikke har noen oppgaver knyttet til saksforberedelsen. Den kontinuiteten man oppnår i tingretten, oppnås således ikke i forliksrådet. For å bøte på dette, bør forliksmøtets medlemmer ha lest igjennom forliksklagen og tilsvaret i forkant av møtet, slik at de har kjennskap til sakens tema og kan behandle saken effektivt.

Som et ledd i den aktive saksstyringen må forlikrådet vurdere i hvilken grad andre bevis enn dokumentbevis skal tillates, jf. § 6-8 fjerde ledd første punktum. Før forlikrådet tillater en mer omfattende behandling med andre bevis enn dokumentbevis, vil det være hensiktsmessig å innhente erklæring fra partene etter § 6-11 fjerde ledd tredje punktum hvor de frafaller sin rett til å kreve behandlingen innstilt dersom den pågår utover tre timer.¹⁵¹

Forlikrådet skal ikke unødig øke partenes kostnader og tidsbruk, og det er derfor viktig at lederen tidlig innstiller saken dersom den ikke anses egnet for forlikrådsbehandling, jf. § 6-11 første ledd. Innstilles ikke saken, vil den planmessige styringen etter § 11-6 i det vesentlige bestå i å beramme og innkalle partene til møtet. I innkallingen etter § 6-5 påligger det forlikrådet å informere om frister for varsel om bevisføring, jf. § 6-8 fjerde ledd, advokatbistand, jf. § 6-7 femte ledd og partenes rett til å kreve saken innstilt, jf. § 6-11 annet ledd. Aktiviteten som utøves er således mindre omstendelig enn under saksforberedelsen i tingretten.

5.3.2 Aktiv saksstyring under forliksmøtet

Styringen av saken tilligger møtets leder, jf. dl. § 123. Det kan stilles spørsmål ved hvordan plikten til aktiv saksstyring skal utøves under forliksmøtet. Det settes av relativt kort tid til hver sak, de fleste saker lar seg behandle innenfor et tidsrom av en halv time til en time.¹⁵² Det er derfor viktig at forhandlingen styres konsentrert og effektivt. Forlikrådet kan stille spørsmål og i nødvendig utstrekning gi veiledning slik at tvistespørsmålene bli klarlagt og partenes påstander og standpunkter til faktiske og rettslige spørsmål blir klarlagt, jf. § 11-5 tredje ledd.¹⁵³ Tiden skal fordeles mellom partene slik at begge får fremstilt sitt syn, jf. § 6-8 annet ledd. For å spare tid kan retten be innklager redegjøre for sakens faktiske

---

¹⁵¹ Kommentarutgave (2007) Bind I s. 294.

¹⁵² NOU 2001:32 Bind A s. 301.

¹⁵³ Kommentarutgave (2007) Bind I s. 291.

forhold, mens innklagede kun påpeker uenigheter. Bevisføringen består primært av gjennomgang av dokumentbevis, jf. § 6-8 tredje ledd, og forliksrådets leder bør som ledd i saksstyringen avskjære unødvendig opplesning, jf. § 26-2. Har partene erklært at de ikke ønsker dom, jf. § 6-8 første ledd, vil det være en del av saksstyringen at forliksrådet vurderer om det er nødvendig å gjennomgå dokumentbevis.¹⁵⁴

Dersom saken pågår utover 3 timer, egner den seg ikke for forliksrådsbehandling og saken kan kreves innstilt av enten forliksrådet eller en part, jf. § 6-11 første og fjerde ledd. Ser forliksrådet allerede etter en time at saken ikke vil kunne ferdigbehandles innen tre timer, bør den skjære igjennom og innstille saken for å unngå unødig tidsspille og ressursbruk.

6 Hvordan påvirker rettens aktive saksstyring veiledningsplikten i § 11-5?

6.1 Aktiv saksstyring versus prosessuell veiledning

Retten har plikt til å veilede om prosessuelle forhold for å forebygge feil, eller bidra til at feil kan rettes opp, jf. § 11-5 første ledd. Dette begrunnes ikke i rettens plikt til aktiv saksstyring, men for å hindre urimelig rettstap hos partene.¹⁵⁵ Selv om det ikke er noen nødvendig sammenheng mellom aktiv saksstyring og den prosessuelle veiledningsplikten, vil de allikevel påvirke hverandre. Hvordan påvirkningen rent faktisk foregår er spørsmålet i det følgende. Når retten tidlig setter seg inn i saken og krever prosesshandlinger utført som ledd i den aktive saksstyringen, vil det være et nødvendig element at retten veileder om hvordan de enkelte prosesshandlingene skal utføres.¹⁵⁶ For eksempel trenger en selvprosederende part veiledning om hva et sluttinnlegg er, og hvordan det skal utformes. Gis veiledningen før parten foretar en prosesshandling som ellers ville vært mangelfull på grunn av manglende kunnskap, unngås forsinkelser i saken fordi retten slipper å sette ny

---

¹⁵⁴ Kommentarutgave (2007) Bind I s. 292-293.

¹⁵⁵ NOU 2001:32 Bind A s. 138.

¹⁵⁶ NOU 2001:32 Bind A s. 138.

frist for retting av prosesshandlingen, jf. § 16-5 første ledd. Prosessuell veiledning – som en konsekvens av saksstyringen – bidrar til å unngå preklusjon, avskjæringer og unødvendige forsinkelser, slik at saksgangen blir mer effektiv, forsvarlig og konsentrert.

6.2 Aktiv saksstyring versus materiell veiledning

Den materielle veiledningsplikten og -adgangen er hjemlet i § 11-5 annet til femte ledd. Det bakenforliggende hensyn er å bidra til at tvisten får en materielt riktig avgjørelse, jf. § 11-5 annet ledd. Veiledningen må ikke bli så omfattende at den går på bekostning av en effektiv saksavvikling, som i så fall kan medføre brudd på saksstyringsplikten i § 11-6.¹⁵⁷ Dommeren må foreta en skjønnsmessig vurdering av hvor lang tid veiledningen og følgene av den tar, opp mot hensynet til en forsvarlig saksbehandling og materielt riktige avgjørelser. Normalt bør sistnevnte prioriteres ved en konflikt. Nedprioritering av disse hensynene kan medføre ankebehandling, eller unødig rettstap for en part hvis adgangen til å reise ny sak er avskåret på grunn av rettskraftreglene.

Innføringen av reglene om aktiv saksstyring medfører som nevnt at dommeren kjenner og strukturerer saken fra et tidlig tidspunkt, slik at betenkelighetene ved materiell veiledning antas å bli færre. Det er sannsynlig, og også ønskelig, at bruken av materiell veiledning vil øke som en følge av dette.¹⁵⁸

Veiledningsplikten innebærer at retten skal virke for å klargjøre tvistespørsmålene, partenes påstander og partenes stilling til faktiske og rettslige spørsmål, jf. § 11-5 tredje ledd. Retten klarlegger prosessmateriale som allerede foreligger, og i så måte er det nær sammenheng med rettens plikt til aktiv saksstyring. Pliktene sammenfaller for eksempel under planleggingsmøtet, hvor retten er avhengig av å finne ut hvor partene står i forhold til hverandre for å treffe hensiktsmessige avgjørelser om den videre saksforberedelsen. Under hovedforhandlingen er det også en nær sammenheng mellom § 11-5 tredje ledd og aktiv saksstyring. Dommeren skal innledningsvis klarlegge påstandene, påstandsgrunnlagene og

---

¹⁵⁷ Kommentarutgave (2007) Bind I s. 526.

¹⁵⁸ Ot.prp. nr. 51 (2004-2005) s. 173.

bebudet bevisførsel, jf. § 9-15 første ledd, for å gi saken ønsket konsentrasjon og fremdrift. Grensen mellom aktiv saksstyring og veiledning etter § 11-5 tredje ledd glir således over i hverandre på flere stadier av saksbehandlingen.

Som en følge av klarleggingsplikten kan det oppstå behov for å konsentrere videre saksforberedelse om de sentrale tvistepunkter. Dommeren kan veilede partene om hvilke tvistepunkter saken bør konsentreres om.¹⁵⁹ Veileder dommeren partene om at tvistepunkt A og C er sentrale, mens B ikke er av betydning for sakes resultat, unngår både partene og retten unødig tids- og ressursbruk. En positiv sideeffekt av dette kan bli at partene inngår forlik om de mer perifere kravene, og reserverer domsbehandlingen til tvistens hovedkrav.

Etter § 11-5 fjerde ledd kan dommeren oppfordre partene til å ta stilling til andre faktiske og rettslige spørsmål enn de selv har berørt, som synes å ha betydning for saken. Denne adgangen for retten til å bringe noe nytt inn saken, er noe annet enn rettens plikt til klarlegging etter § 11-5 tredje ledd. Veiledning etter § 11-5 fjerde ledd behøver ikke være en konsekvens av saksstyringsplikten, men i praksis vil dommeren bli klar over nye forhold i forbindelse med klargjøringen. I så fall må retten vurdere veiledning etter § 11-5 fjerde ledd, men hensynet til dommerens upartiskhet vil legge begrensninger på om, og i hvilken grad slik veiledning kan gis, jf. § 11-5 syvende ledd.¹⁶⁰

I en sak med selvprosederende parter der retten i planleggingsmøtet blir oppmerksom på at det aktuelle kravet kan være foreldet, kan retten spørre parten om foreldelse vil bli påberopt. Det kan være at retten i tillegg må forklare hva foreldelse er og hvilke frister som gjelder, slik at parten er i stand til å ta stilling til dommerens oppfordring, jf. § 11-5 sjette ledd. Slik veiledning vil sjelden være aktuelt der parten er representert ved advokat.¹⁶¹

Ser retten at en part ikke har ført bevis som burde blitt ført, kan den oppfordre parten til å tilby beviset, jf. § 11-5 femte ledd. Gjør retten dette, fremfor å vente på at parten selv tar

---

¹⁵⁹ NOU 2001:32 Bind A s. 138.

¹⁶⁰ Kommentarutgave (2007) Bind I s. 533.

¹⁶¹ NOU 2001:32 Bind A s. 139.

det opp på et senere tidspunkt, unngås situasjonen at saken forsinkes, eller at beviset ikke tillates ført. Det samsvarer også med rettens plikt til aktiv saksstyring å få frem de aktuelle bevisene på et tidligst mulig tidspunkt. Motparten gis tid under saksforberedelsen til kontradiksjon, slik at saken blir best mulig opplyst uten at den forsinkes. I planleggingsmøtet skal bevisføringen drøftes, jf. § 9-4 annet ledd bokstav f, og retten kan veilede om ytterligere bevis som kan være sentrale og spørre om de skal føres. Derimot kan ikke retten råde partene til å føre konkrete bevis, jf. § 11-5 sjuende ledd.

Det kan reises spørsmål om betydningen av hvilket tidspunkt under saksgangen veiledning etter § 11-5 fjerde og femte ledd gis på. Dommeren bør gi veiledningen så tidlig som mulig i saken, som ved tilsvar i rettsmøte, jf. § 9-5 første ledd, eller planleggingsmøtet.¹⁶² Begrunnelsen for dette er primært effektivitetshensyn og motpartens kontradiksjonsadgang. Under hovedforhandlingen bør slik veiledning begrenses til tilfeller det er ubetenkelig eller nødvendig for en forsvarlig saksbehandling. Hvis dommeren for eksempel under hovedforhandlingen ser at materielt riktig dom ikke kan avsies på de påstandsgrunnlag som er påberopt, kan det være grunn til veiledning av partene underveis i forhandlingen. Særlig vil dette gjelde hvis saken er av stor betydning for parten og påstandsgrunnlaget er klart relevant.¹⁶³ Veiledning om noe som ikke kan endres, bør unngås. For å sikre en lik og kontradiktorisk behandling, må også motparten ved behov veiledes og gis tid til å imøtegå det nye grunnlaget. Ved en slik fremgangsmåte vil hovedforhandlingen kunne ta lenger tid, men man kan unngå bruk av ytterligere forhandlinger etter saken er tatt opp til doms, jf. § 9-17 annet ledd, en kostnadskrevende ankebehandling, eller et unødig rettstap for parten. Det kan således være i tråd med rettens plikt til aktiv saksstyring å veilede partene. Selv om hovedforhandlingen kanskje må utsettes, jf. § 16-4 første ledd, vil det være den løsning som gir den mest forsvarlige, effektive og ressursbesparende behandling av saken.

---

¹⁶² Kommentarutgave (2007) Bind I s. 527.

¹⁶³ Kommentarutgave (2007) Bind I s. 535.

7 Aktiv saksstyring i et komparativt perspektiv

7.1 Oversikt

Tvistemålsutvalget plasserer norsk sivilprosess i en nordisk modell, som ligger et sted mellom det engelske og de kontinentale systemene.¹⁶⁴ Tvistemålsloven ble bygget over østerriksk og tysk lest, men som følge av reformer, særlig i England, legges det til grunn at norsk prosess i dag ligger nærmere moderne engelsk prosess enn tidligere.¹⁶⁵ I det følgende behandles derfor de sivile rettergangsreglene i England, Tyskland, Sverige og Danmark.

De nevnte landene har alle regler som i større eller mindre grad pålegger retten en plikt til aktiv saksstyring. I det komparative utsynet belyses utvalgte virkemidler retten i de ulike landene har til rådighet for å utøve aktiv saksstyring, og i tilfelle hvordan de skiller seg fra virkemidlene angitt i tvisteloven. Behandlingen begrenses til de respektive lands svar på vår allmennprosess og til behandling i første instans.

7.2 England

7.2.1 Oversikt

Generalklausulen i CPR¹⁶⁶ 1.4 tilsvarer tvistelovens § 11-6. Den gjelder i alle de tre prosessporene – small, fast og multi-track – og supplerer enkeltreglene. CPR 1.4(2) har en ikke uttømmende angivelse av virkemidler og plikter for retten under saksstyringen. Dette inkluderer blant annet å oppmuntre partene til samarbeid og kommunikasjon (a), tidlig identifisere kravene (b), raskt avgjøre hvilken behandling som passer for de enkelte krav (c), mekle eller rettsmekle (e og f), vurdere kostnader og proporsjonalitet i saksbehandlingen (h), behandle flere spørsmål under ett (i) og ellers sørge for å treffe beslutninger som gir en rask og effektiv saksbehandling (l).

---

¹⁶⁴ NOU 2001:32 Bind A s. 125.

¹⁶⁵ NOU 2001:32 Bind A s. 183.

¹⁶⁶ Civil Procedure Rules 1998.

I det følgende konsentreres behandlingen til multi-trackreglene, som kommer til anvendelse på saker der tvistegjenstandens verdi er over 15 000 pund, jf. CPR 26.6(6). Rettens saksstyringsplikt inntreer når ”defence” (tilsvaret) kommer inn. Den avgjør da hvilket prosesspor saken skal gå etter på bakgrunn av informasjon fra partene, jf. CPR 26.7 og 26.8. Samtidig plikter retten å gi partene videre direksjoner om saksforberedelsen.¹⁶⁷

7.2.2 Aktiv saksstyring under saksforberedelsen i England

Når retten har tilordnet en sak multi-track reglene skal den samtidig fastsette tid eller tidsrom for hovedforhandling, jf. CPR 29.2(2). Videre skal det settes frist for når partene må levere inn ”listing questionnaire”¹⁶⁸, jf. CPR 29.2(3). Fristene retten setter er bindende for partene, ønsker de endring må de kontakte retten, jf. CPR 29.5. Det er opp til retten å vurdere om det er nødvendig med en ”case management conference”, som i det vesentlige tilsvarer vårt planleggingsmøte, eller om den kan treffe beslutninger om saksforberedelsen uten, jf. CPR 29.2(1) (a) og (b). Det forutsettes i Lord Woolf’s rapport at case management conference ikke skal være hovedregelen, men at retten må gjøre en hensiktsmessighetsvurdering der hensynet til partenes kostnader og domstolenes ressursituasjon er avgjørende.¹⁶⁹ Dette må ses på bakgrunn av at partene har fylt ut et ”allocation questionnaire”¹⁷⁰ etter CPR 26.3, som blant annet har som formål å bringe klarhet i tvistens verdi, sakens kompleksitet, behovet for sakkyndige bevis og ellers klargjøre tvisten for at retten skal ha riktige forutsetninger for videre saksstyring. Denne skjematisk fremgangsmåten for å avdekke sentrale forhold i tvisten tvinger partene til tidlig å konsentrere seg om det rettslig relevante, og er formodentlig bakgrunnen for at det forutsettes at skriftlige instruksjoner fra retten kan være tilstrekkelig. Trolig er det effektivitetshensyn og prosessøkonomi som ligger bak ordningen med skjemaer fremfor rettsmøter. England har kanskje vært den viktigste inspirasjonskilden for

---

¹⁶⁷ Lord Woolf’s Final Report (1996), Section II, Chapter 5, The Multi Track, Initial scrutiny, (5).

¹⁶⁸ CPR forms N170, Listing questionnaire.

¹⁶⁹ Lord Woolf’s Final report (1996), Section II, Chapter 5, The Multi-Track, Initial scrutiny, (7).

¹⁷⁰ CPR forms N150, Allocation Questionnaire

Tvistemålsutvalget. De adopterte imidlertid ikke den skjematiske tilnærmingen og det kan således stilles spørsmål om hvorfor de ikke gjorde det. Hovedbegrunnelsen er trolig at innføring av skjemaer ville vært revolusjonerende i norsk rett. I motsetning til England som har tradisjon for skjemaer, ville det videre kostet mye i innkjøring og omlegging.

Beslutter retten å holde case management conference, må partene forberede et sammendrag av saken som ikke overstiger 500 ord, jf. CPR Part 29 PDS¹⁷¹ 5.7, som i innhold trolig tilsvarer det norske sluttinnlegget. I case management conference skal retten kontrollere at partene har forberedt seg i tråd med de tidligere gitte direktivene, eventuelt gi nye direktiver for den videre saksforberedelse og søke forliksmuligheter. Å søke mulighet for minnelig ordning synes å være en prioritet i engelsk rett som i norsk rett, jf. § 8-1 første ledd. Videre angir CPR Part 29 PDS 5.3, som § 9-4, en ikke uttømmende liste over momenter som skal vurderes. Dette inkluderer klargjøring av partenes krav, og hvilke dokumentbevis, faktiske bevis og sakkyndige bevis som er nødvendige. Retten setter tidsfrister for prosesshandlinger, jf. CPR Part 29 PDS 5.4, og manglende overholdelse av disse medfører sanksjoner fra retten, jf. CPR 29.3.3.¹⁷² Dette inkluderer bøter, preklusjon av kravet og fristforelegg. Virkemidlene for å få partene til å følge rettens direktiver skiller seg noe fra de norske og kan oppfattes strengere. Det understrekes i kommentaren til CPR 3.1(3) at når retten gir direktiver bør den informere om følgene av ikke å overholde frister, og at ileggelse av sanksjon bør vurderes konkret.¹⁷³

Har retten behov for ytterligere klargjøring etter case management conference før hovedforhandling, kan den etter CPR 29.6(1) sende ut "listing questionnaire" som partene må returnere senest 8 uker før hovedforhandling, jf. CPR Part 29 PDS 8.1(3). Skjemaet gir partene anledning til å bekrefte, gjøre tillegg eller søke om endring i forhold til det som fremgikk av deres allocation questionnaire, samt at retten kan kontrollere at saksforberedelsen har forløpt i tråd med det den har bestemt. Har en part ikke returnert

---

¹⁷¹ The Practice Direction supplements.

¹⁷² Civil Procedure (1999) s. 381.

¹⁷³ Civil Procedure (1999) s. 35.

innen fristen, innkaller retten til "listing hearing" om den finner det nødvendig, jf. CPR 29.6(3). Parten belastes i så fall med kostnadene ved å holde et slikt møte, jf. CPR 29.6.1.¹⁷⁴ Listing questionnaire har likheter både innholds- og formålmessig med gjennomgangen etter § 9-11, det er primært formen det gjøres på som er ulik. Ved mottakelsen av listing questionnaire har retten en mulighet til å beramme "pre-trial review" etter CPR 29.7. Formålet med et slikt møte er å forsøke forlik en siste gang før de fulle kostnader ved rettsak pådras. Hvis forlik ikke er mulig må det legges en plan for gjennomføringen av hovedforhandling, jf. CPR 29.7.1.¹⁷⁵ Dette forbeholdes de store sakene som er ment å gå over 10 dager.¹⁷⁶

7.2.3 Aktiv saksstyring under hovedforhandlingen i England

Etter CPR 29.9 skal hovedforhandling skje i tråd med det retten under saksforberedelsen har bestemt. Retten gis vid fullmakt til å styre forhandlingene på den måten som ivaretar formålet om en "just" behandling, jf. CPR 1.4(1). Den kan justere de tidligere gitte tidsrammer eller sette rammer dersom dette ikke har blitt gjort tidligere, jf. CPR Part 29 PDS 10.3. Leses CPR 29.9 i lys av generalklausulen CPR 1.4(1), CPR Part 29 PDS 10.1-10.6 og bevisbegrensningsreglene i CPR 32.1 og 32.5 er inntrykket at rettens styringsplikt i det vesentlige fortoner seg som etter § 9-13 sammenholdt med §§21-7, 21-8 og 11-6.

---

¹⁷⁴ Civil Procedure (1999) s. 382.

¹⁷⁵ Civil Procedure (1999) s. 383.

¹⁷⁶ Civil Procedure (1999) s. 383.

7.3 Tyskland

7.3.1 Oversikt

En av de viktigste bestemmelsene er ZPO¹⁷⁷ § 139. Den kan i innhold kan ses som en kombinasjon av tvisteloven §§ 11-5 og 11-6, men favner til dels også videre. ZPO § 139 får anvendelse under hele saksgangen og supplerer de øvrige reglene.

7.3.2 Aktiv saksstyring under saksforberedelsen i Tyskland

ZPO § 139(1) pålegger retten å initiere kontakt med partene for å klarlegge og drøfte tvistens rettslige og faktiske sider, partenes krav samt partenes standpunkter til nødvendige bevis. Den tyske dommer kan velge friere enn den norske mellom muntlig og skriftlig saksforberedelse, jf. ZPO § 272(1) og (2).¹⁷⁸ Avgjørelsen, som tas på bakgrunn av stevningen, baserer seg på hva dommeren anser som mest hensiktsmessig for å klargjøre tvistens rettslige og faktiske sider.¹⁷⁹ Ved muntlig saksforberedelse holder retten et forberedende møte for å tilskjære saken og legge opp videre saksforberedelse i tråd med dette. Formålet med møtet er det samme som for § 9-4 møtet – å planlegge hvordan saken kan få en hurtig, men allikevel forsvarlig behandling.¹⁸⁰ I det forberedende møtet kan retten innkalle vitner eller sakkyndige, dersom den mener at deres tilstedeværelse vil bidra til en effektiv saksforberedelse, jf. ZPO § 273(2) og (4). Skriftlig saksforberedelse etter ZPO § 272(2) er i dag det vanligste i tysk rett. Dommeren forventes å være aktiv ved å følge opp partenes utveksling av prosesskriv og selv be om klargjøring dersom noe anses uklart.¹⁸¹

Etter ZPO § 278(1), som tilsvarende tvisteloven § 8-1, plikter dommeren å søke en minnelig ordning på et hvert trinn av saken. I tillegg pålegger ZPO § 278(2) retten i alle saker å holde et forliksmøte, med mindre det er klart at forlik ikke vil oppnås eller at mekling har

---

¹⁷⁷ Zivilprozessordnung av 30. januar 1877.

¹⁷⁸ Uecker (2001) s.359.

¹⁷⁹ Murray & Stürner (2004) s. 213.

¹⁸⁰ Murray & Stürner (2004) s. 227.

¹⁸¹ Murray & Stürner (2004) s. 229.

vært forsøkt tidligere uten suksess.¹⁸² Forliksmøtet holdes før det forberedende rettsmøtet, og oppnås ikke forlik kan forliksmøtet går over i et saksforberedende møte.¹⁸³ Retten har også mulighet til å utforme et forslag til forlik dersom partene ikke selv kommer til enighet, som får status som rettsforlik dersom partene skriftlig aksepterer.¹⁸⁴ Ved skriftlig saksforberedelse forsøkes mekling i starten av hovedforhandlingen.¹⁸⁵

Under saksforberedelsen plikter retten å sette frister for partenes prosesshandlinger og kontrollere at partene overholder disse, be om mer utfyllende innlegg dersom noe er uklart og ellers drive saken frem, jf. ZPO § 273. ZPO § 142 gir retten kompetanse til på eget initiativ å pålegge en tredjemann å fremlegge bevis, som antas å ha betydning for avgjørelsen.¹⁸⁶ Retten avgjør i større grad enn i Norge hvilke bevis partene får føre, da den må avsi beslutning for hvert vitne en part vil føre.¹⁸⁷ Det synes som om den tyske dommer har et større ansvar for sakens opplysning enn den norske. I så måte kan det sammenlignes med ansvaret den norske dommer har i indispositive saker, jf. tvisteloven §§ 11-4 og 21-3 annet ledd.

Manglende overholdelse av frister medfører preklusjon med mindre fremleggelsen ikke forsinker saken, eller parten har en tilstrekkelig begrunnelse, jf. ZPO § 296(1).¹⁸⁸ Forskjellen fra tvisteloven § 9-16 ser ut til å være at ZPO § 296(1) gjelder under hele saksgangen og at rettens avgjørelse om å tillate fremleggelsen er uavhengig av om motparten protesterer eller ikke. Dommerens utstrakte veiledningsplikt, forankret i ZPO § 139, inkluderer blant annet å gi partene informasjon om konsekvenser ved manglende overholdelse av frister, slik at preklusjon unngås.¹⁸⁹

---

¹⁸² Rühl (2005) s. 914.

¹⁸³ Murray & Stürner (2004) s. 246.

¹⁸⁴ Murray & Stürner (2004) s. 247-248.

¹⁸⁵ Murray & Stürner (2004) s. 260.

¹⁸⁶ Murray & Stürner (2004) s. 242.

¹⁸⁷ Murray & Stürner (2004) s. 228.

¹⁸⁸ Murray & Stürner (2004) s. 237.

¹⁸⁹ Murray & Stürner (2004) s. 253.

7.3.3 Aktiv saksstyring under hovedforhandlingen i Tyskland

ZPO § 136 fastslår rettens plikt og kompetanse til å lede hovedforhandlingen, som innledes med at dommeren gir en presentasjon av saken på bakgrunn av stevning og tilsvaer.¹⁹⁰ I Norge er det også dommeren som innledningsvis trekker opp rammen for forhandlingen, jf. tvisteloven § 9-15 første ledd, men dette gjøres normalt på bakgrunn av sluttinnleggene, ikke stevning og tilsvaer. Den tyske dommer tilkjenner gir deretter sitt foreløpige syn på saken basert på det som har fremkommet, og innleder en diskusjon med partene, jf. ZPO § 139. Denne foreløpige tilkjennergivelsen, som ikke har noe motstykke i norsk rett, er blant annet ment å gi partene incitament til å inngå forlik.¹⁹¹ I denne delen av saksstyringen ligger et vesentlig element av veiledning, som retten er forpliktet til etter ZPO § 139(4). Utfallet av hovedforhandlingen kan enten bli forlik, beslutning om domsforkynnelse på et senere tidspunkt, eller beslutning om bevisopptak dersom forhandlingen har vist at dette er nødvendig.¹⁹² I sistnevnte tilfelle berammes et nytt rettsmøte for videre forhandling.¹⁹³

7.4 Sverige

7.4.1 Oversikt

Rättegångsbalken¹⁹⁴ (RB) i Sverige har ingen regler som direkte tilsvaerer tvistelovens § 11-6, men har enkeltstående regler om rettens prosessledelse.

Fremstillingen avgrenses til gjeldende rett – endringer som trer i kraft 1. november 2008 behandles ikke.

---

¹⁹⁰ Murray and Stürner (2004) s. 254.

¹⁹¹ Uecker (2001) s. 360.

¹⁹² Uecker (2001) s. 360.

¹⁹³ Murray and Stürner (2004) s. 262.

¹⁹⁴ Rättegångsbalken (1942:740)

7.4.2 Aktiv saksstyring under saksforberedelsen i Sverige

Formålet med saksforberedelsen er å klarlegge partenes påstander og påstandsgrunnlag, uenigheter ved saksforholdet, bevisføringen, muligheten for forlik og om det trengs ytterligere utredning, jf. 42 kap. 6 § andra stycket RB. Dette tilsvarer i stor grad hva som skal gjennomgås i det norske planleggingsmøtet. Saksforberedelsen foregår ved møte, skriftveksling eller annen forberedelse, jf. 42 kap. 9 § RB, som åpner for større valgfrihet for retten enn hva den norske dommeren har, jf. tvisteloven § 9-4 tredje ledd. Møtet skal holdes så snart som mulig etter tilsvaret er kommet inn, og – om mulig – skal saksforberedelsen avsluttes etter møtet, jf. 42 kap. 9 § fjerde stycket RB.¹⁹⁵ For å effektivisere møtet, bør retten angi møtets tema. Partene forventes å ha forberedt seg så godt at ytterligere møter ikke behøves, jf. 42 kap. 14 § RB. Retten har et ansvar for at prosessen drives fremover og bør lage en tidsplan for forberedelsen jf. 42 kap. 6 § tredje stycket RB, hvor blant annet dato for hovedforhandling forsøkes fastsatt.¹⁹⁶ Tidsplanen er ikke bindende for partene eller retten, men er ment som et redskap for å effektivisere saksforberedelsen, slik at både partene og retten gis en oversikt over hvilke handlinger som gjenstår før hovedforhandlingen.¹⁹⁷ Dette skiller seg fra tvistelovens krav, hvor dommeren ikke kan – men skal – lage en bindende plan og beramme hovedforhandling.

42 kap. 8 § andra stycket RB hjemler rettens plikt til materiell prosessledelse under saksforberedelsen. Retten skal klarlegge tvistespørsmålene og påpeke ufullstendigheter og utydeligheter i partenes prosessføring. Videre kan retten både begrense og utvide prosessmaterialet, slik at omfanget tilpasses behovet i den konkrete sak.¹⁹⁸ Hovedformålet med den materielle prosessledelse er å forberede saken slik at hovedforhandlingen blir konsentrert.¹⁹⁹ Dette samsvarer godt med formålet til den norske dommers plikt til aktiv saksstyring.

---

¹⁹⁵ Prop. 2004/05:131 s. 125.

¹⁹⁶ Fitger (2002) s. 282.

¹⁹⁷ Prop. 2004/05:131 s. 133.

¹⁹⁸ Prop. 1986/87:89 s. 196.

¹⁹⁹ Prop. 1986/87:89 s. 216.

Det er partenes oppgave å fremskaffe bevis, men finner retten at beviset ikke vil ha betydning for avgjørelsen, skal bevisførselen nektes, jf. 35 kap. 7 § RB, som tilsvarende tvisteloven § 21-7. RB ikke har regler om sluttinnlegg, men retten kan sette en frist for når saksforberedelsen skal være avsluttet, jf. 42 kap. 15a § RB. Bestemmelsen har tilnærmet samme meningsinnhold som tvisteloven § 9-16, da nye omstendigheter og bevis som kommer inn etter fristen kan prekluderes.

Retten kan ved slutten av saksforberedelsen lage en skriftlig sammenfatning av rettens forståelse av partenes standpunkter, jf. 42 kap. 16 § RB, slik at partene er sikre på at retten har forstått hva de mener. Dette kan bidra til en konsentrasjon av hovedforhandlingen, og tilsvarende i all hovedsak tvisteloven § 9-15 første ledd, med den forskjell at det skjer før hovedforhandlingen. 42 kap. 16 § RB kan også sammenlignes med det norske sluttinnlegget, siden begge oppsummerer partenes ståsted, forskjellen ligger i hvem som utferdiger det.

Et annet virkemiddel for å sikre konsentrasjon, er rettens adgang til å gi bøter til en part som blant annet har ubegrunnede søksmål eller bevisst forlenger rettergangen, jf. 9 kap. 1 til 3 §§ RB. Tvisteloven har ikke bøter, men ansvar for sakskostnader, jf. tvisteloven § 20-4, kan gjøre tilsvarende nytte.

7.4.3 Aktiv saksstyring under hovedforhandlingen i Sverige

Retten styrer av hovedforhandlingen følger av 43 kap. 4 § RB, som i hovedsak tilsvarende tvisteloven §§ 9-13 og 11-5. 4 § första stycket gjelder rettens formelle prosessledelse – retten skal sørge for orden i rettssalen og styre forhandlingens rekkefølge. Det kan være hvilke deler av saken som skal behandles først og når forskjellige forklaringer skal føres.²⁰⁰ Rettens materielle prosessledelse fremkommer av 4 § andra stycket. Materielle prosessledelse skal hovedsakelig utøves under forberedelsesstadiet, jf. 42 kap 8 § RB, og bør

---

²⁰⁰ Prop. 1986/87:89 s. 216.

være unødvendig under hovedforhandlingen. På dette stadiet bør den begrenses til å klarlegge utydeligheter og overvåke at saken blir tilstrekkelig opplyst.²⁰¹

7.5 Danmark

7.5.1 Oversikt

Danmark har ingen generalklausul som tilsvarer tvistelovens § 11-6. Rettens plikt til aktiv saksstyring fremkommer gjennom flere enkeltbestemmelser.

7.5.2 Aktiv saksstyring under saksforberedelsen i Danmark

Retsplejelovens²⁰² § 353 gir anvisning på et forberedende møte hvor videre saksforberedelse drøftes med partene. Det skal berammes straks etter innleveringen av svarskriftet (tilsvaret), og bør holdes innen 3 uker etter dette.²⁰³ § 353 tilsvarer i det vesentlige tvistelovens § 9-4 møte, men med noen tillegg. Omkostninger ved saken skal for eksempel forsøkes klarlagt allerede her, jf. § 353 nr. 17, og det antas i forarbeidene at rettens bevisstgjøring av partene om kostnadsspørsmålet vil kunne påvirke forliksmuligheter.²⁰⁴ Bevis partene vil påberope seg skal sendes retten og motparten en uke før det forberedende møtet, jf. § 353 stk. 3, slik at retten kan vurdere relevansen og stille bedre forberedt for eventuell avskjæring i møtet. § 353 stk. 4 fastsetter at anmodninger om bevisførsel som vesentlig forlenger saksbehandlingstiden, må fremsettes senest i det forberedende møtet. Manglende etterlevelse har preklusiv virkning, men retten er i § 358 stk. 3 og 6, som tilsvarer tvistelovens § 9-16, gitt kompetanse til å tillate endringer på bestemte vilkår.²⁰⁵ Retten skal "så vidt muligt" fastsette tidspunkt for hovedforhandling, jf. § 353 stk. 5 siste punktum, og er ikke bundet av en seks måneders frist som i tvisteloven

---

²⁰¹ Prop. 1986/87:89 s. 216-217.

²⁰² LBKG 2007-10-23 nr.1261 Lov om rettens pleje (retsplejeloven).

²⁰³ Dansk Karnov LBKG 2007-10-23 nr. 1261, Note 1389).

²⁰⁴ Betænkning nr.1401 (2001) s. 492.

²⁰⁵ Dansk Karnov LBKG 2007-10-23 nr. 1261, Note 1400).

§ 9-4 annet ledd bokstav h. Det fremheves at det klare utgangspunkt bør være beramning av hovedforhandling i det saksforberedende møtet, slik at partene har klare rammer å forholde seg til.²⁰⁶ Saksforberedelsen avsluttes normalt fire uker før hovedforhandling, jf. § 356 stk. 1, to uker tidligere enn tvistelovens normalregel i § 9-10 første ledd.

Etter § 353 nr. 18 skal retten allerede i det saksforberedende møtet søke å klarlegge hovedforhandlingens gjennomføring både i tid og med hensyn til særlige former for bevisførsel.²⁰⁷ Retten skal legge til rette og sette frister for partenes saksforberedelse, jf. § 353 stk. 1 nr. 2, i møtet eller kort tid etter, jf. § 354. Tidsrammen er bindende, og oversitter parten fristen retten har satt i det forberedende møte, kan retten avslutte saksforberedelsen om det ikke er til ulempe for motparten, jf. § 356 stk. 2. Dette innebærer at senere prosesskriv blir prekludert, og kan således være et effektivt pressmiddel for retten for å motivere partene til å overholde planen.²⁰⁸ § 356 stk. 2 har ikke motstykke i tvisteloven.

Retten kan pålegge partene innen en fastsatt frist å levere ”påstandsdokument”, jf. § 357 stk. 1, som i innhold tilsvarende det norske sluttinnlegget etter § 9-10 annet ledd. Erfaringer fra Danmark, som har praktisert ”påstandsdokument” siden 1997, viser at det bidrar til en mer konsentrert hovedforhandling.²⁰⁹ Tvistepunktene blir bedre klarlagt før hovedforhandling og man unngår nye påstandsgrunnlag og bevis rett i forkant av saken. Påstandsdokument har i Danmark vært et positivt bidrag til den aktive saksstyringen, og er forbildet for tvisteloven § 9-10 annet ledd.²¹⁰

Retten kan med partenes samtykke bestemme at hovedforhandlingen skal være skriftlig hvis ”særlige grunde” taler for det, jf. § 366 stk. 1. Dette er aktuelt i de saker der det har

---

²⁰⁶ Betænkning nr.1401 (2001) s. 495.

²⁰⁷ Betænkning nr.1401 (2001) s. 493.

²⁰⁸ Betænkning nr.1401 (2001) s. 500.

²⁰⁹ Betænkning nr.1401 (2001) s. 501.

²¹⁰ Kommentarutgave (2007) Bind I s. 423-424 og NOU 2001:32 Bind B s. 754.

vært holdt ett eller flere muntlige saksforberedende møter og sakskomplekset er klargjort, samt at behovet for umiddelbar bevisføring ikke er avgjørende.²¹¹ Tvisteloven § 9-9 annet ledd åpner også for skriftlig behandling, eventuelt kombinasjon av muntlighet og skriftlighet. Etter den norske ordlyden er det partene som treffer avtale om slik behandling, som retten kan samtykke i, hvis vilkårene er oppfylt. Om det i praksis er vesentlig realitetsforskjell på § 366 stk. 1 og tvisteloven § 9-9 annet ledd er tvilsomt.

7.5.3 Aktiv saksstyring under hovedforhandlingen i Danmark

Det følger av § 150, som gjelder generelt i straffe- og sivile saker, at rettens formann leder hovedforhandlingen ved å være ordstyrer og bestemme rekkefølgen på behandlingen. § 150 gir også dommeren vid fullmakt til å avskjære unødig behandling av emner eller emner som anses tilstrekkelig behandlet, og tilsvarer i det vesentlige tvisteloven § 9-13 annet ledd.

§ 365 gir anvisning på gjennomføring av hovedforhandlingen, men er ikke like detaljert og omstendelig som tvisteloven § 9-15, som er dens norske motstykke. Partene nedlegger først sine påstander, retten foretar ikke klarlegging som etter § 9-15 første ledd. Etter § 365 stk. 3 annet punktum kan retten etter hovedforhandlingens slutt velge å foreslå for partene at den kommer med en foreløpig tilkjennegivelse av dommens antatte resultat. Partene har på den bakgrunn en siste mulighet til å inngå forlik.²¹² På dette tidspunkt har partene pådratt seg de fulle kostnader og belastninger ved en rettssak, så regelen kan ikke være ment som et kostnadsbesparende tiltak. Virkemiddelet har trolig sin årsak i en tanke om at det er bedre for partene om de forlikes enn om forholdet avgjøres ved dom. I tillegg sparer det dommeren for domsskriving.²¹³ Selv om den norske dommeren også ”på ethvert trinn av saken”, jf. tvisteloven § 8-1 første ledd, skal vurdere forliksmuligheter, synes den danske styringen noe fremmed på dette punkt.

---

²¹¹ Betænkning nr.1401 (2001) s. 515.

²¹² Betænkning nr.1401 (2001) s. 513.

²¹³ Betænkning nr.1401 (2001) s. 513.

8 Litteraturliste

8.1 Norske rettskilder

8.1.1 Lover

- Lov av 13. august 1915 nr. 5 om domstolene (domstolloven).

- Lov av 13. august 1915 nr. 6 om rettergangsmåten for tvistemål (tvistemålsloven).
[opphevet]

- Lov av 21. desember 1979 nr. 77 om jordskifte o.a. (jordskifteloven).

- Lov av 8. april 1981 nr. 7 om barn og foreldre (barnelova).

- Lov av 2. juli 1999 nr. 62 om etablering og gjennomføring av psykisk helsevern (psykisk helsevernloven).

- Lov av 17. juni 2005 nr. 90 om mekling og rettergang i sivile tvister (tvisteloven).

8.1.2 Forarbeider

- NOU 2001:32 Bind A og B, Rett på sak Lov om tvisteløsning (tvisteloven).

- Ot.prp. nr. 43 (2003-2004) Om lov om endringer i rettergangslovgivningen m.m. (organiseringen av den sivile rettspleie på grunnplanet).

- Ot.prp. nr. 51 (2004-2005) Om lov om mekling og rettergang i sivile tvister (tvisteloven).

- Ot.prp. nr. 74 (2005-2006) Om lov om endringer i tvisteloven (endringer i straffeprosessloven og andre lover).

- Innst.O. nr. 110 (2004-2005) Innstilling fra justiskomiteen om lov om mekling og rettergang i sivile tvister (tvisteloven).

8.1.3 Juridisk litteratur

- Hov, Jo *Rettergang I [Sivil og straffeprosess] og III [Sivilprosess]*. Oslo, Papinian, 2007.

- Mæland, Henry John *Kort prosess: en innføring i den sivile rettergang etter tvisteloven*. Bergen, Justian, 2006.

- Nordén, Dag Bugge og Bårdsen, Arnfinn. *På talefot med tvisteloven*. |: Jussens Venner. Vol. 43, 2008, nr. 1.

- Skoghøy, Jens Edvin A. *Ny norsk sivilprosesslov – tvisteloven av 2005*. |: Jussens Venner 2006 s. 269.

- Skoghøy, Jens Edvin A. *Nytt i ny tvistelov*. Oslo, Universitetsforlaget, 2008.

- *Tvisteloven Kommentartutgave Bind I og II*. Schei, Tore ... [et al]. Oslo, Universitetsforlaget, 2007.

8.1.4 Nettbaserte kilder

- *Høyesteretts virksomhet i 2007*.

<http://www.domstol.no/upload/HRET/Internett/Høyesteretts%20virksomhet%20i%202007.pdf> [Lest 28.03.2008 på Høyesteretts hjemmeside]

- *Orientering om saksforberedelsen og ankeforhandlingen i sivile saker for Høyesterett.*

http://www.domstol.no/DAtemplates/Article_17524.aspx?epslanguage=NO

[Lest 27.02.2008 på Høyesteretts hjemmeside]

- Schei, Tore *Kronikk av justitarius Tore Schei om ny tvistelov – Sivile rettsvister ved et vendepunkt.*

http://www.domstol.no/DAtemplates/Article_17533.aspx?epslanguage=NO

[Lest 27.02.2008 på Høyesteretts hjemmeside]

8.2 Utenlandske rettskilder

8.2.1 Generelt

- Lindblom, Per Henrik *Progressiv Process : spridda uppsatser om domstolsprocessen och samhällsutvecklingen.* Uppsala, Iustus, 2000.

- Robberstad, Anne *Utenlandske prosessforbilder – for Francis Hagerup og Tvistemålsutvalget (NOU 2001:32).* |: Festskrift till Per Henrik Lindblom 2004 s. 575. Iustus förlag. [Hentet fra Lovdata 17.01.2008]

8.2.2 England

- The Civil Procedure Rules 1998 (CPR).

- ACCESS TO JUSTICE - Final Report to the Lord Chancellor on the civil justice system in England and Wales. By The Right Honourable the Lord Woolf, Master of the Rolls.

1996. (Lord Woolf's Final Report 1996) <http://www.dca.gov.uk/civil/final/contents.htm>

[Lest 10.03.2008]

- *Civil Procedure [A White Book Service]*, General Editor; The Right Honourable Lord Justice Anthony May, Editor of Civil Procedure; J.D.R. Adams LL.B m.fl. London, Sweet & Maxwell, second edition, 1999.

- Ministry of Justice, CPR forms.

- http://www.justice.gov.uk/civil/procrules_fin/menus/forms.htm
  - Form N150 - Allocation questionnaire
http://www.hmcourts-service.gov.uk/courtfinder/forms/n150_1001.pdf
  - Form N170 - Listing questionnaire (Pre-trial checklist)
http://www.hmcourts-service.gov.uk/courtfinder/forms/n170_1102.pdf

8.2.3 Tyskland

- Zivilprozessordnung (ZPO) lov av 30.01.1877.

- Ege, Oddvar *Et lite blick inn i tysk sivilprosess og domstolforvaltning*.

|: Justisdepartementets småskriftserie. nr.1/97, november 1997.

- Murray, Peter L. og Stürner, Rolf *German civil justice*. Durham, Carolina Academic Press, 2004.

- Rühl, Giesela. *Preparing Germany for the 21st Century: The Reform of the Code of Civil Procedure*. |: German Law Journal. Vol 6/nr.6, 2005.

http://www.germanlawjournal.com/pdf/Vol06No06/PDF_Vol_06_No_06_Articles_909-942_Ruehl.pdf

- Uecker, Rolf *Effektivisering av sivilprosessen i Tyskland – relasjonsmetoden og begrensning av muntlighetsprinsippet*. |: Lov og Rett. nr.6 2001 s.357-363.

8.2.4 Sverige

- Rättegångsbalk (1942:740).
- Regeringens proposition 1986/87:89 om ett reformerat tingsrättsförfarande.
- Regeringens proposition 2004/05:131. En modernare rättegång - reformering av processen i allmän domstol.
- Fitger, Peter og Mellqvist, Mikael. *Domstolsprocessen. En kommentar till rättegångsbalken*. Stockholm, Norstedts Juridik AB, 2002.

8.2.5 Danmark

- Lovbekendtgørelse nr.1261 af 23. oktober 2006 Lov om rettens pleje (Retsplejeloven).
- Betænkning over Forslag til lov om ændring af retsplejeloven (Hurtigere behandling af civile sager m.v.). Til lovforslag nr. L 178, Betænkning afgivet av Redsudvalget den 13. maj 1997. Folketinget 1996-97.
<http://www.ft.dk/doc.aspx?samling/19961/menu/00000002.htm> [Lest 11.03.2008]
- Betænkning nr. 1401. Reform af den civile retspleje I - Instansordningen, byrettens sammensætning og almindelige regler om sagsbehandlingen i første instans. Afgivet av Retsplejerådet. København, 2001.
- Dansk Karnov. Kommentarer til Lovbekendtgørelse 2007-10-23 nr. 1261 Retsplejeloven http://www.thomson.dk/pls/onl/ilselog.ip_login [Lest 11.03.2008, notenummerene har forandret seg i etterkant]